

Een venster op de wereld

*De actuele staat van
buitenlandberichtgeving:
feiten, impact en actieruimte*

*Rapport
Oktober 2009*

Een venster op de wereld

De actuele staat van buitenlandberichtgeving: feiten, impact en actieruimte

Ruud Wouters
Knut De Swert
Stefaan Walgrave

Rapport
Oktober 2009

Media, Middenveld & Politiek, kortweg M²P, is een onderzoeksgroep van de Universiteit Antwerpen binnen het departement Politieke Wetenschappen. De niet-institutionele zijde van het politieke proces is de focus van M²P. De onderzoeksinteresse ligt meer specifiek bij drie niet-institutionele politieke actoren: sociale bewegingen (het middenveld), massa-media, en het publiek (publieke opinie en participatie).

Disclaimer

Hoewel door het Vlaams Vredesinstituut uiterste zorgvuldigheid werd betracht bij de redactie van dit rapport, kan het niet aansprakelijk worden geacht of gesteld voor mogelijke onvolledigheden. Tevens wordt geen enkele vorm van aansprakelijkheid aanvaard voor enig gebruik dat een lezer van dit rapport maakt.

Inhoudstafel

SYNTHESE	7
INLEIDING	13
1 BEZORGDEHEID OVER DE WERELD IN HET NIEUWS	17
1.1 Kwantiteit: buitenlands nieuws als bedreigde diersoort?	19
1.1.1 Studies over de buitenlandberichtgeving in België	20
1.1.2 Studies over de buitenlandberichtgeving in de Verenigde Staten	25
1.1.3 Conclusies	30
1.2 Kwaliteit: is de wereld ons dorp?	36
1.2.1 De kwaliteit van het nieuws	37
1.2.2 De kwaliteit van buitenlands nieuws	38
1.3 De stroom aan buitenlands nieuws verklaard	43
1.3.1 Het Gatekeeperperspectief	43
1.3.2 De Systeembenadering	46
1.3.3 Evoluties in de mediamarkt	47
1.4 Besluit	51
2 DE STAAT VAN DE VLAAMSE BUITENLANDBERICHTGEVING GEMETEN	55
2.1 Inleiding	56
2.2 Datasets	57
2.3 Kwantiteit: het aandeel buitenland op de Vlaamse buis	59
2.3.1 Doorheen de tijd	64
2.3.2 In internationaal perspectief	69
2.3.3 Gedomesticeerd Nieuws	72
2.3.4 Conclusies	75
2.4 Kwaliteit: wat krijgen we te zien?	76
2.4.1 De geografische breedte van de nieuwsagenda	76
2.4.2 De thematische breedte van de nieuwsagenda	80
2.4.3 De aandachtscurve van buitenlands nieuws	87
2.4.4 Bronnen	91
2.4.5 Conclusies	97
2.5 Besluit	98

3	GEVOLGEN VAN DE WERELD IN BEELD: DE IMPACT VAN BUITENLANDBERICHTGEVING	101
3.1	Inleiding	102
3.2	Media en maatschappelijk engagement: mobilisatie of malaise?	103
3.2.1	Media malaise	104
3.2.2	Mobilisatie these	106
3.3	De impact van buitenlands nieuws	110
3.3.1	Internationaal nieuws en internationale kennis	111
3.3.2	Attituden ten opzichte van vreemde landen	116
3.4	‘Vrede in Vlaanderen’ en de impact van buitenlandberichtgeving	118
3.4.1	Nieuws en kennis over internationale politiek	120
3.4.2	Nieuws en attituden ten opzichte van vrede en geweld	128
3.4.2.1	Kleine vrede	128
3.4.2.2	Grote vrede	131
3.5	Besluit	136
4	BUITENLANDBERICHTGEVING ONDER DRUK: IS ER ACTIERUIMTE?	139
5	ALGEMEEN BESLUIT	149

Lijst van tabellen en figuren

TABELLEN

Tabel 1.1	Percentage binnenlands, gedomesticeerd & buitenlands nieuws op VRT en VTM, 2003-2005, N= 42.227	24
Tabel 1.2	Samenvatting van besproken studies naar Auteur, land, periode, media, sample, definiëring van Buitenlands Nieuws, kwantiteit en evolutie. Grijs vakken wijzen op niet nader gespecificeerde informatie in het artikel zelf	31
Tabel 1.3	De nieuwswaarden van Galtung en Ruge (1965)	44
Tabel 2.1	Typologie van nieuws met betrekking tot 'locatie' en 'vermelding'	57
Tabel 2.2	Aandeel nieuws, duur van item, en aantal items per type nieuws naar zender (ENA, 2003-2008)	61
Tabel 2.3	Percentage per type nieuws per zender gewogen met duurtijd in seconden (iENA, N=8466)	70
Tabel 2.4	Percentage per type nieuws naar zender gewogen met duurtijd in seconden (FNT, N=1217)	73
Tabel 2.5	Percentage ja op verschillende vragen voor de categorie gedomesticeerd nieuws (FNT, N= 143)	74
Tabel 2.6	Top 20 van de meest nieuwswaardige landen naar aantal items (N = 71.109, ENA, 2003-2008)	77
Tabel 2.7	De vijf meest nieuwswaardige Afrikaanse landen (ENA, 2003-2008, N=702)	79
Tabel 2.8	Aandeel thema's per type nieuws op itemniveau (N = 71.109, ENA, 2003-2008)	83
Tabel 2.9	Thema's in het buitenlands nieuws die het verschil maken tussen VRT en VTM, percentage buitenlands nieuws (N =20.951, ENA, 2003-2008)	84
Tabel 2.10	Percentage drama en sensatie in beeld per type nieuws (iENA, N= 1046)	87
Tabel 2.11	Verdeling nieuwswaarde per land (N =71.109, ENA, 2003-2008)	89
Tabel 2.12	Percentage items met enkel elites, enkel non-elites, gebalanceerde items en 'anderen' per type nieuws voor VRT en VTM (FNT, N=1495)	92
Tabel 3.1	Percentage juiste antwoorden op kennisvragen	120
Tabel 3.2	Socio-demografische variabelen (N =1030)	121
Tabel 3.3	Politieke variabelen (N = 1030)	122
Tabel 3.4	Nieuwsmedia variabelen (N = 1030)	122
Tabel 3.5	Correlatiematrix van onafhankelijke variabelen en kennis internationale politiek (N = 1030)	125
Tabel 3.6	Lineaire regressie op kennis over internationale politiek (N = 1030)	126
Tabel 3.7	overzicht afhankelijke vredesvariabelen (N = 1030)	129
Tabel 3.8	Correlatiematrix mediavariabelen en 'kleine' vredesattituden (N = 1030)	129
Tabel 3.9	Lineaire regressie op inter-persoonlijk vertrouwen en sociaal kapitaal (N = 1030)	130

Tabel 3.10	Percentage akkoord met reden voor militair ingrijpen voor alle respondenten (algemeen) en voor respondenten die meer dan wel minder aandacht hebben voor buitenlands nieuws, schaal: gemiddelde tussen 0 en 6 (N = 1030)	131
Tabel 3.11	Lineaire regressie op houding ten aanzien van militair ingrijpen (N = 1030)	133
Tabel 3.12	Mate waarin respondenten akkoord zijn met stellingen over oorlog, vrede en geweld & gemiddelde op een schaal van 1 tot 5 (N = 1030)	134
Tabel 3.13	Lineaire regressie op visies op oorlog en geweld (N = 1030)	135

FIGUREN

Figuur 1.1	Gemiddeld percentage buitenlands nieuws op ABC, CBS & NBC (Larson, 1982; Weaver et al, 1984)	27
Figuur 1.2	Percentage buitenlands nieuws op ABC, CBS & NBC (Tyndall, 2008)	28
Figuur 2.1	Aandeel per type nieuws gewogen met duurtijd in seconden (N = 71.109, ENA, 2003-2008)	60
Figuur 2.2	Aandeel gemengd, binnen- en buitenlands nieuws per kwartaal voor VRT en VTM samen (N = 71.109, ENA, 2003-2008)	65
Figuur 2.3	Aandeel gemengd, binnen- en buitenlands nieuws voor Het Journaal (VRT) per kwartaal (N = 35.263, ENA, 2003-2008)	66
Figuur 2.4	Aandeel gemengd, binnen- en buitenlands nieuws voor Het Nieuws (VTM) per kwartaal (N = 35.846, ENA, 2003-2008)	66
Figuur 2.5	Aandeel buitenlands nieuws op VRT en VTM per jaar (N = 20.951, ENA, 2003-2008)	68
Figuur 2.6	Thematische diversiteit per type nieuws (N = 71.109, ENA, 2003-2008)	81
Figuur 2.7	Aandeel van verschillende thema's in het buitenland aanbod van VRT (geel) en VTM (rood). (N = 20.951, ENA, 2003-2008)	86
Figuur 2.8	Nieuwswaardigheid voor vier landen uitgedrukt in percentage van totaal aantal items per kwartaal (N = 71.109, ENA, 2003-2008)	88
Figuur 2.9	Verdeling van de totale nieuwswaarde van vier landen doorheen de tijd (N = 71.109, ENA, 2003-2008)	90
Figuur 3.1	kijkcijfers in absolute aantallen voor de 19u nieuwsuitzendingen van VRT en VTM, januari 2003 - juli 2009 (bron: VRT Studiedienst, vmmtv)	123

Synthese

KWANTITEIT

- In internationaal perspectief blijkt de nieuwshorizon zich dramatisch terug te trekken sinds de jaren negentig.
 - De wereld was ten tijde van de Koude Oorlog met eenvoudige tegenstellingen gemakkelijk voor te stellen. Zonder omvattend kader dat de wereld van zijn complexiteit ontdoet, blijkt het moeilijk voor de media om over het buitenland te berichten.
 - Twee elkaar versterkende mechanismen manifesteren zich sinds de jaren negentig: de steeds commerciëlere media-industrie brengt wat de consument wil, en bij het doorsnee publiek bestaat weinig interesse voor buitenlands nieuws.
- Na de aanslagen van 9/11 en met de daaropvolgende oorlog in Irak steeg het aandeel buitenlands nieuws opnieuw. Op grote, nieuwswaardige momenten blijkt het buitenland immers alsnog in beeld te komen. Ook de buitenlandberichtgeving op de Vlaamse zenders volgt die trend.
- Het aandeel buitenlands nieuws in *Het Journaal* op VRT en *Het Nieuws* op VTM is tussen 2003 en 2008 voor de twee zenders samen met een vijfde gedaald: van 28% van de gemiddelde nieuwsuitzending in 2003 tot 23% in 2008. Daarbij dient wel gezegd dat het buitenland in 2003 – met het begin van de oorlog in Irak – bijzonder nieuwswaardig was.
- Tussen 2003 en 2005 steeg het aandeel gemengd nieuws (waarin eigen land en het buitenland samen aan bod komen) op VTM en VRT met ongeveer vijf percent, waarna het aandeel stagneerde. Opvallend is dat VTM sinds 2007 meer gemengd dan buitenlands nieuws brengt.
- *Het Journaal* op VRT kijkt met een meer internationale bril naar de actualiteit dan *Het Nieuws* op VTM. Tussen 2003 en 2008 wijdde de openbare omroep gemiddeld net geen derde van het totale journaal aan puur buitenlandse items. VTM heeft een meer lokale focus: slechts één item op vijf belicht het buitenland.
- De vastgestelde resultaten worden bestendigd in internationaal perspectief: VRT blijkt relatief veel buitenland te brengen ten opzichten van zenders in andere landen. VTM trekt meer de kaart van het binnenlandse nieuws, en zit wat buitenlands nieuws betreft net onder het gemiddelde in internationaal perspectief.
- De algemene nieuwshonger bij de burger blijkt groot te zijn: zeven op de tien zegt elke dag naar *het nieuws* op VRT of op VTM te kijken; en in 2008 beheersten de nieuwsuitzendingen van VTM en VRT 's avonds samen meer dan 80% van het marktaandeel, goed voor bijna anderhalf miljoen kijkers.

KWALITEIT

- Buitenlands nieuws is in de eerste plaats nieuws over onze buurlanden, en over politieke en militaire grootmachten. Nabijheid in al zijn vormen (geografisch, cultureel, koloniaal) blijkt een erg, zo niet alles dominerende nieuwswaarde te zijn.
- Het zoeklicht van de media is erg onrustig: het merendeel van ‘vreemde’ en ‘verre’ landen komen maar heel kort en incidenteel onder de aandacht.
- Buitenlands nieuws bespeelt een minder divers palet aan thema’s dan binnenlands nieuws: ook op de Vlaamse televisie is het in de eerste plaats negatief nieuws, met veel aandacht voor oorlog (28%), rampen (16%) en criminaliteit (15%).
- Het toekennen van een lokale invalshoek aan buitenlandse gebeurtenissen (domesticatie) is een manier om buitenlands nieuws ingang te doen vinden, maar draagt als gevaar in zich dat mensen met een etnocentrische bril naar de wereld kijken. Ook VRT en VTM domesticeren op verschillende manieren buitenlands nieuws.
- VRT brengt meer het ‘harde’ buitenland, met de nadruk op institutioneel nieuws en meer aandacht voor internationale politiek. VTM brengt een meer sensationeel buitenland, met aandacht voor beroemdheden, rampen en criminaliteit.
- Wat bronnen betreft, worden redacties meer afhankelijk van grote nieuwsagentschappen en doen ze weinig aan eigen nieuwsgaring, omdat buitenlands nieuws erg duur is. Ook voor VTM en VRT is dat het geval.
- Voor veel wetenschappers en mediacritici staat buitenlands nieuws model voor kwaliteitsvolle journalistiek. Buitenlands nieuws is niet per definitie belangrijk of kwaliteitsvol. Als het aandeel buitenlands nieuws echter systematisch daalt, dan is dat volgens hen een indicatie dat aan de randvoorwaarden voor kwaliteitsvolle journalistiek wordt geraakt.

IMPACT

- In het brede debat over media en maatschappelijk engagement staan de *malaise*- en *mobilisatie*stelling tegenover elkaar. Waar de ene groep de media verantwoordelijk stelt voor het dalende sociaal kapitaal en de zin voor ‘goed burgerschap’ in de samenleving, wijst de andere op de positieve effecten van media op kennis en participatie.
- Wat specifiek de impact van buitenlandberichtgeving betreft, blijken individuele factoren invloed te hebben op internationale kennis: aandacht voor buitenlands nieuws, frequent de krant lezen, en een voorkeur voor kwaliteitskranten en de openbare omroep, leiden tot meer kennis over internationale politiek.
- Internationaal nieuws blijkt sterk de publieke agenda te bepalen als het op de perceptie van belangrijke (internationale) problemen aankomt. Ook de houding ten opzichte van landen wordt door internationaal nieuws beïnvloed.
- Kennis blijkt een mediërende effect te hebben: mediaconsumptie leidt via toegenomen kennis tot minder etnocentrisme, en een gevoel van verbondenheid met het wereldgebeuren. Kennis over het reilen en zeilen binnen de internationale samenleving blijkt een belangrijke voorspeller van effectief vredesengagement te zijn.

- Mensen die meer aandacht besteden aan buitenlands nieuws, vinden militair ingrijpen minder snel gerechtvaardigd. De link met de ‘kleine’, inter-persoonlijke vrede is minder duidelijk.
- Mensen die meer aandacht besteden aan buitenlands nieuws blijken meer positieve vredesattituden te hebben: zij vinden oorlog minder een ver van hun bed show, vrede minder een luxethema, en geloven sterker in het feit dat ze zelf een bijdrage kunnen leveren tot een meer vredevolle wereld.

ACTIERUIMTE

- De pers is vrij, en de redactionele onafhankelijkheid dient gevrijwaard te worden. Zowel overheid als journalisten verdedigen daar het belang van, de overheid middels een traditionele onthoudingsplicht.
- Recente debatten maken duidelijk dat de traditionele onthoudingsplicht van de overheid kan evolueren in de richting van een zogenaamde zorgplicht.
- Rechtstreekse inhoudelijke inmenging op redactievloeren is vanzelfsprekend uit den boze, het creëren van afdoende randvoorwaarden voor een kwaliteitsvolle pers kan wel.

De Waar
 Le zien
 België
 krant
 bovendien
 alle
 ide belang
 n dergelyk
 VS
 1941

Butenland

Inleiding

Buitenlands nieuws is belangrijk: waar binnenlandberichtgeving de link tussen burger en maatschappij aanhaalt, biedt buitenlands nieuws de kijker, lezer of luisteraar een ‘venster op de wereld’ (Hagen, 1997). Gezien de groeiende globalisering van alle facetten van onze samenleving wint ook dit ‘venster op de wereld’ aan belang en relevantie. Niet enkel op economisch – denk maar aan de crisis die in september 2008 uitbrak – maar ook op politiek vlak laat de verwevenheid tussen het lokale en het globale van zich spreken. Waar burgerschap tot voor enkele decennia nog vooral een nationale connotatie kende, krijgt het begrip nu meer en meer een globale dimensie toegeschreven. In een ‘*global village*’ horen namelijk ‘*global citizens*’ thuis, afdoende geïnformeerd om hun rechten ook op een supranationaal niveau te laten gelden. Nieuwsvoorziening speelt daarbij een cruciale rol: aangezien persoonlijke ervaring met internationale gebeurtenissen in de regel ontbreekt, is nieuws niet enkel de belangrijkste, maar vaak de enige bron van informatie. Communicatiemediën zouden in die zin sterk het wereldbeeld van burgers bepalen.

Toch doet zich een merkwaardige paradox voor. Hoewel technologische ontwikkelingen de capaciteit van buitenlandse nieuwsgaring en distributie aanzienlijk verhoogd hebben, lijkt een opmerkelijke terugval te bestaan wat het aandeel ‘buitenland’ in het totale nieuws-aanbod betreft (Moisy 1997). In de literatuur spreekt men over ‘*the decline of foreign news*’ (Hoge 1997), bestempelt men buitenlands nieuws als ‘*an endangered species*’ (Emery 1989), en stelt men dat ‘*the world is disappearing out of sight*’ (Joye & Biltereyst 2007). Zowel het verlies in kwantiteit als kwaliteit van de internationale berichtgeving wordt in dergelijke publicaties gehekeld. Buitenlands nieuws zou oppervlakkig zijn en een betrekkelijk ‘enge’ focus hebben, zeker in vergelijking met het bredere vizier dat binnenlands nieuws hanteert. Hoewel de nood aan kwalitatief hoogstaande buitenlandberichtgeving toeneemt, zouden nieuwsdesks steeds meer bevolkt worden door generalisten, die op zoveel mogelijk verschillende domeinen dienen te renderen. Vast gestationeerde buitenlandse correspondenten die een meer diepgravend beeld van het leven in het buitenland kunnen schetsen, worden echter vervangen door zogenaamde ‘parachutisten’, die, aldus Hess (1996: 100), ‘*veel weten over het rapporteren van crisissen, maar niet noodzakelijk veel weten over de crisis die ze aan het rapporteren zijn.*’

Hoewel bovengeschetste kritische uitlatingen vooral in de Verenigde Staten geventileerd worden, trekt men ook in Europa aan de alarmbel. Niet enkel zouden er minder buitenlandse items aan bod komen in het journaal, de items zouden ook korter zijn en frequenter achteraan in het journaal worden geplaatst (Votquene & Van Aelst 2003). De meerderheid van het internationale nieuws zou bovendien in een zogenaamde ‘nieuwscarrousel’ gemonteerd worden, de kijker zonder al te veel duiding in dertig seconden van hot naar her, van de ene vuurhaard naar de andere ‘topbijeenkomst’ loodsend.

Het lijkt er dus meer en meer op dat buitenlands nieuws er niet in slaagt om een adequaat beeld van de wereld te schetsen, en de relevantie van de wereld voor het leven van de burger te duiden.

Niet enkel aan de aanbod-, maar ook aan de vraagzijde is de toestand kritiek. Eind-redacteurs verkeren in de heilige overtuiging dat het brede publiek geen interesse heeft in nieuws van buiten de eigen landsgrenzen, of stellen dat buitenlands nieuws te complex is en het publiek te zwaar op de maag ligt. Zij vrezen dat het brede publiek – eenmaal geconfronteerd met Boutros Boutros Gali of de Gaza-strook – in brede getale afhaakt, en houden zich aan een strikt beperkt buitenlands nieuwsdieet. Al wat in de door private marktmechanismen aangedreven mediarealiteit geen lezers of kijkers wint, zou immers waardeloos zijn. Op die manier lijkt buitenlands nieuws één van de voornaamste slachtoffers te zijn van het plaatsen van privaat gewin boven publiek goed. De verschraling van het buitenlands nieuws als belangrijkste bron van informatie zou dan leiden tot een sterk vertekend en uitgehold wereldbeeld. Het ‘venster op de wereld’ blijkt aangedampt, troebel zicht is troef.

In het onderzoeksrapport ‘Vrede in Vlaanderen’ (Verhulst *et al.* 2007) werd gepeild naar wat de Vlaming dacht over vrede en geweldloosheid, en werd in kaart gebracht wat de Vlaming ook effectief zou (willen) doen bij het nastreven hiervan. Eén van de conclusies van het onderzoek was dat mensen die meer frequent nieuws en duiding consumeren, en mensen die beter op de hoogte zijn van het reilen en zeilen in de internationale samenleving, sneller geneigd zijn om zich effectief actief voor vrede in te zetten, en dit los van allerlei socio-demografische controlevariabelen. Los van een ongetwijfeld groot zelfselectie effect – mensen met meer positieve vredesattituden consumeren graag en meer buitenlands nieuws – zou er met andere woorden ook sprake zijn van een activerend leer-effect – mensen die buitenlands nieuws consumeren, vergaren meer kennis, ontwikkelen meer positieve vredesattituden, en neigen sneller naar actieve inzet. Het effect van het al dan niet nuttigen van buitenlands nieuws blijkt dus niet louter cognitief te zijn, maar zet zich verder door op de hogere niveaus van attituden en gedrag.

De hoger geschetste bezorgdheid omtrent de kwantiteit en kwaliteit van buitenland-berichtgeving en de aanwijzingen in het onderzoek ‘Vrede in Vlaanderen’ (Verhulst *et al.* 2007) vormen de krijtlijnen voor voorliggend onderzoeksrapport: we gaan de actuele staat van het buitenlands nieuws na en spitten verder naar de impact van die berichtgeving. In een **eerste hoofdstuk** duiken we in de wetenschappelijke literatuur over buitenlands nieuws, en schetsen we een omvattend theoretisch kader. Naast een ‘*kwantiteitscomponent*’ kijken we ook naar wat er over de *kwaliteit* van buitenlands nieuws geschreven werd, en ook het selectieproces met betrekking tot nieuwsgaring komt aan bod.

In het **tweede hoofdstuk** maken we de balans op betreffende het buitenlands nieuws op de Vlaamse televisie. We kijken daarbij in de eerste plaats naar de aanbodzijde van de nieuwsmedia: Is er een daling wat de hoeveelheid buitenlands nieuws betreft?

Is er sprake van een kwalitatieve achteruitgang? Worden items over internationale zaken werkelijk steeds korter? Is er sprake van een geografische versmalling van de nieuwsagenda? Komen enkel de ‘usual suspects’ (regelmatig) en het ontplofte kruitvat (vluchtig) aan bod? We vergelijken daarbij de buitenlandberichtgeving doorheen de tijd en ten opzichte van het binnenlandse nieuws. De resultaten worden ook in een internationaal perspectief geplaatst. We maken daarbij gebruik van verschillende datasets.¹ Deze datasets omsluiten telkens voor een bepaalde tijdsspanne informatie over verscheidene kenmerken van nieuwsitems. Voorts graven we naar de criteria en factoren die gehanteerd worden bij de selectie van buitenlands nieuws. Belangrijk is dat we daarbij ook (televisie)journalisten zelf aan het woord laten². Zowel een journalist verantwoordelijk voor de samenstelling van het nieuws als een specifieke buitenlandredacteur, kregen de conclusies van de data-analyses voorgeschoteld, met de vraag toelichting te verschaffen en de achterliggende processen die de gevonden resultaten voorafgingen, te duiden. Op die manier bekijken we de uiteindelijke output van het nieuwsproductieproces vanuit een meer verklarend perspectief, wat ons zal helpen bij het identificeren van actieruimte in het vierde hoofdstuk van dit rapport.

In het **derde hoofdstuk** van voorliggend rapport betrekken we het publiek bij het onderzoek, en verleggen we onze focus van aanbod naar impact van nieuwsvoorziening. Op die manier stoten we door naar de relatie tussen buitenlands nieuws, vredesattituden en vredesparticipatie. Daarbij kijken we naar de impact van buitenlands nieuws op zowel kennis, attituden, als gedrag bij een representatief staal van de Vlaamse bevolking. Hiervoor doen we beroep op de dataset die eerder al in het kader van het rapport ‘Vrede in Vlaanderen’ (Verhulst *et al* 2007) werd gebruikt. Deze wordt maximaal geëxploreerd naar de impact van buitenlands nieuws. Verder wordt er gebruik gemaakt van literatuur om de relatie tussen nieuwsconsumptie en ‘vrede’ of ‘goed burgerschap’ te duiden. Wat het verband tussen nieuwsconsumptie en kennis van internationale zaken betreft, kunnen we steunen op heel wat recente onderzoeksbijdragen. De specifieke impact van buitenlands nieuws op attituden en gedrag, is vooralsnog minder diepgaand onderzocht.

In het **vierde hoofdstuk** van dit rapport trachten we de lessen uit de voorgaande hoofdstukken te bundelen en actieruimte te identificeren. De vrijheid van de pers maakt de mogelijkheid tot sturen van nieuwsmedia vanzelfsprekend een moeilijke evenwichtsoefening. Inhoudelijke sturing van de nieuwsmedia, door bijvoorbeeld het opleggen van quota’s, lijkt dan ook uit den boze. Het lijkt eerder aangewezen te werken op het kader en de randvoorwaarden waardoor journalisten in de mogelijkheid gesteld worden om kwaliteitsvol over het buitenland te berichten. In dat opzicht werd ook gesproken met Danny Vandenbossche (sp.a), voorzitter van de parlementaire commissie Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement in de legislatuur 2004-2009.³

1 zie 2.2 voor meer informatie over de gehanteerde datasets

2 Voor VRT: Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, op 2 juni 2009; Persoonlijk interview met Inge Vrankcen, coördinator buitenlandredactie VRT, op 2 juni 2009. Voor VTM: Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, op 15 juni 2009; Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, op 15 juni 2009.

3 Persoonlijk interview met Danny Vandenbossche (sp.a), voorzitter van de Commissie Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement, op 16 juni 2009

1

*Bezorgdheid over de
wereld in het nieuws*

Buitenlands nieuws neemt een aparte plaats in binnen de algemene nieuwsecologie. In de eerste plaats omwille van het meer ingewikkelde productieproces dat aan het uitzenden van buitenlandse items voorafgaat, en omwille van de economische factoren die daarmee gepaard gaan. In de tweede plaats is buitenlands nieuws bijzonder omwille van de mogelijke impact die buitenlandberichtgeving genereert (Wu 2003). Internationaal nieuws zou voor de doorsnee burger immers de voornaamste, zo niet enige bron van informatie over andere plaatsen in de wereld zijn. Op die manier zou buitenlands nieuws zowel de kennis (Beaudoin 2004; Curran *et al.* 2007; Iyengar *et al.* 2009) als de houding (McNelly & Izcaray 1986; Perry 1990, Brewer *et al.* 2003) van burgers ten opzichte van andere landen sterk beïnvloeden. Ook het belang dat burgers aan internationale problemen hechten, blijkt onderhevig aan de mate en de wijze waarop de media berichten (Wanta & Hu 1993). Burgers kijken met andere woorden naar de wereld door de lens van de media, en zijn erg van die media afhankelijk voor het beeld dat ze van de wereld hebben (Van Ginniken 1998). Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat wetenschappers zich al sinds lange tijd over het hoe en waarom van de buitenlandberichtgeving buigen. Niet enkel de kwantiteit en de kwaliteit van de berichtgeving, maar ook de houding van, en de impact op, het publiek staan daarbij centraal.

Opvallend is dat in het gros van deze studies over buitenlands nieuws, een zekere bezorgdheid over de wijze waarop de media de wereld presenteren, doorschemert. Deze bezorgdheid over de buitenlandse nieuwsvoorziening kwam het sterkst tot uiting in de jaren '70 en het begin van de jaren '80 van de vorige eeuw (Stevenson & Cole 1984a; Mowlana 1993). Onder voogdij van UNESCO werden toen verscheidene '*New World Information and Communication Order*'-debatten gevoerd. Startpunt van deze debatten – en de studies die daaruit volgden – was de ongelijke verdeling van de informatiestromen in de wereld, en dit niet enkel tussen Noord en Zuid, maar ook tussen Oost en West. Los van ongelijkheden in richting, werd ook de inhoud van de informatiestroom bekritiseerd. Nieuws zou te eng gedefinieerd worden in termen van Westerse waarden, en deze Westerse bril zou een groot deel van de wereld uitsluiten. De weinige informatie over de Derde Wereld die toch het Westerse beeldscherm wist te halen, zou bovendien vooral diens fragiele en negatieve aspecten benadrukken (Stevenson & Cole 1984b). Kortom, de NWICO-debatten hekelden het Westerse media-imperialisme en de daaruit voortvloeiende vertekening van 's mens wereldbeeld, een beeld dat etnocentrisch en betrekkelijk 'eng' zou zijn (Sreberny & Paterson 2004). In de loop van de jaren '80 viel het academische debat rond wereldinformatiestromen echter wat stil: de wereld bevond zich in de houdgreep van de Koude Oorlog, westerse landen reageerden negatief op voorstellen die volgens hen de vrije informatiestromen trachtten te beknotten, en vooral de private, commerciële media-industrie reageerde afwijzend (Mowlana 1993). Met de val van het communisme, en de daaropvolgende dramatische achteruitgang van internationale verslaggeving in de loop van de jaren negentig, won het debat echter terug aan momentum, ditmaal onder de noemer van een '*decline in foreign news*' (Utley 1997; Moisy 1997; Hoge 1997; Hess 1996).

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de bezorgdheid in de wetenschappelijke literatuur inzake de representatie van de wereld in het nieuws. We kijken daarbij in de eerste plaats naar verricht onderzoek over de *kwantiteit* buitenlands nieuws. Naast het volume, kijken we ook naar de literatuur over de *kwaliteit* van de nieuwsvoorziening. Tot slot brengen we, aan de hand van beschikbaar onderzoek, het selectie- en productieproces van nieuws in kaart, om zo de evoluties met betrekking tot buitenlandberichtgeving inhoudelijk en verklarend te kunnen duiden.

1.1

Kwantiteit: buitenlands nieuws als bedreigde diersoort?

Een eerste aspect van de bezorgdheid betreft de daling van het aandeel buitenlandberichtgeving in het totale nieuwsaanbod. De hoeveelheid aandacht die besteed wordt aan gebeurtenissen buiten de eigen landsgrenzen zou er doorheen de tijd systematisch op achteruitgegaan zijn, en dit zowel in kranten als op televisie. Vooral in de Angelsaksische literatuur weerklinkt deze kritiek.

Toch is enige voorzichtigheid geboden wat het waardeoordeel betreft dat aan de zogenaamde teloorgang van buitenlands nieuws gekoppeld wordt. Zowel uit Angelsaksische (Utley 1997; Hess 1996) als continentaal Europese (Desmet 2005; Joye & Biltereyst 2007) bronnen blijkt dat buitenlands nieuws in het verleden niet zelden als ‘vuller’ gebruikt werd. Bij gebrek aan ander (beeld)materiaal voorzagen buitenlandse ambassades in rooskleurige berichtgeving over eigen land. De hoeveelheid buitenlands nieuws in de jaren '60 was dan ook niet meteen een kwestie van journalistieke visie, maar vaak louter het gevolg van pragmatische overwegingen. Walter Zinzen, voormalig journalist van de VRT, besluit als volgt: *‘Er waren journaals die voor driekwart uit buitenlands nieuws bestonden. En het was een gemakkelijksoplossing’* (Desmet 2005: 352-353). In die zin betekent ‘veel’ buitenlands nieuws niet noodzakelijk ‘beter’ buitenlands nieuws. Ook Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, poneert min of meer hetzelfde: *‘Vroeger was er één nieuwsuitzending. Die begon om kwart voor acht, duurde in totaal een vijventwintigtal minuten, en elk stuk duurde een drietal minuten. Er zaten maar een paar onderwerpen in zo’n uitzending. Buitenlands nieuws was toen een ploeg die drie weken naar Congo trok, een week nodig had om de spoelen te ontwikkelen, en dan een stuk maakte voor het nieuws. De vertraging die daarop zat, het gebrek aan actualiteitswaarde,...*

Wij brengen nu veel meer buitenlands nieuws dan toen. Wij zitten in tal van uitwisselingsverbanden: beelduitwisseling is er elke seconde van de dag. Dat maakt dat we net veel méér buitenland brengen dan twintig jaar geleden.’⁴

In de volgende secties lichten we verschillende studies toe die zich over de kwantiteit van de buitenlandse berichtgeving hebben gebogen. We kijken daarbij zowel naar studies die kranten, als studies die televisienieuws onder de loep namen. Naast de situatie in België, en meer bepaald Vlaanderen, gaat onze aandacht ook uit naar deze in de Verenigde Staten. De Verenigde Staten betreft immers zonder twijfel de best gedocumenteerde case wat nieuwsonderzoek betreft. Een rijke onderzoekstraditie legt zowel de voornaamste pijnpunten, als de meest belangrijke gevolgtrekkingen in onderzoek over buitenlandland-berichtgeving bloot.

1.1.1 Studies over de buitenland-berichtgeving in België

Een zestal recente studies spitst zich toe op verslaggeving over buitenlandse gebeurtenissen in de Belgische nieuwsmedia (Peeren 2003; Votquene & Van Aelst 2003; Sinardet *et al.* 2004; De Bens & Paulussen 2005; Biltereyst & Joye 2005; Joye & Biltereyst 2007).

De studies betreffen voornamelijk schichtige blikken, in die zin dat het vaak analyses betreft op basis van één à twee theoretisch samengestelde weken⁵ die dan de buitenlandberichtgeving van een specifiek jaar dienen te representeren. In een actualiteitsgebonden realiteit als die van de nieuwsmedia is dit echter zelden een goede zaak. Met de komst van het Elektronisch Nieuwsarchief lijkt hier verandering in gebracht. In het vijfde ENA Rapport (De Swert *et al.* 2008) wordt dan ook gesteld dat hoewel het trekken van een steekproef een wetenschappelijk gestandaardiseerde manier van onderzoek is, dit een wankel punt blijft, zeker voor actualiteitsgebonden inhoudsanalyse. Het ENA werkt bijgevolg niet met steekproeven, maar onderzoekt de ganse ‘populatie’: Alle hoofdnieuwsuitzendingen (19u) van de twee belangrijkste nieuwszenders in Vlaanderen (VRT en VTM) worden dag na dag gecodeerd, en dit sinds 2003. In volgende paragrafen bekijken we de verschillende onderzoeken.

⁴ Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009

⁵ Een samengestelde of geconstrueerde week betreft een soort van steekproeftrekking in nieuwsonderzoek om vertekening te voorkomen. In plaats van zeven opéénvolgende nieuwsdagen te analyseren, pikt men er telkens een bepaalde maandag, dinsdag, woensdag... van verschillende weken uit, in de hoop om de waan van de week te overstijgen, en tot meer van de actualiteit onafhankelijke resultaten te bekomen. Een samengestelde week zou op die manier meer de ‘gemiddelde’ of ‘doorsnee’ nieuwsuitzending representeren.

Peeren (2003) onderzocht de buitenlandberichtgeving op VRT en VTM in 2000 aan de hand van één volledige en één samengestelde week in de periode van 27 oktober tot 21 december. Uit de resultaten blijkt dat de openbare omroep met ongeveer 40 percent net iets meer internationaal en buitenlands nieuws brengt dan het commerciële station (VTM), dat op 38 percent afklokt. VTM (8) brengt gemiddeld meer buitenlandse items dan VRT (6), maar licht deze minder uitvoerig toe. Een gemiddeld buitenlands nieuwsitem bij de openbare omroep duurt 113 seconden, bij het commerciële station neemt een item 102 seconden in beslag.

Votquene en Van Aelst (2003) analyseerden het nieuws gedurende een langere periode. Zij onderzochten de ‘even’ jaren van 1990 tot en met 2000. Eén dag per week, en dan telkens een andere dag, werden uit de dataset geselecteerd. In totaal werd het buitenlands nieuws van meer dan 300 uitzendingen ontleed. De categorie ‘buitenlands nieuws’ werd in dit onderzoek thematisch geoperationaliseerd.⁶ De conclusie van dit longitudinale onderzoek is onthutsend: in 10 jaar tijd viel het aandeel internationaal nieuws van dit avondjournaal met de helft terug. Terwijl in 1990 nog 43% van het avondjournaal aan internationaal nieuws gewijd werd, bedroeg dit percentage in 2000 nog slechts 20%.

Sinardet, De Swert en Dandoy (2004) werkten met dezelfde dataset en met dezelfde thematische operationalisering van buitenlands nieuws. In tegenstelling tot de hierboven besproken auteurs analyseerden zij alle nieuwsitems, en dit van 1993 tot en met 2000. Beide resultaten stemmen in grote mate overeen: ook in dit onderzoek wordt een onmiskenbare achteruitgang van de hoeveelheid buitenlands nieuws vastgesteld. Vooral de categorieën ‘Europa’ en ‘Binnenlands nieuws uit andere landen dan België’ moesten inboeten. De categorie ‘rampen in het Buitenland’ steeg dan weer. De conclusie van de auteurs was dan ook dat het aandeel ‘hard’ – zijnde institutioneel en beleidsrelevant – buitenlands nieuws nog meer gedaald was dan de hierboven beschreven 10 percent doet vermoeden. Opvallend is echter ook dat in diezelfde periode het televisiejournaal alsmaar langer geworden is. Waar de Vlaamse televisiejournaals begin jaren negentig nog afklokten op een kleine 25 minuten, duurde een gemiddeld journaal tegen het einde van het decennium om en bij de 38 minuten. Niet enkel werden in dit langere journaal meer items gebracht, een item duurt er gemiddeld ook iets langer dan voorheen. Indien we rekening houden met deze verlenging van het totale nieuwsaanbod, zou het kunnen dat de absolute hoeveelheid tijd die besteed wordt aan buitenlands nieuws doorheen de tijd min of meer constant gebleven is, en dat enkel de relatieve verhouding ten opzichte van het totale nieuwsaanbod in het nadeel van buitenlands nieuws uitvalt. Los van deze mogelijk verschillende conclusies tussen de absolute en relatieve hoeveelheid buitenlands nieuws, weerspiegelt de daling van het buitenlands nieuws ten opzichte van de totale hoeveelheid nieuws toch een duidelijke redactionele keuze om de ontwikkelde meertijd niet aan buitenlandse topics te besteden.

6 De dataset die Votquene en Van Aelst (2003) en Sinardet, De Swert en Dandoy (2004) hanteerden werd samengesteld in het kader van een grootschalig interuniversitair project rond agenda-setting (Walgrave et al 2005). De categorie ‘Buitenlands nieuws’ werd thematisch geoperationaliseerd door de thema’s ‘Oorlogsberichtgeving’, ‘Internationale betrekkingen’, ‘Rampen in het Buitenland’, ‘Binnenlands nieuws uit andere landen dan België’ en ‘Europa’ samen te nemen.

De min of meer geruststellende momentopname die Peeren (2003) maakte over het volume van het internationaal nieuws anno 2000, staat in schril contrast met de conclusie van Votquene en Van Aelst (2003). Waar de ene studie de hoeveelheid internationaal nieuws in 2000 op 40 percent schat, stelt de andere dat de hoeveelheid buitenlands nieuws slechts 20 percent van de totale berichtgeving bedraagt. Het grote verschil tussen beide resultaten valt toe te schrijven aan de verschillende operationalisering van de categorie 'buitenlands nieuws'. Waar bij de eerste de inhoudelijke locatie als doorslaggevende factor gold, werd in de andere studie op basis van thema's gewerkt. De verschillende resultaten geven aan dat er met verschillende maatstaven naar het nieuws gekeken is, wat het moeilijk – zo niet onmogelijk – maakt om deze studies naast elkaar te leggen en te vergelijken.

Andere studies, die op eenvormig manier geoperationaliseerd zijn, bieden een oplossing. Zo analyseerden De Bens en Paulussen (2005) het nieuws in 2004 van 9 tot 15 februari, en van 5 tot 11 april. Op basis van deze twee weken leiden beide auteurs af dat 38 percent van de berichten van *Het Journaal* (VRT) het 'buitenland' behandelden. *Het Nieuws* (VTM) besteedt 30 percent van het totale aantal berichten aan items uit het buitenland. In vergelijking met Peeren (2003) – die een gelijkaardig design hanteerde – zien we dat de buitenlandberichtgeving op beide zenders licht daalt. In 2004 brengt VTM ongeveer acht percent, en VRT een kleine twee percent, minder buitenlands nieuws.

Meer optimaal en performant zijn echter de resultaten die Biltereyst en Joye op basis van ENA-data genereren (Biltereyst en Joye, 2003; Joye en Biltereyst, 2007). Interessant is bovendien de wijze waarop beide auteurs buitenlands nieuws operationaliseren. Naast 'puur buitenlands nieuws' onderscheiden zij ook 'gedomesticeerd nieuws'.

Gedomesticeerd nieuws is een begrip dat de wereld ingestuurd werd door Gurevitch, Levy en Roeh (1993). Omdat het publiek buitenlands nieuws vaak te moeilijk vindt, en zich meer interesseert voor zaken dichterbij huis (Cohen *et al.* 1996; Hagen 1997; Philo 2004), worden buitenlandse items regelmatig als een soort van verlengstuk van binnenlands nieuws gepresenteerd. Journalisten staan inderdaad voor de vaak moeilijke opdracht om buitenlandse gebeurtenissen zowel op een kwaliteitsvolle wijze te berichten – dus grondig en met kennis van zaken – én tegelijkertijd rekening te houden met de beperkte achtergrondkennis en interesse van het publiek (Clausen 2004). Buitenlands nieuws zou dan ook in toenemende mate 'gedomesticeerd' worden. Verre, vreemde gebeurtenissen worden in die gevallen op een dergelijke wijze verhaald dat ze aantrekkelijk, begrijpelijk en relevant worden voor een lokaal publiek (Gurevitch *et al.* 1993: 207; Cohen *et al.* 1996; Cohen 2001). Door een binnenlandse invalshoek aan buitenlandse gebeurtenissen toe te kennen, hopen journalisten een vertrouwd referentiekader rond de 'vreemde' gebeurtenis op te roepen. De bittere pil die buitenlands nieuws voor vele kijkers of lezers is, wordt op die manier verzacht. Berichtgeving over een aardbeving in Turkije zoomt dan in op het Belgische reddingsteam dat naar het getroffen gebied vertrekt, vraagt zich af of ook in België eventuele aardschokken mogelijk zijn, en hoe 'we' ons daar dan wel op kunnen voorbereiden.

Hoewel gedomesticeerd nieuws op die manier de kennis en het begrip van internationale zaken ten goede zou komen (Clausen 2004), bestaat ook een keerzijde aan deze medaille. Het gevaar van een te ver doorgedreven domesticatie bestaat erin dat de wereld enkel nog vanuit een nationaal perspectief bericht wordt, overeenkomstig de dominante nationale cultuur en ideologie (Gurevitch *et al.* 1993; Joye & Biltereyst 2007). Waar buitenlands nieuws juist verondersteld wordt de horizon van mensen te verbreden en hen met het/den 'vreemde' te confronteren, krijgen deze *'a rather Eurocentric if not ethnocentric picture of global affairs'* in de plaats (Joye & Biltereyst 2007).

Wel dient gezegd te worden dat Joye en Biltereyst (2007) gedomesticeerd nieuws erg breed operationaliseren. Gedomesticeerd nieuws betreft voor hen nieuws dat niet enkel oog heeft voor het buitenland, maar ook België vernoemt. Wat ons betreft, gaat deze operationalisering iets te ver: items waarin België en bijvoorbeeld Frankrijk genoemd worden omwille van een gecoördineerde politieactie in de grensstreek, sluit wat ons betreft niet aan bij het theoretische construct 'gedomesticeerd nieuws'. Wat Biltereyst en Joye 'gedomesticeerd nieuws' noemden, zullen wij in de komende analyses als *'mixed news'* of 'gemengd nieuws' omschrijven, namelijk nieuws dat zowel België als een ander land vernoemt. Gedomesticeerd nieuws is dan een selecte deelverzameling van deze brede 'gemengd nieuws'-categorie. In de komende inhoudsanalyses proberen we deze deelcategorie dan ook beter af te bakenen. We gooien het construct 'gedomesticeerd nieuws' dus geenszins overboord, maar proberen het juist meer verfijnd te operationaliseren.

Keren we terug naar de resultaten van Biltereyst en Joye (2003), zien we dat uit de analyse van het jaar 2003 blijkt dat 43 percent van de aandacht in de Vlaamse avondjournaals naar buitenlandse gebeurtenissen gaat. 15 percent betreft feiten die gelinkt werden aan België, 28 percent betreft 'puur' buitenlands nieuws. Opvallend is dat een item in de categorie 'puur buitenland' meer tijd in beslag neemt (113 seconden) dan buitenlanditems die duidelijk aan België gekoppeld zijn (93 seconden). Als mogelijke verklaring schuiven de auteurs naar voren dat buitenlandse onderwerpen zonder link met België meer context en situering vereisen. Vergelijken we de publieke met de commerciële omroep, dan zien we dat de publieke omroep meer aandacht besteedt aan 'puur buitenland' (31%) en buitenlands nieuws in het algemeen (47%), dan de collega's van de commerciële zender (respectievelijk 25% en 40%). We kunnen dus stellen dat het nieuwsaanbod van de commerciële omroep in 2003 een meer uitgesproken Belgische tint had. *'Ondanks de inherente verschillen in functie, financiering en opdracht'*, zijn de verschillen tussen beide zenders echter miniem, besluiten Biltereyst en Joye. In een volgende bijdrage voegden Joye en Biltereyst (2007) de gegevens van de jaren 2004 en 2005 aan de analyse toe. Op beide zenders bleek de hoeveelheid buitenlands nieuws gestegen te zijn. In 2005 brengt de openbare omroep VRT zelfs meer buitenlands dan binnenlands nieuws. Globaal genomen halen beide Vlaamse zenders met 45% een erg hoog aandeel (breed) buitenlands nieuws. VRT brengt tijdens de gehele periode wederom het meeste buitenlands nieuws (47%). VTM doet echter niet veel onder (42%). Opvallend is dat VTM meer de neiging heeft om buitenlands nieuws te domesticeren. Het verschil tussen beide zenders wordt echter voornamelijk gemaakt in de categorie 'puur buitenlands nieuws'. VRT brengt meer hard nieuws over het buitenland.

Onderstaande tabel zet de verschillende cijfers op een rijtje.

Tabel 1.1: Percentage binnenlands, gedomesticeerd & buitenlands nieuws op VRT en VTM, 2003-2005, N= 42.227

	VRT			VTM			Totaal		
	Binnen-Land	Gedomes-ticeerd	Buiten-land	Binnen-land	Gedomes-ticeerd	Buiten-land	Binnen-land	Gedomes-ticeerd	Buiten-land
2003	52,6	15,5	31,8	59,5	15,1	25,4	56,1	15,3	28,6
2004	55,1	14,1	30,8	60,6	16,1	23,3	57,9	15,1	27,1
2005	47,4	17,8	34,8	53,5	20,6	25,9	50,5	19,2	30,4
Totaal	52,2	16,1	31,7	57,9	17,4	24,7	55,0	16,8	28,2

Wat het onderzoek naar buitenlands nieuws in *kranten* betreft, beschikken we in België over een pak minder informatie. Drie onderzoeken laten zich opmerken. In onderzoek naar de tabloidisering van drie Vlaamse kranten, onderzocht De Swert (2002) het aandeel internationaal nieuws doorheen de jaren negentig als mogelijke indicator van een verschuiving naar meer soft nieuws in de krant. De voorpagina's van De Standaard, De Morgen en Het Laatste Nieuws dienden daarbij als bronnenmateriaal. Het Laatste Nieuws bleek met een schommeling rond 7 percent over de gehele periode opmerkelijk minder internationaal nieuws te brengen dan de andere twee kranten. Bovendien was er een geleidelijke maar gestage daling in het buitenlands voorpaginanieuws van Het Laatste Nieuws waarneembaar: van meer dan 10 percent in 1991 naar vijf percent in 2000. Wat de evolutie van het aandeel buitenlands nieuws op de voorpagina van De Standaard betreft, is er in de loop van de jaren negentig een duidelijke daling waarneembaar. Van om en bij de veertig percent, daalt de hoeveelheid buitenlands nieuws zo goed als lineair tot 25 percent van de voorpaginaberichten. Het aandeel buitenlands nieuws bij De Morgen lijkt meer rond een constante te schommelen: zowel in het begin als het einde van de tijdsreeks klokt De Morgen af op een goede 25 percent van de voorpaginaberichten, met daartussen enkele occasionele pieken en dalen. In 1995 weet De Morgen meer buitenlands nieuws te brengen dan De Standaard, maar de jaren daarna nestelt De Morgen zich onder de andere Vlaamse kwaliteitskranten. Conclusie van de auteur is een duidelijke afname van het aandeel buitenland. Kwaliteitskranten zouden meer bereid zijn te investeren in internationaal nieuws, omdat hun publiek dat van hen verwacht. Voor populaire kranten zouden de kosten van internationaal nieuws daarentegen niet opwegen tegen de baten van dergelijke berichtgeving.

Biltereyst en Desmet (Ftc.) komen tot min of meer eenzelfde conclusie in hun onderzoek dat het buitenlands nieuws in de kranten De Standaard en Het Laatste Nieuws tussen 1960 en 2000 vergelijkt. Waar in 1960 De Standaard nog negentien percent van de krant aan het buitenland spendeerde, bedroeg dit in 2000 nog zeven percent. De cijfers voor Het Laatste Nieuws kwamen neer op respectievelijk negen en vier percent. Toch waarschuwen de auteurs voor het algemeen dikker worden van de krant als mogelijke

vertekening. Ook hier word verwezen naar buitenlands en internationaal nieuws als cruciaal competitief gegeven voor kwaliteitskranten.

Tot slot: in het kader van een grootschalig onderzoek naar agendasetting (Walgrave *et al* 2005), werden data verzameld die een beeld kunnen geven van de evolutie van het aandeel buitenlands nieuws in een aantal kranten in de jaren negentig. Het betreft enkel onderzoek naar de voorpagina van kranten, maar het laat wel toe een vergelijking doorheen de tijd maken – de dataset beslaat tien jaar krantennieuws – en dit voor vijf kranten (De Standaard, De Morgen, Het Laatste Nieuws, Le Soir, La Libre Belgique). Op basis van vijf thema's uit het totale codeboek construeerden we een categorie 'buitenlands nieuws'. De hoofdthema's 'Internationale betrekkingen', 'Europa', 'Oorlogsberichtgeving', 'Rampen in het Buitenland' en 'Binnenlands nieuws uit andere landen' dienden het aandeel buitenlands nieuws te representeren. Algemeen kan uit de data-analyse over alle kranten heen worden vastgesteld dat het aandeel buitenlands nieuws in de loop van tien jaar tijd is afgenomen. Waar in 1991 nog bijna de helft (45%) van alle artikels op de voorpagina het buitenland behandelden, ligt dit tegen 2000 eerder rond een derde (35%). Kijken we specifiek naar de verschillende kranten, zien we grote gelijkenissen tussen De Standaard, De Morgen, Le Soir en La Libre Belgique. De verhouding binnen- versus buitenland komt voor deze vier kranten op 60 versus 40 percent neer. Enige uitschieter is Het Laatste Nieuws, dat een overweldigende hoeveelheid binnenland op de voorpagina brengt: maar liefst vijfentachtig percent van alle berichten op de voorpagina is binnenlands nieuws.

1.1.2 Studies over de buitenlandberichtgeving in de Verenigde Staten

Studies over de hoeveelheid buitenlands nieuws op de **Amerikaanse netwerkers** kunnen bogen op een rijke onderzoekstraditie (Hester 1978; Larson 1982; Weaver *et al.* 1984; Gonzenbach *et al.* 1992; Norris 1995). De grote meerderheid van deze studies hanteert de *Television News Index* van het *Vanderbilt Television Archive* als basis voor de analyses. Dit archief indexeert de avondnieuwsuitzendingen van ABC, CBS en NBC sinds 1972, en kwam uit onderzoek van Larson en Hardy (1977) als een uiterst betrouwbare bron naar voren.

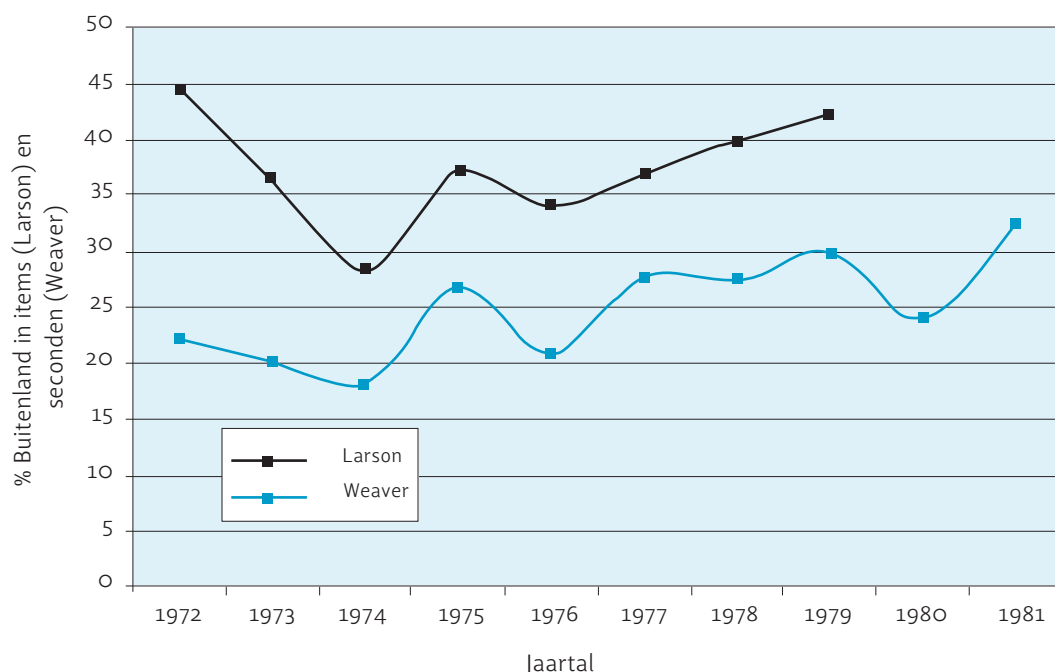
Eén van de eersten die systematisch en gedurende een langere periode de nieuwsuitzendingen van de Amerikaanse netwerkers onderzocht, was Larson (1982). Hij analyseerde de avondnieuwsuitzendingen van ABC, CBS en NBC van 1972 tot 1979. Internationaal

nieuws werd door Larson breed gedefinieerd als *'any story that mentions a country other than the United States, regardless of its thematic content or dateline'*. Ongeveer dertien percent van alle nieuwsuitzendingen gedurende de 8-jarige periode werden via een toevallige steekproef in de uiteindelijke dataset opgenomen. Larson concludeerde dat gemiddeld 37 percent van alle items in het nieuws onder de noemer 'internationaal nieuws' gecategoriseerd kon worden. Gedurende de achtjarige periode bestond een volledig avondjournaal gemiddeld uit 17 nieuwsitems, waarvan er zes het buitenland belichtten. Een doorsnee buitenlands nieuwsitem duurde anderhalve minuut (1'28"). In een volledige nieuwsuitzending werd er een kleine tien minuten (9'22") aan internationale topics gewijd. Wat de evolutie van internationaal nieuws doorheen de tijd betreft, merkte Larson een duidelijke stijging op. Waar de hoeveelheid buitenlands nieuws in '76 gemiddeld zeven minuten bedroeg (7'26"), kwam dit in '79 op maar liefst elf minuten neer (11'05").

Weaver, Porter en Evans (1984) voegden een periode van twee jaar aan de analyse van Larson toe. Zij operationaliseerden buitenlands nieuws echter op een iets stringenter manier: enkel nieuws dat bericht werd van buiten de Verenigde Staten werd in de categorie 'internationaal nieuws' opgenomen. Nieuwsitems die over internationale topics handelden maar die bericht werden vanuit de Verenigde Staten zelf, werden niet onder 'internationaal nieuws' gecategoriseerd, uitgezonderd items die de Verenigde Naties betroffen. Deze operationalisering van buitenlands nieuws lag in lijn met die van Hester (1978), die eerder al nieuwsuitzendingen van 1972 tot 1976 onder de loep nam. Weaver en co konden met dezelfde operationalisering en steekproef trekking de studie van Hester gemakkelijk in de tijd verlengen. Hun nauwere definitie van buitenlands nieuws leidde logischerwijze ook tot een lagere hoeveelheid buitenlandse items: in de tienjarige periode die de studie bestrijkt, werd ongeveer 25 percent van een gemiddeld avondjournaal aan buitenlandse topics gewijd.

De eerdere conclusie van Larson, die stelde dat de totale hoeveelheid buitenlands nieuws sinds 1976 toegenomen was, kon door Weaver en co niet bevestigd worden. Wanneer Weaver de gemiddelde tijd die besteed werd aan buitenlandse items in de periode van '72 tot '76 vergeleek met de periode erna, stelde hij geen statistisch significante stijging vast. Veel heeft natuurlijk te maken met het mindere buitenlands nieuwsjaar 1980, dat niet door Larson's dataset omsloten werd. Begin en eindpunt van de periode onder studie blijken op die manier de conclusies van nieuwsonderzoek sterk in deze of gene plooi te leggen. Figuur 2.1 legt de resultaten van Larson en Weaver naast elkaar, en maakt dit maar al te duidelijk. Hoewel beide onderzoeken een andere operationalisering en steekproef trekking hanteerden, is het duidelijk dat beide op eenzelfde mediarealiteit gebaseerd zijn. De lijnen in de grafiek mogen dan wel verschillen wat de absolute hoeveelheid buitenlands nieuws betreft, hun relatieve verloop is sterk gelijkaardig. Het onderzoek onder leiding van Weaver loopt echter twee jaar langer door, vertoont in 1980 een neerwaartse knik, en leidt hierdoor tot een ander besluit.

Figuur 1.1: Gemiddeld percentage buitenlands nieuws op ABC, CBS & NBC
(Larson, 1982; Weaver et al, 1984)

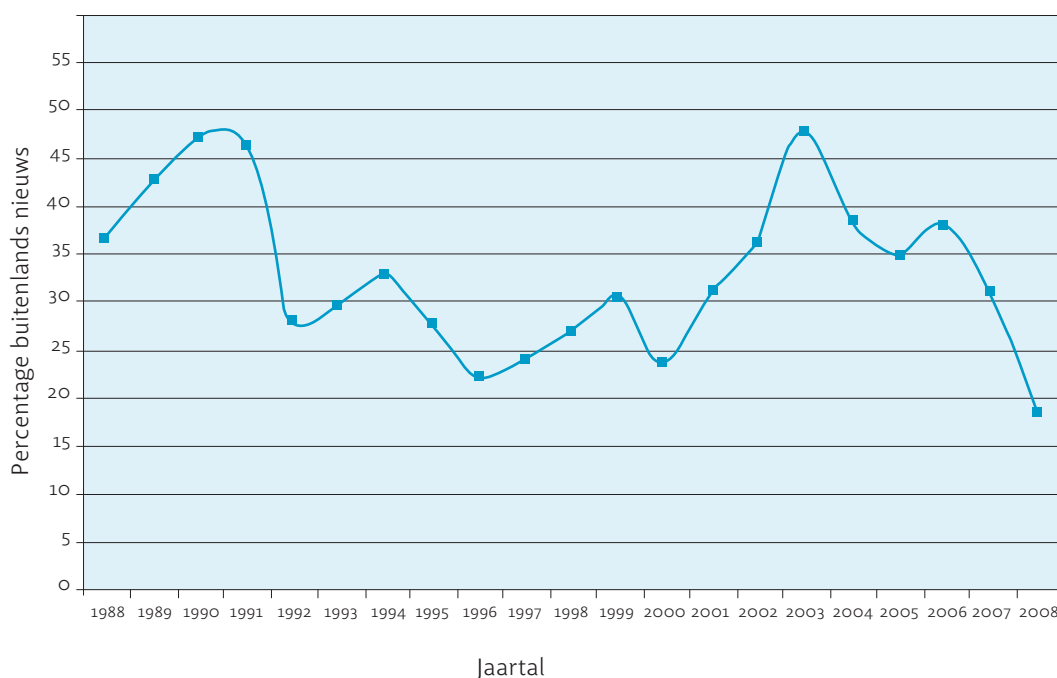
Gonzenbach, Arant en Stevenson (1992) onderzochten het verloop van internationaal en buitenlands nieuws in de berichtgeving van ABC, NBC en CBS voor een periode van 18 jaar. Internationaal nieuws werd gedefinieerd als nieuws waarin de Verenigde Staten en minstens één ander land aan bod kwamen, buitenlands nieuws hield geen referentie tot de Verenigde Staten in. Per jaar werden aan de hand van een willekeurige steekproef 41 dagen uit de *Vanderbilt Television Index* geselecteerd. In totaal werden op die manier meer dan 10000 nieuwsitems uit de periode van 1972 tot 1989 onderzocht. De conclusie van de inhoudsanalyse luidde dat door de band genomen, de hoeveelheid internationaal nieuws constant gebleven was, schommelend rond 40% van een totale nieuwsuitzending, wat overeenkomt met een kleine twaalf minuten. Net als bij Larson (1984) merkten Gonzenbach en co een kleine stijging van buitenlands en internationaal nieuws op in de late jaren '70. Gedurende de jaren '80 bleef de hoeveelheid internationaal nieuws schommelen rond 40 percent.

Onderzoek van Norris (1995) zette de analyse van Gonzenbach en co verder in de tijd. In de jaren na 1989 merkte zij een plotse stijging in de hoeveelheid internationaal nieuws op. Internationaal nieuws mocht in die periode ook meer dan voorheen het nieuws openen. Na 1991 kende de buitenlandberichtgeving echter een spectaculaire terugval. In 1992 bedroeg het aandeel buitenlands nieuws plots nog maar 29 percent van de totale hoeveelheid items, om vervolgens in 1993 tot 24 percent te zakken. Uitgedrukt in de tijd die aan nieuwsitems besteed wordt, blijkt de terugval nog groter: in 1973 behandelde 45 percent van het nieuws buitenlandse topics, in 1993 bedroeg dit nog maar 20 percent. Niet enkel werden er dus minder nieuwsitems aan het buitenland gewijd, de buitenlandse nieuws-

items werden ook korter. Resultaten van Moisy (1997) en Utley (1997) bevestigen deze neerwaartse trend: tegen 1995 bedroeg de hoeveelheid buitenlands nieuws op de grote Amerikaanse netwerkzenders nog slechts 13 percent van de totale berichtgeving.

De meest recente resultaten aangaande de kwantiteit van de buitenlandse nieuwsvoorziening in de VS, zijn afkomstig van Andrew Tyndall. Sinds 1988 monitort Tyndall systematisch het avondnieuws van de drie traditionele netwerkzenders. De resultaten van zijn onderzoek worden wekelijks vrijgegeven in de gerenommeerde *Tyndall Reports*⁷. Tyndall blijkt dan ook dé referentiepersoon te zijn waar in allerlei debatten en opiniestukken over de Amerikaanse media naar verwezen wordt (Taylor 2005). Nieuws met een buitenlandse invalshoek wordt door Tyndall op drie verschillende manieren geoperationaliseerd. Naast de hoeveelheid nieuws gebracht door buitenlandse correspondenten, beschouwt hij ook het buitenlands beleid van de Verenigde Staten (onafhankelijk van waar het bericht verslagen wordt) en internationaal nieuws (buitenlandse items waar de Verenigde Staten niet bij betrokken zijn, tevens onafhankelijk van waar het bericht verslagen wordt, in het Engels de zogenaamde dateline), als aparte categorieën. Wanneer we beide laatste categorieën samenvoegen, krijgen we een duidelijk zicht op de evolutie van buitenlands nieuws.

Figuur 1.2: Percentage buitenlands nieuws op ABC, CBS & NBC (Tyndall, 2008)

Bovenstaande grafiek stemt in grote mate overeen met wat Norris (1995) op basis van de *Vanderbilt Television News Index* bekwam. Een eerste piek zien we begin jaren '90, met het einde van de Koude Oorlog. De drie Amerikaanse netwerkzenders besteedden

⁷ <http://tyndallreport.com>

in 1990 samen 7683 minuten aan buitenlandse items, wat overeenkomt met 47 percent van het totale nieuws. In de daaropvolgende jaren daalt de aandacht voor nieuws buiten de eigen landsgrenzen spectaculair. In 1996 noteren we een laagtepunt: minder dan een vierde van het nieuws behandelt het buitenland (22%). Met de aanslagen van 9/11 en de oorlog in Irak herwint het buitenland in de Amerikaanse nieuwsvoorziening aan populariteit, met een hoogtepunt in 2003 (6982 minuten, 48%), wanneer Amerika Irak binnenvalt. In 2008 noteert Tyndall een historisch laagtepunt wat het buitenlands nieuwsaanbod betreft (2734 minuten, 18%). Ten opzichte van 2007 (31%) daalde de hoeveelheid buitenlands nieuws met de helft. Weaver, Porter en Evans (1984) concludeerden eerder al dat de aandacht besteed aan buitenlands nieuws negatief gecorreleerd is met het voorkomen van 'exceptional domestic news events', zoals presidentsverkiezingen of grote schandalen. Het absolute laagtepunt in 2008 zou dus in grote mate toegeschreven kunnen worden aan de campagnes van Obama en McCain, en het harde toeslaan van de economische crisis, twee gebeurtenissen die veel aandacht naar zich toe wisten te trekken.

Ook naar de hoeveelheid buitenlands nieuws in **Amerikaanse kranten** is reeds heel wat onderzoek verricht. Sommige studies focusten daarbij op één krant gedurende een bepaalde tijdspanne (Riffe *et al.* 1994; Beaudoin & Thorson 2001a), andere studies namen een hele reeks kranten in hun onderzoek op (Gerbner & Marvanyi 1977; Emery 1989). Gerbner en Marvanyi (1977) onderzochten in hun klassieke studie *'The Many Worlds of the World's Press'* de buitenlandse nieuwsberichtgeving van één week in kranten over de hele wereld. De Amerikaanse kranten presenteerden gemiddeld 25 buitenlandse nieuwsitems per dag, ongeveer 11 percent van de totale niet-advertentie ruimte. Daarmee brachten ze zowat de helft minder buitenlands nieuws dan hun West-Europese tegenhangers, die ongeveer 23 percent van de totale krant aan het buitenland besteedden. Het onderzoek van Gerbner en Marvanyi (1977) betrof natuurlijk slechts een momentopname. Studies van het National Advertising Bureau raamden de hoeveelheid buitenlands nieuws van Amerikaanse kranten in 1971 op 10, in 1976 op 6,2, en in 1982 op 6 percent van de niet-advertentie ruimte. Emery (1989) onderzocht tien kranten met eenzelfde design van november '87 tot januari '88 en besloot dat slechts 2,6 percent van een doorsnee Amerikaanse krant aan internationaal nieuws gewijd was.

Meer recent is het rapport van het *Pew Research Center* (2005), met diens *Project for Excellence in Journalism*. Zestien Amerikaanse kranten met een diverse circulatie werden in de sample opgenomen. Enkel de voorpagina van de kranten werd onderzocht. Op die manier kon data die in 2003 en 2004 zelf gegenereerd werd, vergeleken worden met data uit 1977, 1987 en 1997, die eerder al beschikbaar was. 28 voorpagina's dienden de berichtgeving van een jaar te representeren. Waar in 1977 en 1987 27 percent van de berichten op de voorpagina buitenlands nieuws betrof, daalde dit in 1997 tot 21 percent. Ook in 2003 handelde 21 percent van de berichten over het buitenland. Het laagste aandeel buitenland op de voorpagina werd in 2004 vastgesteld, met 14 percent van de berichten. Kranten met een grote circulatie brachten meer buitenlands nieuws dan kranten met een kleine circulatie. Ook uit deze studie blijkt de hoeveelheid buitenlands nieuws er op achteruit te gaan in de Amerikaanse kranten.

Riffe et al (1994) testten deze achteruitgang in de hoeveelheid internationaal nieuws voor één krant – The New York Times (NYT) – van 1969 tot 1990. Twee geconstrueerde weken per jaar leverden 308 te coderen kranten op. Waar de NYT in 1969 nog gemiddeld 49 items aan internationale gebeurtenissen wijdde, bedroeg dit aantal in 1990 nog slechts een kleine 24-tal. De conclusie van de auteurs was dan ook dat het venster op de wereld van The NYT kleiner geworden was, alleszins wat het aantal gepubliceerde items betrof. In de 22-jarige periode onder studie werden buitenlandse items echter ook langer, werden ze nog steeds op de *front page* geplaatst, en werd meer aandacht aan de derde wereld geschonken. De auteurs stellen dan ook dat *'the shrinking newshole phenomenon is more complex than meets the eye'*, al zijn ze zich ook bewust van de tekortkomingen van hun studie. The NYT is immers leider op de Amerikaanse krantenmarkt wat het brengen van wereldnieuws betreft. Het lijkt dan ook logisch dat de terugval bij kleinere kranten, die de middelen en de traditie van de NYT missen, groter zou uitvallen. Een veronderstelling die door Emery (1989) ten dele bevestigd wordt.

Een andere krant waar buitenlandse berichtgeving hoog op de agenda staat, is de LA Times, en dit omwille van het etnisch erg diverse leespubliek dat het bedient. Beaudoin en Thorson (2001) analyseerden midden jaren negentig vier geconstrueerde weken van de krant. 19 percent van de krant werd aan buitenlandse items gewijd. Op basis van vorige studies ontwikkelden Beaudoin en Thorson enkele standaarden, waaraan de krant stuk voor stuk wist te voldoen. De LA Times was volgens hen dan ook *'an excellent model for other metropolitan dailies'*.

1.1.3 Conclusies

Onderstaande tabel 1.2 zet de verschillende besproken onderzoeken op een rijtje.

Tabel 1.2: Samenvatting van besproken studies naar Auteur, land, periode, media, sample, definiëring van Buitenlands Nieuws, kwantiteit en evolutie. Grijs vakken wijzen op niet nader gespecificeerde informatie in het artikel zelf.

Auteur	Land	periode	media	sample	Buitenlands Nieuws	Kwantiteit	Evolutie
Larson	VS	1972-1979	ABC, CBS, NBC	862 uitzendingen, 3 dagen per maand	elk bericht dat een ander land vermeld dan de VS	ABC (1972-1979): 38% (items) CBS (1972-1979): 37% NBC (1972-1979): 37%	1972-1974: Dalend 1974-1979: Stijgend
Weaver et al	VS	1972-1981	ABC, CBS, NBC	360 uitzendingen, 1 dag per maand	dateline buiten VS.	ABC (1972-1981): 24 % (sec.) CBS (1972-1981): 25% NBC (1972-1981): 24%	1972-1974: Dalend 1974-1981: Stijgend
Gonzenbach et al	VS	1972-1989	ABC, CBS, NBC	738 uitzendingen, 41 dagen per jaar	Internationaal nieuws: bericht over VS met vermelding van ander land Buitenlands nieuws: bericht over ander land	ABC (1972-1989): 39 % (sec.) CBS (1972-1989): 36% NBC (1972-1989): 40%	1972-1989: constant
Norris	VS	1973-1993	ABC, CBS, NBC	2228 items			1973-1988: constant 1989-1991: stijgend 1992-1995: dalend
Moisy	VS	1995	ABC, CBS, NBC	Willekeurige steekproef, 20 dagen van 03/1995		ABC, CBS & NBC: 23% (items) ABC, CBS & NBC: 14% (sec.)	
Tyndall	VS	1988-2008	ABC, CBS, NBC	populatie-onderzoek	Buitenlands beleid: van de VS Internationaal: buitenlandse berichten los van VS beleid	ABC (1988-2008): 1773 minuten CBS (1988-2008): 1669 minuten NBC (1988-2008): 1571 minuten	1988-1990: Stijgend 1990-2000: dalend 2000-2003: stijgend 2003-2008: dalend

Auteur	Land	periode	media	sample	Buitenlands Nieuws	Kwantiteit	Evolutie
Gerbner en Marvany	VS	1970	9 kranten, oa. New York Times, SF Chronicle,	24-31/05/1970	Nieuws met een buitenlandse dateline, met overwegend buitenlandse inhoud, of over internationale instellingen	VS: 25 items per krant 11% van de totale krant EU: 50 items per krant 23 % van de totale krant	
Emery	VS	1971-1988	10 kranten	1971-1982: NAB data 1988: populatie-onderzoek van 11/1987 tot 01/1988		1971: 10% van de ruimte 1977: 6% 1982: 6% 1988: 2%	1971-1988: dalend
PEW	VS	1977-2004	16 kranten	28 dagen per jaar, enkel voorpagina		1977: 27 % 1987: 27% 1997: 21% 2003: 21% 2004: 14%	1977-2004: dalend
Riffe et al	VS	1969-1990	NY Times	2 geconstrueerde weken per jaar.	Nieuws met een buitenlandse dateline, headline of tekst.	1969: 49 items 1990: 23 items	1969-1990: dalend
Beaudoin et al	VS	1997-1998	LA Times	4 geconstrueerde weken per jaar	Inhoudelijke locatie	LA Times: 19% van totale krant	
Peeren	B	2000	VTM, VRT	27-02/11/2000 3,11,19,25/11 en 5, 13, 21/12		VRT: 40% (sec.) VTM: 38%	
Biltereyst en Joye	B	2003	VTM, VRT	populatie-onderzoek	Buitenland met België Buitenland zonder België	VRT: 47% (items) VTM: 40%	
Votquene en Van Aelst	B	1990 - 2000	VTM, VRT	300 uitzendingen, één dag per week, roterende dagen		1990 (VRT, VTM): 43% (items) 2000 (VRT, VTM): 20%	1990-2000: dalend

Auteur	Land	periode	media	sample	Buitenlands Nieuws	Kwantiteit	Evolutie
Sinardet, De Swert & Dandoy	B	1993-2000	VTM, VRT, (RTBF, RTL)	populatie-onderzoek	Thematische operationalisering: oa. Europa, Internationale betrekkingen, Rampen in het Buitenland,	VRT (1993-2000): 23% (items) VTM (1993-2000): 21% 1993 (VRT, VTM): 27% (items) 2000 (VRT, VTM): 17% (items)	1993-2000: dalend
De Bens en Paulussen	B	2004	VTM, VRT	09-15/02/2004 05-11/04/2004 586 items, 14 uitzendingen		VRT: 38% (items) VTM: 30%	
Joye en Biltereyst	B	2003-2005	VTM, VRT	populatie-onderzoek	Gedomesticeerd nieuws Puur Buitenlands nieuws	VRT (2003-2005): 48% (sec.) VTM (2003-2005): 42%	2003-2004: dalend 2004-2005: stijgend
De Swert	B	1991-2000	DS, DM, HLN	Vier voorpagina's per week.		DS (1991-2000): 41% naar 26% DM (1991-2000): 26% naar 26% HLN (1991-2000): 12% naar 5%	1991-2000: dalend
Biltereyst en Desmet	B	1960 en 2000	DS, HLN	Twee weken krantennieuws in oktober		HLN (1960-2000): 9% naar 4% DS (1960-2000): 19% naar 7%	1960-2000: dalend

In deze sectie namen we Amerikaanse en Belgische studies onder de loop over het aandeel buitenlands nieuws in de krant of op tv. Het trekken van een sluitende conclusie uit de hierboven besproken studies blijkt moeilijk. Drie zaken maken het aaneenrijgen van studies, en bijgevolg het formuleren van een sluitende conclusie op basis van een lange en consistente tijdsreeks, een hachelijke onderneming.

In de eerste plaats gaat het om de verschillende operationalisering van 'buitenlands nieuws'. Buitenlands nieuws wordt over diverse onderzoeken heen zelden over dezelfde kam geschoren. Sommige auteurs definiëren buitenlands nieuws breed, als al het nieuws

waar andere landen dan het land van herkomst in vermeld worden (Larson 1982). Anderen zien buitenlands nieuws als nieuws dat van buiten het eigen land bericht wordt (Weaver *et al.* 1984). Niet de inhoud, maar vooral de plaats waarvan bericht wordt – in het Engels, de *dateline* –, staat dan centraal. Een iets meer nauwkeurige operationalisering deelt nieuws met een buitenlandse invalshoek op in *internationaal* en *buitenlands* nieuws (Gonzenbach *et al.* 1992). Internationaal nieuws behandelt nieuws dat het eigen land in verband brengt met andere landen. Niet zelden betreft het hier dan nieuws over internationale instellingen. Buitenlands nieuws is dan nieuws over aangelegenheden in vreemde landen, zonder dat het land waarin het mediaproduct thuishoort, betrokken partij is. Toch ligt de operationalisering van buitenlands nieuws complexer dan dat. Buitenlands nieuws zou immers ook nog ‘gedomesticeerd’ worden: buitenlandse gebeurtenissen krijgen een binnenlandse invalshoek aangemeten, om ze relevanter en interessanter te maken voor het lokale publiek (Gurevitch *et al.* 1993).

Een tweede moeilijkheid betreft de analyse-eenheid die gehanteerd wordt. Studies die het aantal berichten, dan wel de duurtijd van de berichten als referentiepunt hanteren, leveren verschillende resultaten op. Telt men enkel het aantal berichten, gaat men voorbij aan het feit dat berichten langer, of juist veel korter geworden zijn. En los van items of lengte, bekijkt men de hoeveelheid buitenlands nieuws absoluut (op zichzelf) of relatief (ten opzichte van het totale nieuws)? Ook dat maakt een wereld van verschil.

Een derde methodologisch pijnpunt betreft de tijdsspanne die onder de loep genomen wordt. Net omdat de hoeveelheid buitenlands nieuws van jaar tot jaar schommelt, beïnvloedt het begin- en eindpunt van de periode onder studie de uiteindelijke conclusie over het al dan niet dalen van de hoeveelheid buitenlands nieuws sterk.

Deze drie pijnpunten maken een sluitende vergelijking doorheen de tijd moeilijk. Verschillende studies met verschillende operationalisering, meten verschillende facetten van de hoeveelheid ‘buitenland’, en kunnen dus moeilijk naast elkaar gelegd worden. Riffe (1994) stelt dan ook dat het bewijs voor de teloorgang van de hoeveelheid buitenlands nieuws erg indirect is, gebaseerd op een aaneenrijging van afzonderlijke studies die er diverse methoden en operationalisering op nahouden. Enkel longitudinale studies, met een consistent research design, zouden de kritiek over een tanende kwantiteit sluitend kunnen onderbouwen dan wel ondergraven.

Wat de **Belgische** media betreft, zijn relatief weinig data voorhanden. Bovendien betreffen de meeste studies momentopnames, en is onderzoek dat een lange tijdsspanne omsluit schaars. Enkel Votquenne en Van Aelst (2003) en Sinardet, De Swert en Dandoy (2004) kijken aan de hand van dezelfde dataset naar een langere periode. De situatie in het Belgische televisielandschap in de jaren '90 vertoont gelijkenissen met die van de Verenigde Staten (zie verder). De hoeveelheid buitenlands nieuws op VRT en VTM loopt in de loop van de jaren negentig sterk terug. Waar VRT en VTM in 1990 nog 43 percent van de totale aandacht aan internationaal nieuws besteedden, bleef er anno 2000 nog slechts 20 percent van deze aandacht over (Votquenne en Van Aelst, 2003). Peeren (2003) schat de

hoeveelheid buitenlands nieuws in 2000 aan de hand van een andere operationalisering echter op 40 percent, en ook resultaten van De Bens en Paulussen (2005) voor 2004 en Joye en Biltereyst (2007) voor de periode 2003-2005 leggen de hoeveelheid buitenlands nieuws vast rond 40 percent en hoger. De hoeveelheid buitenlands nieuws blijkt voor hen tussen 2003 en 2005 zelfs te stijgen (cf. de Amerikaanse data: de periode die 9/11 en het uitbarsten van de oorlog in Irak omsluit, kunnen we beschouwen als absolute hoogdagen voor het aandeel buitenlands nieuws).

Wat de situatie voor de **Amerikaanse** netwerkzenders betreft kunnen we een vijftal periodes onderscheiden. De eerste periode loopt van 1972 tot 1988. De hoeveelheid buitenlandse nieuws is in deze periode relatief constant en schommelt rond de 40 percent van de totale hoeveelheid nieuws (Gonzenbach *et al.* 1992, Norris 1995). Met het einde van de Koude Oorlog neemt de aandacht voor het buitenland een drietal jaren toe (Norris 1995; Tyndall, 2008). Van 1989 tot 1991 bedraagt het gemiddelde percentage buitenlandse nieuws ongeveer 45 percent. Vervolgens daalt de hoeveelheid buitenlandse nieuws sterk in de loop van de jaren negentig: de gemiddelde hoeveelheid buitenlandse nieuws in deze derde periode (1992-2000) beslaat ongeveer een vierde van de totale hoeveelheid nieuws. Een nieuwe piek zet zich in vanaf 2001, met de aanslagen van 9/11 en de oorlogen in Afghanistan en Irak. Van 2001 tot 2006 bedraagt de gemiddelde hoeveelheid buitenlandse nieuws ongeveer 38 percent. Vanaf 2007 (31%) zien we de nieuwshorizon zich weer terugtrekken, tot een absoluut laagtepunt in 2008 (18%). Buitenlands nieuws blijkt dus sterk aanbodgedreven: grote verhalen die duidelijk te kaderen zijn, zoals het einde van de Koude Oorlog en de aanslagen van 9/11, leverden absolute pieken op. In de jaren negentig trok het aandeel buitenlandse nieuws sterk terug, en werd er alsmaar minder bericht over de wereld, totdat de aanslagen van 9/11 de blik buitenwaarts stuurde. De vraag is of zo'n terugtrekking zich ook nu, na de Irak-piek, in even grote mate voor zal doen.

Het beeld voor de Amerikaanse krantenmarkt ziet er al bij al consistent uit. De studies van het PEW Research Center, maar vooral die van Emery (1989) lijken een permanente daling van de hoeveelheid buitenlandse nieuws te suggereren. Drie kanttekeningen zijn echter op hun plaats. Eerst en vooral is de Amerikaanse krantenmarkt erg divers. Er is een grote verscheidenheid aan kranten wat circulatie en oplage betreft. Vele Amerikaanse kranten zijn lokale kranten, en focussen enkel op het 'hinterland'. Andere kranten, met een bredere circulatie, de kwaliteitskranten vaak, besteden wel aanzienlijk aandacht aan het buitenland. Maar ook bij deze kranten is een daling merkbaar, aldus Riffe *et al.* (1994). Een tweede kanttekening die gemaakt kan worden is dat de Amerikaanse krant opmerkelijk dikker geworden is, en dat vooral het zwaarder worden van de krant, met almaar meer verschillende lifestyle katernen, de relatieve hoeveelheid buitenlandse nieuws naar beneden heeft gedrukt. Een laatste opmerking betreft het feit dat er opmerkelijk minder momenten zijn waarop de krant gemonitord werd. Waar onderzoek naar televisie jaarlijks data genereert, geschiedt dit voor kranten met sprongen. Fluctuaties in de hoeveelheid buitenlandse nieuws kunnen dan ook moeilijker opgemerkt worden. Deze opmerkingen in acht genomen kunnen we met de nodige voorzichtigheid stellen dat het aandeel buitenland in de Amerikaanse krant afgenomen is.

We kunnen besluiten dat het beeld van het volume buitenlands nieuws dat aan de hand van bovenstaande studies geschetst werd, genuanceerd is. De algemeen voor waar genomen stelling dat de hoeveelheid buitenlands nieuws er doorheen de tijd systematisch op achteruit gegaan is, is niet eenduidig te bevestigen. Ook andere auteurs stellen zich kritisch op (Riffe et al, 1994, Barnhurst 2006). Dit betekent evenwel niet dat de hoeveelheid buitenlands nieuws in de lift zit. Meer correct zou zijn te stellen dat de hoeveelheid buitenlands nieuws fluctueert, en dat het net deze schommelingen zijn die een verklaring behoeven. De voorbije twintig jaar kende het aandeel buitenlands nieuws pieken bij het einde van de Koude Oorlog, en met de aanslagen van 9/11. Tussen deze pieken vond er een sterke daling van de wereld in het nieuws plaats. De vraag is of de nieuwshorizon zich ook nu wederom terugtrekt, en indien dat het geval is, hoe diep deze terugval dan wel is.

In het tweede hoofdstuk van voorliggend rapport onderzoeken we, voor de Vlaamse Tv-journaals, of er zich in de periode 2003-2008 terug een daling van het aandeel buitenland inzet, net zoals er in de jaren negentig een terugtrekking van de nieuwshorizon plaatsvond. Eerst kijken we echter naar een andere factor van bezorgdheid over de wereld in het nieuws (kwaliteit, zie 1.2), en gaan we iets dieper in op het selectieproces dat de uitkomst van het nieuws verklaart (1.3).

1.2

Kwaliteit: is de wereld ons dorp?

Ook omtrent de *kwaliteit* van de items over het buitenland die in de media gebracht worden bestaat bezorgdheid, waarbij meer inhoudelijke indicatoren worden naar voor geschoven. Niet enkel zou minder aandacht naar het buitenland gaan, de aandacht die wel geschonken wordt zou ongebalanceerd en vertekend zijn. Het venster op de wereld wordt niet enkel kleiner, maar doet ook nog eens dienst als spiegelpaleis: bepaalde gebeurtenissen worden breed uitgerokken, andere worden al te magertjes bericht. Kortom, het beeld van de wereld via de media valt aan tal van vervormingen ten prooi. In wat volgt stellen we ons eerst de vraag wat kwaliteitsvol nieuws juist inhoudt. Daarna bekijken we de geformuleerde bezorgdheid omtrent de kwaliteit van buitenlandberichtgeving.

1.2.1 De kwaliteit van het nieuws

De kwaliteit van het nieuws is sinds jaar en dag een heikel onderwerp, en dit zowel op de opiniebladzijden van kranten, in academische kringen, als op tram en bus. In vele gevallen wordt dan geklaagd dat de media meer oppervlakkig berichten dan 'vroeger', dat het fait divers het steeds vaker haalt van de meer diepgaande, politieke en institutionele berichtgeving (Hooghe 2007). Harde nieuwsstandaarden lijken plaats te moeten ruimen voor het zachtere 'infotainment', waardoor de nadruk steeds meer op het persoonlijke, op 'conflict', schandalen, celebrities, en op de korte soundbite komt te liggen (Plasser 2005).

De bottomline van al deze kritiek op de kwaliteit van het nieuws komt neer op het feit dat de nieuwsmedia door de wijze waarop ze berichten hun kritische rol in de samenleving veronachtzamen. In een representatieve democratie dienen nieuwsmedia ideaaltypisch immers drie kerntaken op zich te nemen. Deze taken verwijzen naar de drie pijlers van een representatieve democratie, met name; *pluralistische competitie* met oog op het bekleden van machtsposities, *participatie* van burgers door middel van vrije verkiezingen, en, garantie van *burgerlijke en politieke vrijheden* om deze competitie en participatie ook effectief mogelijk te maken (Norris 2000).

De nieuwsmedia beantwoorden aan deze noden door een *forum* te bieden voor pluralistisch debat, door op te treden als *waakhond* ter bescherming van burgerlijke en politieke vrijheden, en door te functioneren als *mobilisator* ten voordele van publieke participatie. De *forumfunctie* van de nieuwsmedia komt in de eerste plaats neer op de media als mediator tussen vertegenwoordigers en vertegenwoordigden, op de media als plek of 'sfeer' van contact en debat tussen burgers en de staat enerzijds, en burgers en machtsbekleders onderling, anderzijds. Nieuwsmedia dienen dan ook uitgebreid, maar vooral gebalanceerd en voor een breed publiek, over politieke zaken te berichten. Hoe rijker en hoe breder de informatiebedeling, hoe effectiever het democratische systeem verondersteld wordt te functioneren. Als *waakhond* en *vierde macht* van de democratie dienen nieuwsmedia machtsbekleders te controleren op het nastreven van het algemeen belang, en dienen zij schendingen van fundamentele vrijheden en rechten kenbaar te maken. Beide voornoemde functies vormen de voorwaarde voor de derde rol die de pers idealiter op zich neemt, namelijk de pers als *mobilisator*. De finaliteit van een kwaliteitsvolle informatievoorziening ligt immers in het uiteindelijke engagement dat burgers aangaan: het uitbrengen van een stem die het pluralistische debat voor een bepaalde periode institutioneel verzegelt. Nieuwsmedia dienen deze participatie veilig te stellen door interesse in publieke zaken aan te wakkeren, door de relevantie, en de consequenties van deelname toe te lichten.

Samenvattend kunnen we stellen dat indien de media aan deze vereisten voldoen, burgers zich een eigen mening kunnen vormen over de gang van zaken binnen een samenleving, in staat gesteld worden een geïnformeerde en intelligente stem uit te brengen, en, indien nodig, partijen voor hun verantwoordelijkheid kunnen plaatsen (Norris 2000). In de academische wereld bestaat dan ook een grote consensus over de noodzaak van een goed

presterende pers voor het optimale functioneren van het democratische systeem (Graber 2004). Minder eensgezindheid bestaat echter over de specifieke wijze waarop de pers deze kwaliteitsrichtlijnen dient te veruitwendigen. Waar voor de ene 'soft' nieuws de fundamenteën van de democratie aantast door burgers oppervlakkig te informeren (Patterson 2003), brengt soft nieuws volgens anderen zaken van publiek belang juist tot de ongeïnteresseerde burger (Baum 2002). Een eensluidende opvatting is hoe dan ook niet aanwezig.

Verschillende invalshoeken en verschillende kwaliteitsconcepten, die telkens bepaalde elementen van de ideaaltypische pers benadrukken, treden desgevallend op de voorgrond. Zo benadrukt Meijer (2003) voornamelijk de mobiliserende functie van de pers. De mate waarin nieuws engagement weet op te wekken staat centraal in haar kwaliteitsconcept. Meijer opteert op die manier duidelijk voor een meer participatieve, activistische vorm van democratie. De vraag wordt dan echter of een dergelijke geëngageerde pers niet in conflict komt te staan met professionele journalistieke waarden. Nuance en woord versus wederwoord weten immers maar zelden te mobiliseren (Hagen 1997).

Andere wetenschappers stellen dan ook eerder de *inhoud* dan wel de *impact* van nieuws centraal in hun opvattingen over een kwaliteitsvolle pers. Kwaliteit houdt dan in de eerste plaats het grondig informeren van burgers in een democratisch politiek systeem in. Deze informatievoorziening schept immers de voorwaarden voor het ter verantwoording roepen van politici, en het zinvol actief participeren in het politiek systeem (Gurevitch *et al.* 1993). Grondige, kwaliteitsvolle journalistiek, betekent dan '*dat het nieuws correcte informatie brengt, op een objectieve wijze, over maatschappelijk relevante feiten en met aandacht voor de mogelijke maatschappelijke impact.*' (Hooghe 2007: 13).

1.2.2 De kwaliteit van buitenlands nieuws

De kwaliteit van nieuwsvoorziening werd in de vorige sectie (1.2.1) omschreven in functie van de rol die de pers vervult in een democratisch systeem. We kunnen ons echter terecht de vraag stellen in hoeverre buitenlandse nieuwsvoorziening geplaatst kan worden binnen dergelijk kwaliteitsconcept. Een eenvoudige, maar daarom niet minder correcte aanzet stelt dat een verschuiving van de politieke macht plaatsvindt van het nationale naar het supranationale niveau; denken we maar aan de steeds belangrijkere rol die de Europese Unie speelt. Burgers dienen over internationale structuren en gebeurtenissen geïnformeerd te worden omdat deze in steeds grotere mate de samenleving, soms indirect en niet altijd als dusdanig gepercipieerd, sturen en structureren. Hierbij is het verband met buitenlandberichtgeving duidelijk: nieuwsmedia dienen dan een forum te bieden aan de gebeurtenissen die zich afspelen op dit niveau van het politieke systeem, en aan de problematieken die op dit niveau spelen. Zij dienen erover te waken of het beleid van deze

instellingen deugt, en ervoor te zorgen dat de burger bijvoorbeeld geïnformeerd naar de Europese stembusgang trekt.

Maar ook los van deze forum-, waakhond- en mobilisatorfunctie is kwalitatieve buitenlandvoorziening belangrijk. Van Den Berg (geciteerd in Oosterbaan & Wansink 2008: 140) omschrijft de maatschappelijke functie van kwaliteitsvolle journalistiek als volgt: *‘het democratische ideaal van de goed geïnformeerde burger veronderstelt een informatietoevoer die meer doet dan hem op zijn individuele wenken bedienen; die ook nog iets anders levert dan meer van hetzelfde; die de burger vertrouwd tracht te maken met tendensen waarin hij goed zou doen belang te stellen, ook als hij er niet onmiddellijk eigener beweging toe neigt.’* In deze omschrijving van kwaliteitsvolle berichtgeving schemert een verbredende, verheffende rol voor de nieuwsmedia door. Nieuwsmedia dienen het blikveld te verruimen, de horizon te verbreden. In het geval van buitenlands nieuws kan dit zelfs vrij letterlijk opgevat worden. Kwalitatieve journalistiek is dan journalistiek die het adagium ‘u vraagt, wij draaien’ durft te overstijgen, en die, met de beste bedoelingen, een zeker paternalisme aan de dag legt (Oosterbaan & Wansink 2008).

In die zin valt ook te begrijpen waarom net buitenlands nieuws zelf vaak als indicator voor een kwaliteitsvolle pers gehanteerd wordt. Kranten of televisiejournals die ruim aandacht schenken aan internationale topics worden verondersteld ‘serieus’ en ‘kwaliteitsvol’ te zijn, net omdat ze het blikveld verbreden. Zoals Tester (2004) stelt: *‘International news acts as an important mechanism of the extension of people’s horizon’*. Buitenlands nieuws is een moeilijke nieuwscategorie – de interesse van het publiek is laag – en bovendien is buitenlands nieuws vergaren erg duur. De redenering van vele mediacritici is dan ook dat buitenlands nieuws min of meer ‘een vogeltje in de mijn is’, een kanariepietje dat de geest geeft wanneer de voorwaarden voor kwaliteitsvolle journalistiek in het gedrang komen. In die zin fungeert de loutere hoeveelheid buitenlands nieuws dan als kwaliteitsmaatstaf voor het totale journaal op zich. Daalt het aandeel buitenland systematisch, dan wordt er geraakt aan de randvoorwaarden die kwaliteitsvolle journalistiek mogelijk maken. Voor vele mediaproducten is het aanbieden van buitenlands nieuws dan ook een handig imago-middel om enige ‘serieus’ op te wekken (Joye & Biltereyst 2007).

Er zijn echter ook specifieke maatstaven die we kunnen hanteren om de kwaliteit van de buitenlandse berichtgeving zelf na te gaan. In de komende paragrafen stellen we puntsgewijs enkele van deze specifieke inhoudelijke kwaliteitsmaatstaven voor, en verwijzen we naar de kritieken waarop ze gebaseerd zijn.

De geografische breedte van de nieuwsagenda

Een eerste kwaliteitsindicator betreft de geografische spanwijdte van de berichtgeving (Hess 1996; Joye & Biltereyst, 2005). Aangenomen wordt dat hoe breder de nieuwshorizon is, hoe hoger de kwaliteit van het nieuws ligt. Vandaag de dag zou er echter sprake zijn van een geografische versmalling van de nieuwsagenda. Slechts een beperkt groepje nieuwswaardige landen zouden zich van enige nieuwsaandacht weten te verzekeren.

Allerlei vormen van proximateit – culturele, geografische, koloniale,... – dicteren de nieuwsagenda, en maken het buitenlandse nieuws voorspelbaar. Zo zouden in elk land de omliggende landen het grootste deel van de ruimte voor buitenlandberichtgeving in weten te nemen (Stevenson & Cole, 1984; Wu 2000). Tot op zekere hoogte is dit logisch. Aangezien buitenlands nieuws vaak erg complex is, speelt de mate waarin de kijker, lezer of luisteraar zich weet te identificeren met het nieuws, een belangrijke rol. Herkenbare en nabije items halen desgevallend gemakkelijker het nieuws. Het is tevens in die optiek dat we het domesticatie-fenomeen kunnen beschouwen. Door buitenlandse gebeurtenissen in een bestaand referentiekader te plaatsen, weten journalisten ‘vreemde’ items relevant te maken voor een lokaal publiek. Hoewel domesticatie op die manier de uiteindelijke kennis en begrip van internationale zaken ten goede komt (Clausen 2004), bestaat het gevaar dat er enkel nog met een wel erg lokale bril naar de wereld gekeken wordt. Wetenschappers spreken dan ook over het toenemende ‘parochialisme’ en ‘regionalisme’ in het nieuws, en over de ‘mijn dorp de wereld’ mentaliteit die het publiek daarin voorgeschoteld krijgt.

Na de eigen buurlanden, zouden vooral Westerse landen – politieke, economische en militaire grootmachten – de meeste aandacht naar zich toe weten te trekken (Wu 2003). De berichtgeving over andere landen, en vooral Derdewereldlanden, blijkt veelal beperkt, gefragmenteerd en discontinu te zijn (Biltereyst & Joye 2003). De wereldwijde informatiestroom blijkt op die manier wel erg voorspelbaar en selectief. Het beeld dat de media-consument van de wereld heeft, is dan ook navenant.

De thematische breedte van de nieuwsagenda

Een tweede kwaliteitsindicator gaat uit van een hoge thematische diversiteit als teken van kwaliteitsvol nieuws. Kwalitatief hoogstaand nieuws is dan nieuws dat een brede waaier aan thema's brengt. ‘Slecht’ nieuws is thematisch eng, en schetst bijgevolg een eenzijdig beeld van de wereld (Walgrave & De Swert 2007). Kwalitatief hoogstaand buitenlands nieuws zou dan nieuws zijn dat met een open blik naar de wereld kijkt, en een breed spectrum aan gebeurtenissen de revue laat passeren.

De levenswandel van buitenlands nieuws blijkt in vele gevallen echter opmerkelijk enger te zijn dan de meer brede en gebalanceerde reeks onderwerpen die in binnenlands nieuws aan bod komen (Hess 1996). Waar bij binnenlands nieuws de aandacht meer even verdeeld is over diverse thema's, trekken bij buitenlands nieuws slechts een handvol thema's het leeuwendeel van de aandacht naar zich toe. Buitenlands nieuws zou op die manier opmerkelijk meer aandacht schenken aan het ‘dramatische’ en het ‘negatieve’. Diverse wetenschappers betogen dan ook dat buitenlands nieuws, nieuws over oorlog, geweld, crisissen en rampen is (Beaudoin & Thorson 2001b; Joye & Biltereyst, 2007, Biltereyst & Joye, 2003; Soroka 2003). Vooral Derdewereldlanden worden op die manier eenzijdig als conflictueus en afhankelijk voorgesteld (Votquene & Van Aelst 2003). Andere onderzoekers stellen dan weer dat de hoeveelheid ‘*coupes and earthquakes*’ in de buitenlandberichtgeving al bij al meevalt, en menen dat voornamelijk hard, politiek nieuws de buitenlandberichtgeving domineert (Stevenson & Cole, 1984, Gonzenbach *et al*, 1992).

De aandachtscurve van buitenlands nieuws

Een derde kritiek aangaande buitenlands nieuws pikt in op de 'rusteloosheid' van het zoeklicht dat de media hanteert. Walter Lippmann (1922) bestempelde de nieuwsmedia eerder al als '*a beam of a searchlight that moves restlessly about, bringing one episode and then another out of darkness into vision.*' Buitenlands nieuws zou, meer nog dan binnenlands nieuws, sterk *event-driven* zijn. Het merendeel van de internationale nieuwsfeiten, afgezien van enkele *big stories*, blijkt niet lang nieuwswaardig. De houdbaarheidsdatum van buitenlands nieuws is beperkt. Even snel als een bepaalde gebeurtenis op de nieuwsagenda verschijnt, tuimelt het er weer af, en verdwijnt het in de duisternis. De aandachtsspanne van het nieuws is kort, en heeft de vorm van een hyperbool. Internationale berichtgeving springt dan van de ene vuurhaard naar de andere, zonder gewag te maken van oorzaak of gevolg. Het beeld dat de doorsnee nieuwsconsument op die manier van de wereld krijgt, is bijgevolg erg gefragmenteerd en discontinu (Biltereyst & Joye 2005).

Bovenop deze evenementgestuurde natuur van (buitenlands) nieuws, komt de neiging van media tot hypevorming. Men spreekt van nieuwshypes wanneer bepaalde gebeurtenissen op bepaalde momenten zo goed als alle aandacht naar zich toe weten te zuigen, wat tot een drastische versmalling van de nieuwsagenda leidt. Deze hoeveelheid aandacht verhoudt zich dan disproportioneel tot het belang van de gebeurtenis, omdat media op elkaar en niet op de werkelijkheid reageren (Walgrave & De Swert 2007). Specifiek voor buitenlands nieuws kunnen we stellen dat de beperkte thematisch en geografische diversiteit van de berichtgeving, en de voortdurende drive voor nieuws 'heet van de naald', tot een soort van permanente staat van 'hypevorming' leiden. Inderdaad, wanneer de wereld zich aan de kijker toont, gebeurt dat vaak op een spectaculaire manier: een inval in de Gazastrook, hongersnood in Darfour, rebellenrellen in Oost-Congo. Al het andere buitenlandse nieuws wordt dan weggedrukt, het lijkt erop alsof de rest van de wereld eventjes op *hold* gezet wordt. De volgende dag verdwijnt echter ook het net belichte stukje wereld in de donkerte, de kijker zonder enige duiding over context of afloop van de veelal schrijnende gebeurtenis verweesd achterlatend. Nieuwsconsumenten krijgen op die manier een wel erg versnipperd beeld van de werkelijkheid, zonder achtergrond en diepgang (Walgrave & De Swert, 2007). Of zoals Lent (1977) verhaalt: '*News reporting which is so wedded to the sudden, the jerk, the sharp break in continuity finds it difficult to report the incremental, the causal, the imperceptible shifts in the affairs of man that cumulatively more often than not shape life on our planet.*' Samengevat kunnen we dus stellen dat de buitenlandse nieuwsagenda smal is, en dit zowel op geografisch als thematisch vlak. Deze versmalling wordt bovendien versterkt en bestendigd door de sterke hypegevoeligheid van buitenlands nieuws. Enkel het spectaculaire en dramatische buitenland haalt kort maar krachtig het nieuws. Andere '*usual suspects*' zien zich voortdurend verzekerd van de nodige media-aandacht.

Bronnen

Een vierde kwaliteitscriterium betreft de bronnen die gehanteerd worden in het nieuws. Ook hier duidt een diversiteit aan geraadpleegde bronnen op een hoge kwaliteit van het nieuwsitem. We kunnen dan immers aannemen dat de accuraatheid van het bericht op zijn minst getoetst is bij een andere bron. Bovendien neemt de kans toe dat er met diverse bronnen, ook diverse invalshoeken op eenzelfde gebeurtenis gepresenteerd worden. De kritiek aangaande buitenlands nieuws luidt dan ook dat deze op eenzijdiger bronnen-materiaal steunt dan binnenlands nieuws.

Buitenlands nieuws zou veel meer elitegestuurd zijn (Wilhoit & Weaver 1983): *'elites act as primary definers, providing interpretations of news topics which then ... sets the terms of reference within which all further coverage or debate takes place'* (Hall 1986: 58 in Peeren 2003). Ook Livingston en Bennett (2003) stellen dat internationaal nieuws sterk elite-gestuurd is. Deze elites trachten het nieuws zelf te maken, en schuiven daarbij een eigen perspectief op de werkelijkheid naar voren. Zelfs de technologische vooruitgang, die het mogelijk maakt om nieuws rechtstreeks uit verre oorden, heet van de naald te berichten, zou niet voor een daling van de elitevertekening in het nieuws zorgen. Livingston en Bennett (2003: 376) besluiten dan ook dat *'when an unpredicted, nonscripted, spontaneous event is covered in the news, the one predictable component of news coverage is the presence of official sources'*.

Nauw verbonden hiermee is de inkrimping van de hoeveelheid buitenlandse correspondenten. Hierdoor zouden mediaproducten sterker afhankelijk worden van een handvol almachtige internationale persagentschappen. Servaes en Tonnaer (1992) berekenden dat van de vier grootste wereldnieuwsagentschappen 34 percent van de correspondenten in de Verenigde Staten werkt, 28 percent in Europa, 17 percent in Azië en Oceanië, 11 percent in Latijns Amerika, 6 percent in het Midden-Oosten en 4 percent in Afrika. Gebeurtenissen die zich buiten Amerika of Europa voordoen hebben daardoor meteen heel wat minder kans om opgemerkt te worden. Moisy (1997) stelt dat grote delen van de wereld niet bericht worden. Enerzijds omdat onvoldoende financiële middelen voor worden uitgetrokken, anderzijds omdat vele repressieve regimes buitenlandse correspondenten niet toelaten. Omwille van deze laatste reden is het voor plaatselijke correspondenten bovendien van het allergrootste belang een goede verhouding te hebben met de nationale overheid. Om niet uit het land gezet te worden en van officiële bronnen afgesneden te worden, vallen journalisten voor hun informatie vaak terug op overheidsbronnen, en denken zij tweemaal na alvorens berichten de wereld rond te sturen die de lokale machthebbers niet welgevallig zijn (Servaes & Tonnaer 1992: 21).

In dit rapport onderzoeken we vier kwaliteitsindicatoren van buitenlands nieuws op de Vlaamse televisie. Het betreft de geografische en thematische breedte van de buitenlandse nieuwsagenda, de diversiteit aan bronnen in internationaal nieuws, en de aandachts-curve voor buitenlandse gebeurtenissen (zie 2.4).

1.3

De stroom aan buitenlands nieuws verklaard

In de vorige secties behandelden we uitsluitend de uitkomst van het nieuwsproductieproces: de kwantiteit (1.1) en de kwaliteit (1.2) van buitenlands nieuws. In wat volgt werpen we een blik op het nieuwsproductieproces zelf: de achterliggende processen die aan de basis liggen van de nieuwsstroom en het nieuwsaanbod. In de eerste plaats vragen we ons af waarom sommige (buitenlandse) gebeurtenissen het nieuws halen en andere niet. Op die manier krijgen we inzicht in de breedte, en dus de kwaliteit van de nieuwsagenda. Vervolgens zoeken we naar de factoren die aan de basis liggen voor verschuivingen in de kwantiteit van het internationale nieuwsaanbod.

Elke dag vinden ontelbaar veel gebeurtenissen plaats in de wereld. Uit dat universum aan wetenswaardigheden plukken journalisten dagelijks enkele feiten die vervolgens weergegeven worden in de krant of op televisie. De productie van het nieuws is dan ook eerder een proces van eliminatie dan van inclusie (Westin, 1982 in Weaver *et al* 1984). Onderzoekers buigen zich al jaren over de vraag waarom sommige gebeurtenissen nieuws worden en anderen niet, en of er zekere wetmatigheden te vinden zijn in de wijze waarop journalisten tijdens het selectieproces het snoeimes hanteren. Wat in het nieuws komt is immers niet het gevolg van een toevallige steekproef, maar het resultaat van een reeks aan het oog onttrokken mechanismen en factoren (Peeren 2003). Wetenschappelijke inspanningen om de hieruit volgende discrepantie tussen de ‘wereld in het nieuws’ en de ‘wereld in het echt’ te verklaren, kunnen grotendeels in twee brede stromingen ondergebracht worden. Het gatekeepersperspectief heeft zijn wortels in de sociale psychologie, en kijkt naar nieuwswaarden en de percepties van journalisten om nieuwswaardigheid vast te stellen. Het systeem perspectief focust eerder op socio-economische, en dus niet media-gebonden, factoren om de internationale nieuwsstroom te verklaren (Wu 1998; Ahren 1984). Waar het gatekeepersperspectief vanop microniveau naar nieuwsproductie kijkt, houdt de systeembenadering eerder rekening met macrofactoren en extra-media data om het proces te verklaren (Kim 2003).

1.3.1 Het Gatekeeperperspectief

De oudste, en bijgevolg rijkst gedocumenteerde manier om naar ‘news flow’ te kijken, is het gatekeepersperspectief. Het gatekeeperparadigma ziet het nieuwsgarings- en

distributieproces als een keten waarin ‘gatekeepers’ aan de hand van nieuwswaarden een selectie maken uit een universum aan gebeurtenissen, waarna deze selectie op zich het universum vormt voor de volgende gatekeeper in de keten (Ahren 1984). David Manning White (1950) was één van de eersten die op dergelijke manier naar het nieuwsproductieproces keek. Hij concentreerde zich op de activiteiten van een 45-jarige ‘wire editor’ van een kleine Amerikaanse krant. Deze als Mr. Gates aangeduide journalist verzamelde een week lang alle niet-gebruikte berichten van persbureaus en noteerde daarbij de reden voor het niet plaatsen. Deze redenen gingen van ‘niet genoeg plaats’, over ‘slecht geschreven’, tot ‘propaganda’ of ‘te eenzijdig’. White concludeerde daaruit dat het selectieproces een erg persoonlijke aangelegenheid was, gebaseerd op het subjectieve aanvoelen van de journalist. Gieber (1964) onderzocht meerdere ‘wire editors’ en kwam tot de conclusie dat zij allen hetzelfde nieuws selecteerden. Nieuwsselectie was volgens hem dan ook niet een kwestie van subjectief aanvoelen, maar het resultaat van een routinetaak (in Servaes & Tonnaer 1992).

Galtung en Ruge (1965) gingen in hun klassieke studie ‘The Structure of Foreign News’ dan ook op zoek naar de selectiefactoren die journalisten bij deze routinetaak hanteren. Zij kwamen uit bij een twaalfstal nieuwswaarden, waarvan de eerste acht een universeel, en de laatste vier een in de regel westers karakter hebben. Tabel 1.3 vat hun nieuwswaarden kort samen.

Tabel 1.3: De nieuwswaarden van Galtung en Ruge (1965)

1	Frequentie	De tijd die een gebeurtenis nodig heeft om zich te voltrekken en de verschijningsfrequentie van het medium. Langdurige processen maken minder kans op publicatie dan incidenten.
2	Drempelwaarde	Hoe omvangrijker en sensationeler de gebeurtenis, des te groter de kans op publicatie.
3	Ondubbeltzinnigheid	De gebeurtenis moet duidelijk en helder te interpreteren zijn. Gecomplceerde zaken worden niet gepubliceerd.
4	Betekenis	Des te meer culturele verwantschap en voorkennis, des te groter de kans op publicatie.
5	Harmonie	Gebeurtenissen die overeenkomen met een bestaand verwachtingspatroon worden sneller gepubliceerd.
6	Uitzonderlijkheid	Binnen het verwante en verwachtte, wordt het uitzonderlijke geselecteerd.
7	Continuïteit	Eens in het nieuws opgenomen, des te groter de kans op bijkomende selecties.
8	Compositie	Heeft te maken met de structuur, de samenstelling van het medium.
9	Elitelanden	Gebeurtenissen in elitelanden worden sneller geselecteerd.
10	Elitepersonen	Activiteiten van elitepersonen worden sneller geselecteerd.
11	Personificatie	Nieuws dat teruggebracht kan worden tot personen, heeft meer kans vermeld te worden dan gebeurtenissen over instanties
12	Negativiteit	Gebeurtenissen met negatieve aspecten komen eerder in het nieuws dan gebeurtenissen met positieve aspecten.

Naar aanleiding van deze twaalf factoren, formuleerden Galtung en Ruge drie hypothesen. Als eerste, de selectiehypothese: hoe meer van deze factoren aanwezig in een bericht, hoe meer kans het bericht maakt om geselecteerd te worden. Ten tweede, de vervormingshypothese: wanneer een nieuwsbericht geselecteerd wordt, zullen de factoren die de selectie veroorzaakten, extra benadrukt worden. De laatste hypothese betreft de echo-hypothese. Deze stelde dat het selectieproces en het vervormingsproces zich in elke stap van de 'gatekeepersketen' zouden voordoen, en zo in een zelf versterkend effect resulteren.

Op basis van deze criteria zouden vooral gebeurtenissen geselecteerd worden die onverwacht, opzienbarend, sensationeel en negatief zijn, gebeurtenissen die beantwoorden aan maatschappelijke vooroordelen, conflict uitdragen, en prominente actoren centraal plaatsen (Servaes & Tonnaer 1992); en gebeurtenissen die dicht bij huis gebeuren (Wu 2000). Westerthal en Johanssen (1994) stellen dat media-actoren die zich bij de selectie van nieuws door dergelijke nieuwswaarden laten leiden, eigenlijk aan de veronderstelde interesse en smaak van het publiek trachten te voldoen. Ook anderen stellen dat de onderliggende factor van nieuwswaarden de interesse van het publiek is (Chang & Lee 1992; Tai & Chang 2002). Het selectieproces zou daarom niet zozeer aan formele regels gebonden zijn, maar eerder een inschatting zijn van wat het publiek wil. Zeker in commerciële markten zou deze interesse van het publiek de doorslaggevende factor zijn. Op die manier wordt een onderscheid gemaakt tussen '*interesting news*', het nieuws dat '*the audience wants to know*' en '*important news*', het nieuws dat het publiek volgens journalisten '*needs to know*' (Tai & Chang 2002). Votquene en Van Aelst (2003) spreken in die zin over 'belangwekkend' en 'belangrijk' nieuws, en stellen dat het zwaartepunt in de nieuwsselectie steeds meer en meer naar de eerste categorie verschuift. De top-down logica die vroeger aan nieuws toegeschreven werd, blijkt dan ook steeds meer plaats te moeten maken voor een bottom-up benadering van nieuws (Peeren 2003), waarbij het nieuws de mensen vooral moet interesseren, en niet noodzakelijk van belang moet zijn.

Een studie van Tai en Chang (2002) vergeleek daarom de interesse van het publiek in buitenlandse items met de waarde die editors aan diezelfde berichten toekenden. Het publiek bleek vooral geïnteresseerd in '*stories of natural and human-made disasters, unusual weather fluctuations, wars and terrorism involving Americans, and perhaps a dose of titillation and trivia*'. Kortom, zij kozen voor wat algemeen verstaan wordt onder de determinanten van internationale nieuwsgaring. Het palet aan buitenlands nieuws dat journalisten selecteerden bleek echter opvallend breder te zijn. Professionele normen en waarden van journalisten zouden aan de basis liggen van deze bredere selectie. De vraag is echter in hoeverre deze journalistieke ethos bestand is tegen de almaar toenemende druk van de commercialisering. Gatekeeping is immers niet enkel een beoordeling van de intrinsieke waarde van een gebeurtenis, maar is ook erg onderhevig aan professionele routines (deadlines, stijl van een blad of zender), institutionele factoren (eigendomsstructuren, marktlogica) en dergelijke meer (Shoemaker 1991). Selectiewerk is mensenwerk, en journalisten worden in een bepaalde werkomgeving gesocialiseerd (Servaes & Tonnaer 1992). Het door de markt aangedreven keurslijf dat journalisten zich dienen aan te meten zou op die manier de breedte van buitenlands nieuws indijken, en beperken tot '*what the audience wants*'.

1.3.2 De Systeembenadering

Een tweede perspectief op de internationale nieuwsstroom betreft de systeembenadering. De systeembenadering is een eerder macrosociologische benadering van nieuwsstromen, en gaat terug op Rosengren (1974) die pleitte voor '*an outright replacement of the psychological theory of Galtung and Ruge by an economic, political and sociological theory of the flow and structure of international news*' (in Ahren 1984: 223). De systeembenadering kijkt dan ook eerder naar het productie- dan naar het selectieproces van nieuws om de vertekening van het mediabeeld ten opzichte van de realiteit te verklaren. Volgens dit perspectief zijn het de economische, sociale, politieke en geografische karakteristieken van een land die bepalen in welke mate een land in de media van een ander land vermeld wordt (Wu 1998). Naast individuele factoren van een land, wordt ook de mate van interactie tussen twee landen tot dergelijke 'systeemfactoren' gerekend. Deze systeemfactoren zouden het volume en de inhoud bepalen van het internationale nieuwsmenu dat nationale gatekeepers voorgeschoteld krijgen. Het beeld van de wereld dat we van de media krijgen, zou op die manier zowel een product zijn van nieuwswaarden als van het wereldwijde nieuwsgarings- en distributiesysteem (Wu 2003). Nationale variabelen zouden dus niet enkel in het selectieproces van tel zijn, maar ook de verzameling en distributie van nieuws beïnvloeden (Ahren 1984).

Factoren als de afstand en de handel tussen landen, het bruto binnenlands product en de populatie van een land, maar ook de culturele nabijheid, het delen van een taal, koloniale banden, toegankelijkheid en de aanwezigheid van internationale nieuwsagentschappen zouden bijgevolg de internationale nieuwsstroom determineren (Wu 1998). Wu (2003) deelde later al deze systeemfactoren op in drie categorieën. Tot de *kenmerken* van een land rekende hij diens populatie, geografische omvang, economische macht en mate van persvrijheid. Een tweede categorie betrof de *interactie* en de relatie tussen twee landen, met kenmerken als geografische afstand, gedeelde taal, handelsvolume en koloniale banden. Een laatste categorie betrof de '*logistiek van het nieuwsgaringsproces*'. Hieronder werd de aanwezigheid van internationale persagentschappen verstaan, maar ook transmissiekosten zouden hiertoe gerekend kunnen worden.

Wu (2003) onderzocht de invloed van dergelijke systeemfactoren door het internationale en buitenlandse nieuws in de pers en op tv van 38 landen te analyseren. Op basis van twee geconstrueerde weken in 1995 besloot Wu dat in de eerste plaats economische, politieke en militaire elites het nieuws weten te halen. Toch zouden verschillende landen hun publiek van verschillende wereldbeelden voorzien. Internationaal nieuws zou immers sterk regionaal gekleurd zijn. Naast economische of militaire superioriteit, zou de enige alternatieve manier om het wereldnieuws te halen, het voorkomen van een '*large-scale, disruptive incident*' zijn. Tijdens Wu's sample periode was deze twijfelachtige eer weggelegd voor Bosnië. Volgens Ahren (1984) zou *in the long run* de impact van dergelijke gebeurtenissen met extreme nieuwswaardigheid wegdeemsteren, en zouden enkel elitelanden het nieuws weten te domineren.

Handelsvolume – *the magnitude of economic interaction* – en de aanwezigheid van internationale nieuwsagentschappen bleken de sterkste voorspellers van internationaal nieuws. Geografische afstand bleek enkel van tel te zijn voor ontwikkelingslanden. Individuele karakteristieken van landen leverden gemengde resultaten op. Geografische omvang, grote van de populatie, een gedeelde taal, koloniale banden en economische karakteristieken bleken geen consequente, significante voorspellers te zijn. Dit valt echter logisch te verklaren: waar individuele kenmerken wel de aanwezigheid in het nieuws van elitelanden voorspellen, gaat deze redenering niet op voor landen die getroffen worden door extreme gebeurtenissen. Zij worden op basis van de kenmerken van de gebeurtenis, en niet op basis van de kenmerken van het land, nieuwswaardig. Bovendien dient benadrukt te worden dat de analyse van Wu slechts twee weken besloeg. Analyses op lange termijn zouden misschien wel consequente resultaten voor deze voorspellers opleveren. Wu (2003) besloot dan ook dat een mengeling van factoren de internationale nieuwsstroom determineert. Economische interactie, beschikbaarheid van informatie en de productiekost van internationaal nieuws blijken de belangrijkste voorspellers.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat het beeld dat media van de wereld construeren een gevolg is van een reeks vertekeningen op zowel het productie- als selectieniveau van de nieuwsketen. Aan de hand van nieuwswaarden en systeemfactoren kunnen wetenschappers de internationale nieuwsstroom voorspellen, en weten we welke buitenlandse gebeurtenissen meer kans maken nieuws te worden en welke niet. Zij bieden echter geen verklaring voor de plotse daling of stijging van de hoeveelheid buitenlands nieuws. In de komende paragrafen kijken we net naar de factoren die daarvoor in de literatuur naar voor geschoven worden.

1.3.3 Evoluties in de mediamarkt

Uit de bovenstaande literatuurstudie bleek reeds dat de nieuwshorizon zich in de loop van de jaren negentig sterk terugtrok. Na een piek bij het einde van de Koude oorlog, zakte de hoeveelheid buitenlands nieuws op de Amerikaanse netwerkkzenders, maar ook in Vlaanderen, dramatisch. Ook in de eigen nieuwsgaring door buitenlandse correspondenten werd gesnoeid. De buitenlandse bureaus van de Amerikaanse netwerkkzenders, die instonden voor de vergaring van kwaliteitsvol nieuws met een persoonlijke toets, dienden één voor één de deuren te sluiten. Waar ABC in de jaren tachtig nog zeventien dergelijke kantoren had, telt het er nu nog maar zes. NBC telt er vijf, en CBS vier (Shanor 2003; Barnhurst 2006).

Wetenschappers trokken midden jaren negentig dan ook stevig aan de alarmbel. Verschillende verklaringen voor de teloorgang van de buitenlandberichtgeving werden

naar voren geschoven. Enerzijds werden factoren genoemd die verband hielden met het publiek. Anderzijds werden de nieuwsmedia zelf, en de economische druk waaraan zij blootgesteld worden, verantwoordelijk geacht. Kort samengevat blijkt buitenlands nieuws duur en is het publiek zelden geïnteresseerd. In een commerciële markt is dergelijke combinatie dodelijk. Buitenlandse nieuwsgaring vormt in eerste instantie dan ook dé te schrappen kostenpost.

Kijken we eerst naar de situatie op de mediamarkt, dan zien we dat deze, net als de gehele economie, verschuift van een markt die gedomineerd wordt door het aanbod van producenten, naar een markt waarin de vraag van consumenten centraal staat (Oosterbaan & Wansink 2008). Merkwaardig is de dubbele rol die technologie speelt. Door technologische evoluties wordt de productie van nieuws goedkoper. De veronderstelling bestond dan ook dat nieuws dat voordien erg kostenintensief was om te produceren, zoals buitenlands nieuws, door deze nieuwe technologieën gemakkelijker en goedkoper op de buis gebracht zou kunnen worden. De technologische evolutie maakte het immers mogelijk om gebeurtenissen van over de hele wereld zo goed als live de huiskamer in te stralen. Utley (1997) wijst er echter op dat deze technologische evoluties, net omwille van het goedkopere productieproces dat zij mogelijk maken, de mediamarkt hebben doen verbreden en fragmenteren. Veel meer aanbieders van nieuws strijden bijgevolg voor de aandacht van een even groot publiek, dat over meer keuzemogelijkheden beschikt, en almaar meer volatiel wordt.

De reactie van mediaproductanten op deze gewijzigde situatie is dubbel, en valt in beide gevallen nadelig uit voor de kwantiteit en de kwaliteit van buitenlandse nieuwsvoorziening (Shanor 2003). In de eerste plaats trachten mediabedrijven tengevolge van de stijgende concurrentie kosten te drukken. Aangezien de productie van nieuws gekenmerkt wordt door hoge vaste kosten en lage marginale kosten – de kost om één extra krant te maken, of hetzelfde bericht in een andere mediavorm te presenteren – streven mediabedrijven naar schaalvergroting, concentratie- en monopolievorming (Oosterbaan & Wansink 2008), zeker wanneer de inkomsten terug blijken te lopen (Riffe *et al.* 1994; Stacks 2004). Kranten, die in vroegere tijden vaak familiebedrijven waren, komen op die manier steeds meer onder druk te staan om op te gaan in grotere mediaconcerns, die meer ‘kapitalistisch’ van aard zijn. Bij dergelijke conglomeraten blijkt winst – in de vorm van kijkcijfers, oplage en advertentieruimte – centraal te staan.

Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat net de kranten waar grote families achter schuil gaan, voor hun kwaliteitsberichtgeving bekend staan, stelt Katharine Graham (in Shanor 2003: 32), hoofd van de Washington Post. ‘*We have a responsibility to put long-term service to readers ahead of short-term financial gain.*’, stelt zij. Stacks (2004) bekijkt het echter vanuit een ander perspectief. Hij stelt dat dergelijke elitekranten in buitenlands nieuws investeren omdat hun publiek dat nu eenmaal wenst, en dat het dat is wat hen van andere kranten onderscheidt.

Schaalvergroting maakte deel uit van het antwoord op de economische realiteit, maar ook de duurste kostenposten van de mediabedrijven dienden uitgezuiverd te worden, en

buitenlands nieuws is daar een van. Het is in die zin dat we het aantal buitenlandse correspondenten zien afnemen, dat de buitenlandse bureaus van de Amerikaanse netwerkzenders gesloten worden, en de gehele pers meer en meer afhankelijk wordt van nieuwsgaring door internationale nieuwsagentschappen. Het is immers goedkoper om op de berichtgeving van internationale nieuwsagentschappen te rekenen, en bij eventuele nieuwswaardigheden één journalist over te vliegen, dan vast een correspondent in het buitenland te stationeren (Shanor 2003; Hess 1996; Sreberny & Patterson 2004). Deze grotere kosteneffectiviteit blijkt in grote mate ten koste van de diepte en de kwaliteit van de berichtgeving te gaan. Profijt en kwaliteit blijken dan ook moeilijker te rijmen begrippen dan dat dit op het eerste zicht lijkt.

Bovenop deze besparingen trachten mediaproducten in hun strijd om de consument het nieuws lichter verteerbaar te maken door de consument te geven wat hij wil (Tai & Chang 2000). Nieuws moet meer gebruiksvriendelijk worden (Hoge 1997). Het is in die zin dat er een evolutie van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde markt waarneembaar is. Naarmate de keuze stijgt, verschuift de macht om nieuws te definiëren van producent naar consument, en deze consument blijkt niet geïnteresseerd in buitenlands nieuws. Op zich is er natuurlijk niets mis met dit 'rekening houden met het publiek' zolang dit zich beperkt tot de manier waarop een item gebracht wordt. Het heeft immers inderdaad geen zin dat journalisten boven de hoofden van hun publiek praten. Journalisten moeten correcte informatie weergeven, maar moeten die correcte informatie op een dergelijke manier brengen dat die informatie toegankelijk is. Problematisch wordt het evenwel als de loutere interesse van het publiek gaat bepalen wat journalisten brengen en wat niet. Op die manier komen we uit bij publieksgerelateerde factoren die de degeneratie van buitenlands nieuws verklaren.

Door de band genomen, blijkt het doorsnee publiek slechts zelden geïnteresseerd in gebeurtenissen buiten de eigen landsgrenzen (Cohen *et al* 1996; Philo 2004). Buitenlands nieuws is een moeilijke nieuwscategorie. De meeste kijkers, lezers of luisteraars missen de nodige achtergrondkennis en het gepaste referentiekader om het complexe buitenland een plaats te geven. Bovendien wordt buitenlands nieuws als weinig relevant ervaren. Enkel wanneer het buitenland zich indringend toont – bijvoorbeeld in de vorm van een oorlog- of wanneer er enige betrokkenheid bij de gebeurtenissen vastgesteld kan worden – bijvoorbeeld economisch –, toont het publiek enige interesse (Moisy 1997). Hoge (1997: 4) stelt dat : *'to the general public, much of foreign news seems confusing and without sufficient relevance to justify working it out'*.

Bepaalde auteurs wijzen dan ook op het belang van een bepaald conceptueel kader waarin buitenlandse gebeurtenissen geplaatst dienen te worden om begrepen te worden door het lokale publiek (Hess 1996). Dergelijke 'frames' slagen er in om een stroom van gebeurtenissen te simplificeren en te structureren. Door een bepaalde invalshoek te bieden en bepaalde elementen te beklemtonen, bekrachtigen en vergemakkelijken frames een welbepaalde interpretatie van de zich afspelende ontwikkelingen (Norris 1995). Kortom, frames maken complexe situaties toegankelijk en relevant. In dat opzicht kunnen we de

‘domesticatie’ van buitenlands nieuws zien als het kaderen van nieuws op een dergelijke manier dat het publiek interesse toont voor zaken waarin het dit anders niet zou doen.

Schommelingen in de hoeveelheid buitenlands nieuws zouden op die manier verklaard kunnen worden door de mate waarin journalisten erin slagen om vreemde gebeurtenissen logisch te kaderen. De verklaring voor de abrupte terugval van het aandeel buitenlands nieuws begin jaren ‘90 kan volgens diverse auteurs dan ook gevonden worden in het einde van de Koude Oorlog (Norris 1995; Moisy 1997). Met de teloorgang van de toenmalige bipolaire wereldorde verloren de nieuwsmedia immers een belangrijk narratief om de complexe internationale werkelijkheid toegankelijk en relevant te maken voor het brede publiek. Het einde van het communistische verhaal maakte dat ook de nieuwsmedia niet meer beschikten over een overkoepelende verhaallijn om de wereld te duiden. Hoge (1997) spreekt in die zin over het *‘post-cold war parochialism’* dat de media in de jaren negentig aan de dag legden. Met het wegvallen van het Koude Oorlog frame, dat als een soort van rode draad doorheen de volledige internationale berichtgeving liep, toonde de wereld zich plots in al zijn complexiteit aan de nieuwsconsument. Het rapporteren van internationale crisissen, voorheen duidelijk gekaderd, behoefde plotsklaps opnieuw duiding en context, kennis die daarvoor als ‘aangenomen’ beschouwd werd (Sreberny & Paterson 2004).

Het einde van de Koude Oorlog betekende ook, en misschien wel vooral, een einde van de voortdurende dreiging die Amerikaanse burgers ervoeren in verband met een nucleaire oorlog. De nieuwsmedia hadden het ten tijde van de Koude Oorlog dan ook niet moeilijk om internationale gebeurtenissen, eenmaal wel omsloten door het sterke frame, relevant te doen lijken voor de Amerikaanse bevolking. Zoals Utley (1997) stelt: *‘Without stories from abroad that could be presented as part of an overall threat to American security, newscasts suffered a severe loss in a competitive medium that thrives – perhaps depends – on drama and conflict to attract and hold an audience’s attention.’* Dit laatste verklaard ook meteen de opflakking aan hernieuwde interesse voor internationale zaken na 9/11. De *‘war on terror’* vormde in die zin een nieuwe mogelijkheid om complexe gebeurtenissen, die het Amerikaanse publiek erg aanbelangden en waarmee het zich makkelijk kon identificeren, eenduidig voor te stellen (Shanor 2003). De vraag blijft echter of deze hernieuwde interesse voor internationale zaken een lang leven beschoren is.

1.4 Besluit

In dit hoofdstuk verdiepten we ons aan de hand van een literatuuronderzoek in de kwantiteit en de kwaliteit van de buitenlandse nieuwsvoorziening. Daarnaast schonken we aandacht aan het nieuwsproductie- en selectieproces. Op die manier probeerden we het verloop, de evolutie en de schommelingen van het buitenlands nieuws in een verklarend perspectief te bekijken.

Opvallend is in de eerste plaats de grote diversiteit waarmee buitenlands nieuws in diverse studies geoperationaliseerd wordt. Dit maakt het trekken van eenduidige conclusies moeilijk. Verschillende studies meten immers verschillende aspecten van de totale buitenlandse nieuwsvoorziening. In voorliggende studie willen we uiting geven aan de complexiteit van het begrip buitenlands nieuws, en trachten we in het volgende hoofdstuk een eerste stap in de richting te zetten van een meer omvattende operationalisering van buitenlands nieuws.

Kwantiteit

Wat de evolutie van de hoeveelheid buitenlands nieuws betreft, kunnen we stellen dat deze doorheen de tijd lang min of meer constant gebleven is. Met het einde van de Koude Oorlog trok de nieuwshorizon zich echter dramatisch terug, om met de aanslagen van 9/11 en de daaropvolgende oorlog in Irak terug te pieken. Buitenlands nieuws lijkt de laatste twee decennia dan ook minder voortdurend rond een gemiddelde te schommelen, maar eerder zelden, op grote momenten, alle registers open te trekken. Het einde van de Koude Oorlog en de aanslagen van 9/11 kunnen in die zin als absolute hoogtepunten van nieuwswaardigheid beschouwd worden.

Het aandeel buitenlands nieuws is dus sterk gebonden aan het nieuwsaanbod: op grote, nieuwswaardige momenten komt het buitenland in beeld. De continue daling in de jaren negentig wordt in de literatuur echter ook door andere mechanismen geduid. Samengevat verklaren zij het terugtrekken van de nieuwshorizon door middel van twee elkaar versterkende mechanismen. In de eerste plaats bestaat er weinig interesse voor buitenlands nieuws bij het doorsnee publiek. In de tweede plaats hebben we te maken met een almaar meer commerciële media-industrie, die voornamelijk brengt wat de consument wil. Het nastreven van winst komt op die manier tegenover de maatschappelijke functie en publieke verantwoordelijkheid van de media te staan. Meerdere onderzoekers laten zich wat dat betreft kritisch uit: het zou immers net de taak van journalisten moeten zijn om de wereld tot bij de mediaconsument te brengen. Zonder alomvattend kader dat de wereld van zijn complexiteit ontdoet en eenduidig weet voor te stellen, blijkt dit echter moeilijk. Vele auteurs wijzen in die zin naar het zogenaamde *'Cold War Frame'*. De wereld zou ten

tijde van de Koude Oorlog met eenvoudige tegenstellingen gemakkelijker voor te stellen zijn geweest. Met het wegvallen van dit kader, zakte ook de vaste grond onder het aandeel buitenland weg. Het toekennen van een lokale invalshoek aan buitenlandse gebeurtenissen – in de literatuur met de term ‘domesticatie’ benoemd – lijkt een oplossing te vormen, maar heeft dan weer als gevaar dat mensen met een etnocentrische bril naar de wereld kijken.

Kwaliteit

Wat de inhoud van het buitenlands nieuws betreft, poneert de literatuur dat buitenlands nieuws in grote mate voorspelbaar is. De nieuwsagenda wordt gekenmerkt door een beperkte geografische breedte, waarbij buurlanden en politieke, militaire en economische grootmachten het merendeel van de aandacht naar zich toe weten te zuigen. Proximiteit in al zijn vormen blijkt een erg belangrijke nieuwswaarde. Ook de thema's die in het buitenlandse nieuws aan bod komen zouden een beperktere diversiteit vertonen. Buitenlands nieuws zou in die zin vooral negatief nieuws zijn, met oorlog en rampen als absolute tophema's. Een andere problematiek betreft de bronnen die geraadpleegd worden. Redacties zouden meer afhankelijk worden van grote nieuwsagentschappen en weinig aan eigen nieuwsgaring doen, net omdat buitenlands nieuws erg duur is, en het aan de outputzijde niet beloond wordt.

Verschillende wetenschappers en mediacritici bekijken het buitenlandse nieuws dan ook met argusogen. Voor hen staat buitenlands nieuws model voor kwaliteitsvolle journalistiek. Ze bedoelen daarmee niet dat al het buitenlandse nieuws per definitie belangrijk of kwaliteitsvol is, maar wijzen op buitenlands nieuws als nieuws dat het adagium ‘u vraagt, wij draaien’ weet te overstijgen. Daalt het aandeel buitenlandse nieuws systematisch, dan wordt volgens hen aan de randvoorwaarden voor kwaliteitsvolle journalistiek gemorreld.

In de gefragmenteerde mediamarkt van vandaag kunnen mensen die geïnteresseerd zijn in buitenlandse nieuws beroep doen op een zeer brede waaier aan bronnen. Biltereyst (2001) spreekt in die zin over een verbreding van de nieuwsecologie. Nieuws zou een allesdoordringend en niet aan te ontkomen deel van het moderne bestaan uitmaken, en in allerlei vormen in het moderne leven ingebed zijn: van papieren kranten over 24-uur nieuwszenders tot blogs en twitter-revoluties. Zowel de producent-journalist als de consument-kijker/lezer/luisteraar/internaut bewegen zich in deze nieuwe nieuwsomgeving. De mogelijkheden om in contact te komen met buitenlandse nieuws worden op die manier schier oneindig. Maar hoewel er enerzijds een duidelijke verbreding van de nieuwsecologie plaatsvindt, blijft het anderzijds de vraag of deze verbreding van de nieuwsecologie meer doet dan enkel een ‘incrowd’ bereiken en beter informeren, met een almaar grotere discrepantie tussen ‘in-’ en ‘niet-in-kennis gestelden’ tot gevolg. Resultaat is, alleszins volgens Stacks (2004) dat meer mensen minder weten over de wereld (en slechts een beperkte groep ontegenwoordig veel meer). De nieuwsecologie mag dan breder zijn, mensen die niet geïnteresseerd zijn beschikken over een oneindig aantal kijkalternatieven (Stacks 2004). In die zin spreken Sreberny en Paterson over het ‘dumbing down’ fenomeen

(2004). Waar televisie en krant vroeger opereerden als *'unifying central nervous systems of information'* voor de gehele natie, bestaat er nu een grotere diversiteit en flexibiliteit aan informatie over het buitenland. Slechts een kleine elite blijkt daarvan echter de vruchten te plukken. Het brede publiek wordt minder geïnformeerd, vindt buitenlands nieuws in toenemende mate moeilijker, en haakt bijgevolg sneller af.

De vraag is of de gevolgen van deze terugtrekkende nieuwshorizon nefast zijn voor de democratie. Huntington (in Hoge 1997) vindt alvast van niet. Hij stelt dat het niet meer dan logisch is dat een bevolking in tijden van relatieve veiligheid buitenlandse zaken aan het establishment en de elite overlaat. Moisy (1997) en Shanor (2003) gaan daar minder mee akkoord. Zij stellen dat buitenlandberichtgeving het publiek moet voorbereiden. Een ongeïnformeerd publiek duwt staatshoofden op cruciale momenten op basis van ongefundeerde informatie naar ongepaste beslissingen. De Amerikaanse media, die in de jaren negentig de wereld negeerden, werden na de aanslagen van 9/11 dan ook met de vinger gewezen. Op het moment van de aanslagen hadden bijvoorbeeld enkel CNN en de New York Times journalisten in Afghansitan (Shanor 2003). De woorden van Moisy (1997) kunnen wat dat betreft profetisch genoemd worden: *"There will always be circumstances in which the public at large will be stirred to make itself heard on an international issue, out of a perception, right or wrong, that the very 'raison d' être' of the nation is at stake. In these cases the public will not necessarily react on the basis of knowledge, but more likely on the basis of emotions aroused by the mass media"*. Hoge (1997) stelt dan ook dat een verantwoordelijke, kwaliteitsvolle pers internationale gebeurtenissen moet berichten, zelfs indien het geen *'great consumer stuff'* betreft.

2

De staat van de Vlaamse buitenlandberichtgeving gemeten

2.1 Inleiding

In dit deel onderzoeken we de actuele staat van het buitenlands nieuws in de Vlaamse media. Met name zes jaar nieuws (2003-2008) op televisie worden daarbij onder de loep genomen. Naast het relatieve *aandeel* buitenlands nieuws, toetsen we ook de verschillende *kwaliteitskenmerken* van buitenlands nieuws. We maken daarbij gebruik van verschillende datasets, die we in een volgende sectie (2.2) kort toelichten. Belangrijk is dat we met deze analyses zo goed als mogelijk uiting willen geven aan de methodologische complexiteit eigen aan het operationaliseren van de categorie ‘buitenlands nieuws’. Buitenlands nieuws werd in voorgaande studies (zie hoofdstuk 1) op erg veel verschillende manieren geoperationaliseerd. Bovendien werd de gebruikte operationalisering van buitenlands nieuws slechts zelden concreet toegelicht. Een ideale operationalisering laat de verschillende facetten van buitenlands nieuws in één analyse aan bod komen. In voorliggend rapport sreven we deze doelstelling na, maar dit neemt niet weg dat ook hier de operationalisering van buitenlands nieuws geen gemakkelijke opdracht blijkt. Verschillende datasets, die voor verschillende doeleinden samengesteld werden, noodzaken ons om onderzoek naar buitenlands nieuws op verschillende manieren te operationaliseren.

Theoretisch moeten we een viertal types nieuws onderscheiden om zinvol over ‘het buitenlands nieuws’ te kunnen spreken. In de eerste plaats is het noodzakelijk om buitenlands nieuws af te zetten ten opzichte van diens antipode, het binnenlandse nieuws. Willen we echter op een meer specifieke manier over de wereld in het nieuws schrijven, komen daar nog enkele categorieën bij. Niet zelden valt een bericht immers moeilijk als ‘puur’ binnenland dan wel als ‘puur’ buitenland te categoriseren. Zeker in deze tijden van globalisering waarin grenzen vervagen, bestaat de mogelijkheid dat nieuwsitems zich eerder in het midden, dan aan beide uiterste polen van het binnenland-buitenlandcontinuüm bevinden. Daarom lijkt de creatie van een categorie ‘gemengd nieuws’ nuttig: deze categorie omhelst dan de berichten die een link leggen tussen België en het buitenland. Binnen deze nieuwsitems die zowel binnen- als buitenland behandelen, kunnen we dan nog het eerder voorgestelde theoretische construct ‘gedomesticeerd’ nieuws (zie 1.1.1) onderscheiden.

Wat de operationalisering van de verschillende categorieën betreft, volstaat het om voor drie van deze vier categorieën te kijken naar de combinatie van de landen die in het bericht vermeld worden. Loutere vermelding op zich volstaat dan. Voor de categorie gedomesticeerd nieuws dienen we deze vermelding echter aan te vullen met informatie over de locatie waar de gebeurtenis zich afspeelde. Onderstaande tabel (tabel 2.1) stelt de verschillende types nieuws kort voor:

Tabel 2.1: *Typologie van nieuws met betrekking tot 'locatie' en 'vermelding'.*

Binnenlands nieuws	Enkel 'eigen' land wordt vermeld
Gemend nieuws	Eigen land en minstens één ander land worden vermeld
Gedomesticeerd nieuws	Gebeurtenis vindt plaats in ander land, maar eigen land wordt vermeld
Buitenlands nieuws	Enkel één of meerdere andere landen worden vermeld

Op die manier onderscheiden we dus *binnenlands*, *gemengd*, *gedomesticeerd* en *buitenlands* nieuws. *Binnenlands nieuws* betreft nieuws dat enkel het eigen land vermeldt; het land van de markt waarop de media-actor actief is. *Gemengd nieuws* betreft nieuwsitems die zowel andere landen als het eigen land vermelden. *Gedomesticeerd nieuws* is dan weer een specifieke deelverzameling van deze 'gemengd nieuws'-categorie. Nieuwsitems over gebeurtenissen die plaatsvinden in een vreemd land, maar die specifiek melding maken van het eigen land, worden tot de gedomesticeerde items gerekend. *Buitenlands nieuws* betreft nieuws dat enkel melding maakt van één of meerdere vreemde landen.

2.2 Datasets

Met behulp van vier verschillende datasets trachten we met bovenstaande typologie de staat van de buitenlandse nieuwsvoorziening in de komende paragrafen te duiden. Zoals eerder gesteld werden deze datasets met verschillende doelstellingen verzameld. Hoewel het allemaal mediacoderingen over een bepaalde tijdsspanne betreft, maken deze verschillende doelen dat de datasets soms meer dan wel minder geschikt zijn om gedetailleerd het aandeel buitenland te bestuderen. In deze sectie stellen we de verschillende datasets kort voor.

Het merendeel van de analyses berust op data die verzameld werden in het kader van het Elektronisch NieuwsArchief (ENA). Zoals eerder gezegd betreft dit populatieonderzoek. Alle uitzendingen van het 19u-nieuws op VTM en VRT tussen 1 januari 2003 en 2 juli 2008 worden opgenomen in de analyses. Om de verschillende types nieuws te onderscheiden keken we in het ENA-bestand naar de landen die inhoudelijk bij een item betrokken zijn. Elk item van beide journaals kan op die manier tot maximum acht verwijzingen naar verschillende landen bevatten. Bijgevolg kunnen we een onderscheid maken tussen items waarin enkel België centraal staat (binnenlands nieuws), items waarin België maar ook andere landen vermeld worden (gemengd nieuws), en items waarin één of meerdere ande-

re landen vermeld worden (buitenlands nieuws). De ENA dataset is dus niet specifiek voorzien op het thuisbrengen van gedomesticeerde items, maar stelt ons wel in staat om vergelijkingen doorheen de tijd te maken.

Bovendien wordt de ENA-dataset aangevuld met een steekproef van nieuwsuitzendingen uit 10 andere Westerse landen. Ook mediadata voor de belangrijkste openbare en commerciële omroep uit Franstalig België werden opgenomen. De uitzendingen van vier geconstrueerde weken uit de periode december 2006-april 2007, werden op dezelfde wijze als al de andere ENA-data gecodeerd. Deze Internationale ENA-dataset (iENA) bevat uitzendingen uit Vlaanderen (Eén en VTM), Franstalig België (RTBf en RTL), Nederland (NOS en RTL4), Frankrijk (France2 en TF1), Duitsland (ARD, ZDF en RTL), Noorwegen (NRK en TV2), Italië (RAI), Ierland (RTE), Verenigd Koninkrijk (BBC en ITV), Turkije (TRT en Star), Canada (CBC en CTV) en de Verenigde Staten (ABC, CBS en NBC).

De laatste dataset die we in dit onderzoek hanteren betreft wederom internationaal vergelijkend steekproefonderzoek, verzameld in het kader van het 'Foreign News on TV'- project (FNT). Telkens één week nieuws uit de maanden januari en februari, en twee weken nieuws uit de maand maart, allen uit het jaar 2008, werden gecodeerd. De hele operationalisering van deze dataset verloopt in grote lijnen gelijk aan deze van het ENA, maar gaat meer in de diepte wat de operationalisering van het gemengd nieuws betreft. Hierdoor kunnen we wel gedomesticeerd nieuws van ander gemengd nieuws onderscheiden. Items die plaatsvinden in het thuisland, maar verwijzen naar één of meerdere vreemde landen worden in deze dataset onderscheiden van items die plaatsvinden in een vreemd land, maar die specifiek melding maken van het thuisland. Op die manier wordt gemengd nieuws opgedeeld in *'binnenlandse items met een buitenlandse betrokkenheid'* enerzijds, en *'buitenlandse items met een binnenlandse betrokkenheid'* – gedomesticeerd nieuws – anderzijds. Zowel met de locatie van de gebeurtenis, als met de vermelding van andere landen, wordt dus rekening gehouden.

Aan de hand van bovenstaande vier datasets schetsen we de staat van het buitenlands nieuws in Vlaamse Tv-journaals. Om de cijfers ook meer inhoudelijk te stofferen, werden in juni 2009 ook verschillende interviews gehouden. Daarbij kwamen journalisten aan het woord die verantwoordelijk zijn voor de samenstelling en de kwaliteitscontrole van het nieuws. Daarnaast lieten we specifiek buitenlandjournalisten aan het woord. Voor de VRT kwamen op die manier respectievelijk Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen, en Inge Vrancken, redactiecoördinator buitenland, aan bod. Bij VTM voerden Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws*, en Boudewijn van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland, het woord.

2.3

Kwantiteit: het aandeel buitenland op de Vlaamse buis

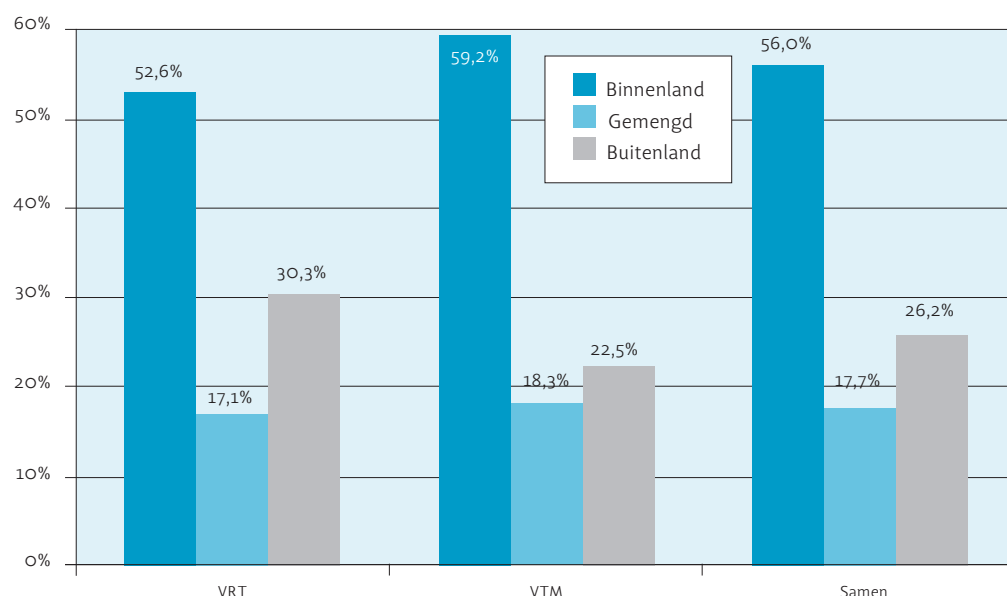
Wat het aandeel buitenlands nieuws in de Vlaamse Tv-journaals betreft, beschikken we over gedetailleerde en recente data. We steunen daarbij voornamelijk op data die verzameld werden onder de noemer van het Elektronisch NieuwsArchief (ENA). Dit maakt dat we voor elk nieuwsitem van Eén en VTM uit de periode 2003-2008 over een uitgebreide reeks gegevens beschikken. In onderstaande analyses maken we dan ook een systematische vergelijking tussen VTM – de in 1989 in het leven geroepen en grootste commerciële zender van Vlaanderen – en VRT – de door de overheid gefinancierde openbare omroep. We doen dit doorheen de tijd, en plaatsen onze bevindingen waar nodig in een meer vergelijkend internationaal perspectief. Bovendien doen we beroep op verschillende gesprekken met journalisten binnen de nieuwsdiensten zelf⁸: op die manier kunnen we de resultaten van de data-analyses in een meer verklarend perspectief plaatsen.

We kijken eerst algemeen naar de hoeveelheid buitenlands nieuws op VRT en VTM. Belangrijk bij de interpretatie van onderstaande resultaten is dat we in de analyse enkel rekening hielden met volwaardige nieuwsitems: aankondigingen in het begin of in de loop van het nieuws, een overzicht van de hoofdpunten, of een terugblik op de voornaamste items van het voorbije journaal, werden niet in de analyses opgenomen. Ook het volledige sportblok en het weer werden buiten beschouwing gelaten. Figuur 3.4 geeft over de gehele onderzoeksperiode, de verhouding tussen gemengd, binnen-, en buitenlands nieuws weer.

Over de verschillende zenders heen zien we dat iets meer dan een vierde (26,2%) van het totale nieuwsaanbod aan puur buitenlandse items wordt gespendeerd. Definieren we buitenlands nieuws breder door ook de gemengde items toe te voegen, komen we op ongeveer 44 percent uit. Deze resultaten liggen sterk in de lijn van wat Joye en Biltereyst (2005) eerder vast stelden. Verschillen tussen VRT en VTM zijn duidelijk: hoewel beide zenders over de gehele onderzoeksperiode min of meer dezelfde hoeveelheid gemengd nieuws brengen, biedt *Het Journaal* op VRT (30,3%) een beduidend hoger percentage buitenland dan *Het Nieuws* op VTM (22,5%). Net de omgekeerde situatie gaat op voor de binnenlandse items. 60 percent van het nieuws op VTM behandelt uitsluitend België, bij de openbare omroep komt dit op 52 percent neer.

8 Voor vrt: Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, op 2 juni 2009; Persoonlijk interview met Inge Vrankcen, coördinator buitenlandredactie VRT, op 2 juni 2009. Voor vtm: Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, op 15 juni 2009; Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, op 15 juni 2009.

Figuur 2.1: Aandeel per type nieuws gewogen met duurtijd in seconden
(N = 71.109, ENA, 2003-2008)

Twee vaststellingen dringen zich op. In de eerste plaats blijkt VTM met een meer lokale bril naar de actualiteit te kijken. Ten tweede zien we dat net binnen- en buitenlands nieuws zich als communicerende vaten gedragen. Nieuws is een *zero-sum game*, en de hoeveelheid gemengd nieuws over beide zenders blijkt daarbij nagenoeg constant. De vooronderstelling dat VTM tout court veel meer dan VRT van gemengde items gebruik maakt, komt uit deze cijfers alvast niet duidelijk naar voren. Wel kunnen we stellen dat indien de VTM-nieuwskijker 'buitenland' voorgeschoteld krijgt, de kans iets groter is dat ook België mee in het nieuwsbad getrokken wordt. Het buitenland wordt op VTM dus minder vaak op zichzelfstaand gecoverd, en krijgt vaker dan dat bij VRT het geval is, een Belgische tint. In die zin kunnen we wel stellen dat de bittere pil die het moeilijke en complexe buitenland voor vele kijkers is, op VTM relatief vaker verzacht wordt door items een Belgische component toe te stoppen. Op die manier wordt interesse gewekt, identificatie bestendigd, en komt het verre nieuws de kijker iets dichterbij op de huid zitten.

Naast de totale tijd die aan de verschillende types nieuws gespendeerd wordt, kunnen we ook naar het 'nieuwsmenu' van beide zenders kijken. Hierbij staat de samenstelling van een typische nieuwsuitzending centraal. Beide zenders – wederom zonder sportblok, weer en aankondigingen – blijken een journaal van om en bij de 20 items te brengen. Een typisch VTM-nieuws telt daarbij twaalf binnenlandse, vijf buitenlandse en drie gemengde items. Een typisch VRT-journaal telt tien binnenlandse, zeven buitenlandse en drie gemengde items. VTM brengt dus bij benadering per journaal twee items minder buitenland dan VRT.

Interessant is tevens de tijd die een dergelijk item in beslag neemt. Algemeen kunnen we stellen dat een nieuwsitem kort is: het duurt anderhalve minuut (95 sec.). Items op de

openbare omroep zijn gemiddeld een zestal seconden korter. Opvallend is dat doorheen de gehele onderzoeksperiode, VRT alsmäär kortere items brengt: het nieuws op VRT wordt alsmäär snediger. De duur van items op VTM is doorheen de tijd eerder constant. Beide zenders lijken op die manier met een erg vaste formule items te produceren. Wat het format betreft lijkt nieuws maken sterk op het volgieten van een matrix: nieuwsitems zijn de bouwstenen van de uitzendingen, en hoe zo'n bouwsteen eruit ziet, ligt op voorhand min of meer vast. Op die manier kan er in de beperkte tijd die journalisten rest om een item ineen te boksen, efficiënt gewerkt worden.

Buitenlandse items op beide zenders krijgen het minste tijd toebedeeld. Zowel op VRT als VTM duren items die enkel en alleen over vreemde landen handelen ca. 84 seconden. Buitenlands nieuws, dat vaak moeilijk is omdat context en achtergrondinformatie bij het publiek ontbreekt, krijgt dus net de minste tijd toebedeeld. Kaderen en nuanceren wordt dan moeilijker. In die zin wordt de kritiek die stelt dat buitenlands nieuws erg vluchtig bericht wordt, door de data-analyse bevestigd. Ingewikkelde verhalen krijgen gemiddeld het minst aantal seconden toebedeeld en kunnen daardoor moeilijk diepgaand en genuanceerd aan bod komen. De kritiek dat buitenlands nieuws sterk in zwart-wit termen gebracht wordt, zonder de verschillende grijs tinten aan bod te laten komen, kan met andere woorden sterk tot de duurtijd van de items teruggebracht worden. Inge Vrancken, buitenlandjournaliste bij VRT, stelt dat het vooral de afhankelijkheid van beeldmateriaal van de agentschappen is, die deze korte duur van buitenlandse nieuwsitems dicteert. Ook de zogenaamde carousel-formule, waarbij een viertal nieuwsitems van vijftien seconden kort het buitenland belichten, zou meespelen.⁹ Reportages uit eigen huis zouden volgens haar meer zendtijd toebedeeld krijgen. Uit onze data blijkt verder dat items in de categorie gemengd nieuws het langst duren. Wanneer België aan het buitenland gekoppeld wordt, nemen beide zenders blijkbaar meer uitgebreid de tijd om de gebeurtenis toe te lichten. Tabel 3.3 zet de verschillende gegevens op een rijtje.

Tabel 2.2: Aandeel nieuws, duur van item, en aantal items per type nieuws naar zender (ENA, 2003-2008)

		Binnenland	Gemengd	Buitenland	Totaal
% per type nieuws gewogen met duurtijd in seconden	VRT	52,6	17,1	30,3	100
	VTM	59,2	18,3	22,5	100
	Samen	56,0	17,7	26,2	100
Gemiddelde duur van een item in seconden per type nieuws	VRT	92,5	106,6	84,2	91,8
	VTM	99,3	112,0	84,5	97,5
	Samen	96,1	109,4	84,3	94,7
Aantal items per journaal naargelang type nieuws	VRT	10,6	2,9	6,6	20,1
	VTM	11,9	3,2	5,3	20,5
	Samen	11,3	3,1	5,9	20,3

9 Persoonlijk interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie VRT, 2 juni 2009

Zoals eerder vermeld, werden verschillende interviews op de desbetreffende redacties gevoerd. Eén journalist met verantwoordelijkheid ten aanzien van de samenstelling van de nieuwsuitzending, en één specifieke buitenlandjournalist werden met de resultaten van de inhoudsanalyses geconfronteerd. Wat vertellen de verschillende interviews¹⁰ ons over deze verhoudingen in types nieuws? In de eerst plaats werd buitenlands nieuws door alle betrokkenen als belangrijk omschreven. Er werd verwezen naar het feit dat België een klein land is en dus veel buitenland heeft, en dat dit buitenland een impact heeft op de wereld waar de kijker in leeft. Buitenlands nieuws werd als een essentieel onderdeel gezien van een nieuwsuitzending: *'het nieuws dient om aan de kijkers te zeggen 'dit is er vandaag gebeurd in de wereld' en dus niet alleen 'dit is er vandaag gebeurd onder de kerktoren'. Wat bovendien ook maakt dat je dingen kort bij huis beter kan kaderen met dat hele zicht op de wereld'* stelt Inge Vrancken, coördinator van de buitenlandredactie op de VRT.¹¹ Dit betekent echter niet dat alle 'nieuws' uit het buitenland per definitie als 'nieuws' – als relevant en interessant – beschouwd wordt. Zo zegt Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen bij VRT: *Er is heel veel nieuws dat zich afspeelt in het buitenland dat niet belangrijk is, en waar niemand in geïnteresseerd is. [...] De verkiezingen in Malawi zijn belangwekkend noch belangrijk. De politieke situatie daar is van generlei waarde voor ons publiek. En dat is heel spijtig voor Malawi. Of Mali. De verkiezingen in Israël brengen we wel. Die zijn belangrijk voor het vredesproces.'*¹²

Om de verhoudingen tussen het aandeel binnen- en buitenlands nieuws te kaderen, grepen de geïnterviewden voornamelijk terug naar de grote, omvattende vragen en doelstellingen eigen aan het nieuwsproductieproces, genre 'Wat is nieuws?' en 'Wat betekent kwaliteitsvol nieuws?'. In de eerste plaats bleek daaruit dat beide zenders op een zo breed mogelijk publiek mikken, en hiervoor een zo breed mogelijke aanbod van nieuws hanteren. Kwaliteitsvol nieuws wordt door zowel Stef Wauters – hoofdredacteur van het nieuws bij VTM – als Wim Willems (VRT) sterk soortgelijk gedefinieerd: het is correct nieuws, evenwichtig en objectief, maar ook gevarieerd en gericht op een breed publiek. Wat de VRT betreft staat het bereiken van een breed publiek vastgelegd in de performantiemaatstaven van de beheersovereenkomst; deels tengevolge van de bereikscrisis met de komst van VTM in de jaren negentig,¹³ deels ter verantwoording voor het belastingsgeld dat zij toegeschoven krijgen, aldus Willems (VRT).¹⁴

Bepaalde bereikcijfers halen heeft natuurlijk consequenties voor hoe het journaal gebracht wordt: *'Het Journaal is dan ook meer geëvolueerd van een loutere opsomming van feitelijke informatie, naar een tv-programma'*, stelt Willems (VRT): *'Dat betekent dat je dingen inbedt in een populair, bekijkbaar, goedgemaakt, kwalitatief tv-programma, maar*

10 Voor vrt: Interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen, op 2 juni 2009; Interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie, op 2 juni 2009.

Voor vtm: Interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws, op 15 juni 2009; Interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland, op 15 juni 2009.

11 Persoonlijk interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie VRT, 2 juni 2009

12 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

13 Voor meer informatie over de bereikcijfers van VRT en VTM voor de periode 2003 - 2009, zie tabel 4.4.

14 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

dus een tv-programma. Daarin brengen we zowel het belangrijke nieuws – en dat doen we, zonder de minste discussie – als het opmerkelijke nieuws. Dat is het nieuws waar we vroeger op de redactie wel over praatten, maar dat we toen niet brachten. En dat was een compleet verkeerde inschatting. Want wat ons interesseert, interesseert het publiek ook. Op dat vlak zijn we veel minder missionaris geworden, en meer bezig met professionele informatieverstrekking.¹⁵ Het Journaal van nu verschilt dus sterk van Het Journaal van pakweg een tiental jaar geleden: het mikt op een breed publiek, brengt een meer gevarieerd aanbod, en is meer een tv-programma. Het bestaat uit spanningsbogen en rustpunten om de kijker op adem te laten komen.

Ook het aandeel buitenland wordt in verband gebracht met bereikcijfers door Willems (VRT): *‘Als je kijkt naar de geschiedenis van het tv-journaal over een lange periode, zal je merkwaardige boksprongen zien. Eerst brachten we veel binnenland en faits divers, dan op een bepaald moment veel buitenlands nieuws. Met als gevolg dat we volledig weggespoeld werden toen VTM op de markt kwam.’*¹⁶ Uit de huidige minutenmetingen van het Journaal blijkt echter niet dat buitenlands nieuws voor een verlies in het bereik zorgt, stelt Willems verder. Het deel van het Journaal waar het buitenland in aan bod komt, is zelfs het drukst bekeken. Willems stelt dat er altijd gepoogd wordt het eerste buitenlandse nieuwsitem ten laatste om twintig na zeven te starten, al is deze formule niet heiligmakend. In het eerste kwartier van het Journaal stromen de meeste kijker nog toe, waardoor de grootste groep kijkers voor de buis zit wanneer het buitenland aanvangt. Ook bij VTM wordt het bereik van het nieuws minuut per minuut opgevolgd. Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland bij VTM, stelt dat uit die cijfers blijkt dat buitenland een dip in het bereik veroorzaakt.¹⁷ Stef Wauters (VTM) stelt dat vooral slecht gemaakte items het bereik kelderen, en dat dit zowel voor binnen- als voor buitenland geldt.¹⁸ Wanneer journalisten er niet in slagen de complexiteit van de berichtgeving bevattelijk te maken, worden kijkcijfers teruggeslagen. Dit betekent volgens Wauters echter niet dat dergelijke onderwerpen niet meer gebracht worden, maar wel dat het onderwerp anders – en beter – overgedragen dient te worden.

Zoals reeds gesteld hanteert VTM een opvatting over kwaliteitsvol nieuws die sterk gelijkaardig is aan deze van VRT. Kwaliteitsvol nieuws is volgens Wauters (VTM) snel, correct, objectief, maar bovenal toegankelijk. *Het Nieuws* moet een nieuwsmedium zijn voor de grootste groep Vlamingen: zeer laagdrempelig en zeer breed van focus. Volgens Wauters is er daarbij maar één lijn die ze volgen: *‘Nieuws is nieuws voor ons publiek: kan het hen boeien, kan het hen interesseren, is het belangrijk, is het relevant, kan het een impact hebben op hun wereld. Wat niet wegneemt dat wij beslissen en bepalen wat de mensen van deze dag moeten weten. Maar we proberen dat wel te doen met veel begrip en empathie voor wat de interesses van de kijker zijn.’*

15 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

16 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

17 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

18 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009

*Hoe kunnen we hem er van overtuigen dat dit of dat relevant is? Is het moeilijk, dan moeten we ons best doen om het toch begrijpelijk te vertellen. Dat is de bocht die we voortdurend proberen te maken.*¹⁹

De eerste taak van Het Nieuws is voor Wauters (VTM) informeren, en om te informeren moet op elk moment de aandacht vastgehouden worden, moet het item blijven boeien. Concreet leidt dit tot het zeker niet top-zwaar maken van *Het Nieuws*, want dan zitten kijkers de hele rit niet uit. Maar ook een tweede factor, die een lager aandeel buitenland verklaart, speelt een rol. Zowel Van Spilbeeck als Wauters benadrukken ‘nabijheid’ als vooraanstaande nieuws waarde en kwaliteitscriterium. *‘Nieuws gaat altijd over nabijheid. Fysieke, geografische of emotionele nabijheid. Mensen moeten zich erin kunnen verplaatsen. Anders is er geen communicatie. Dan kan je nog een halfuur vertellen over de volksraadpleging in Kirchizië, nobody cares. Dus onze focus ligt absoluut op het binnenland.’* stelt Wauters.²⁰ Ook Boudewijn van Spilbeeck houdt deze redenering aan: *‘Het is zo dat we nieuws willen brengen dat dicht bij de mensen staat, en dat we daardoor meer binnenlands nieuws brengen en buitenlands nieuws sneller zullen domesticeren.’*²¹ Ook bij de VRT speelt nabijheid als nieuws waarde een belangrijke rol, maar wordt het minder als *unique selling point* in de mond genomen. Over het belang van identificatiemogelijkheden en proximiteit wordt onder de titels ‘domesticatie’ en ‘geografische breedte van het nieuws’ dieper ingegaan (zie 2.5).

2.3.1 Doorheen de tijd

Naast deze meer algemene bevindingen kunnen we aan de hand van de verzamelde data ook gewag maken van evoluties doorheen de tijd. Op die manier kunnen we uitmaken of de hoeveelheid buitenlands nieuws op de Vlaamse buis er de laatste jaren op achteruitgegaan is of niet, en zo ja, hoe groot dit verval dan wel niet is. Uit eerdere onderzoeken bleek reeds dat de hoeveelheid nieuws van een bepaald type sterke fluctuaties kan vertonen (zie hoofdstuk 1). Nieuws is sterk actualiteitsgebonden, en wordt dus in grote mate gedreven door het aanbod. Het trekken van conclusies over een korte onderzoeksperiode kan op die manier snel de mist in gaan. Bovendien zouden begin- en eindpunt van de onderzoeksperiode de interpretatie van de bekomen resultaten sterk beïnvloeden. Beide waar- schuwingen zijn van toepassing op onderstaande resultaten: een periode van zes jaar betreft niet zo’n bijster lange periode om trends doorheen een grillig verloop vast te stellen, en met de oorlog in Irak bij de start van de onderzoeksperiode treffen we een eerder buitengewone situatie aan.

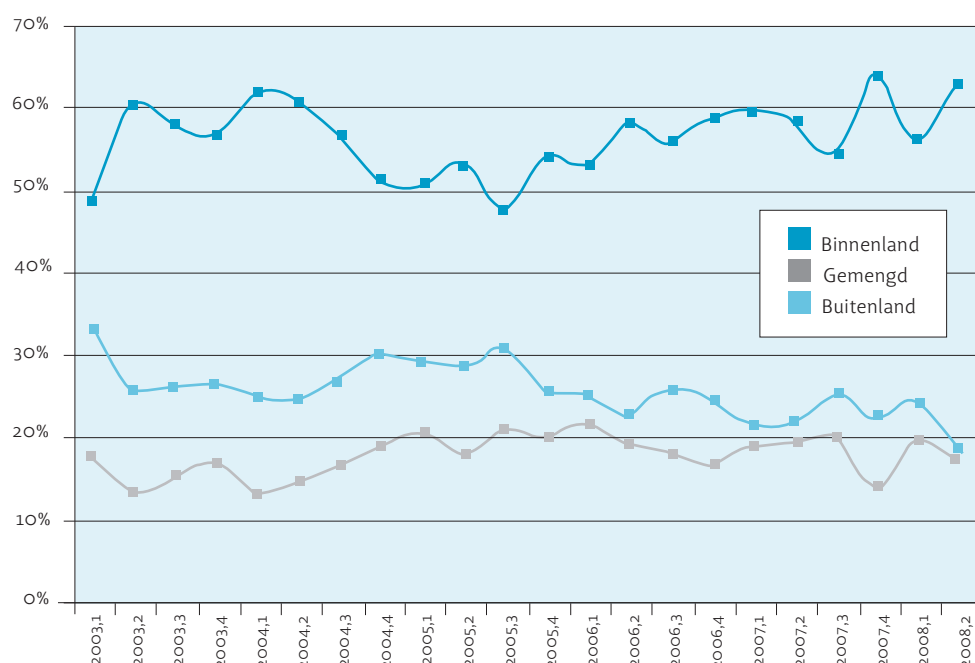
19 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009

20 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009

21 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

Dat de hoeveelheid binnen- en buitenlands nieuws sterk schommelt, toont Figuur 2.2 aan. Het aandeel binnen- en buitenlands nieuws van zowel VRT als VTM wordt er uitgezet per kwartaal. Kijken we naar het verloop van het aandeel binnenlands nieuws, zien we dat dit slechts op twee punten in de tijd onder de 50% -grens zakt. Deze 50%-grens doet dienst als spiegelas: definiëren we buitenlands nieuws breed als de som van puur buitenlands en gemengd nieuws, vormt het verloop van dit brede buitenland het spiegelbeeld van het aandeel binnenlands nieuws. Groeit het aandeel binnenland boven de 50% uit, wordt het nieuws minder evenwichtig, en overwegend met binnenlandse items bezet.

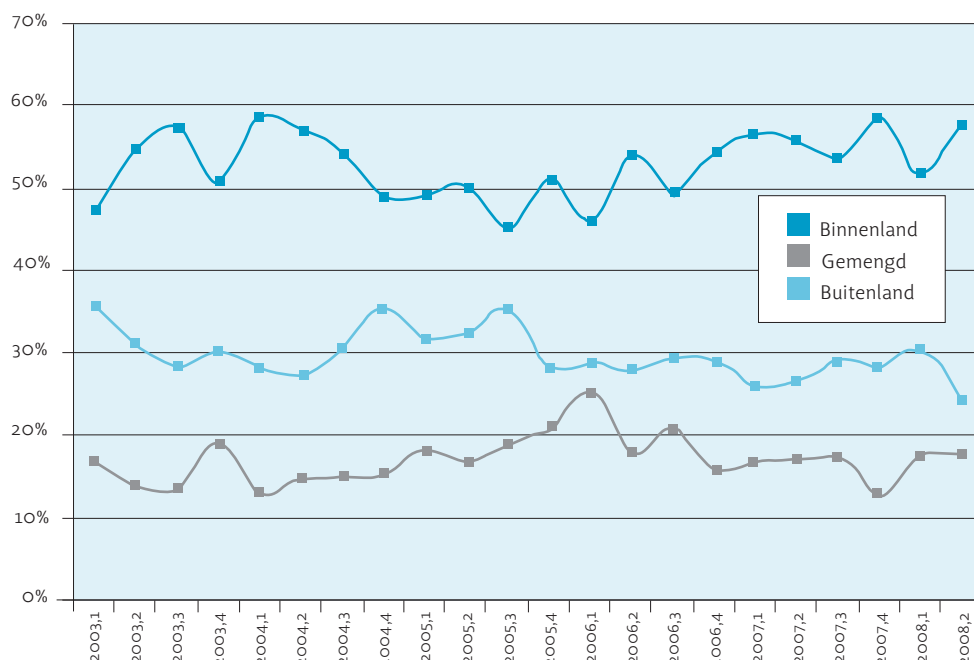
Figuur 2.2: Aandeel gemengd, binnen- en buitenlands nieuws per kwartaal voor VRT en VTM samen (N = 71.109, ENA, 2003-2008).

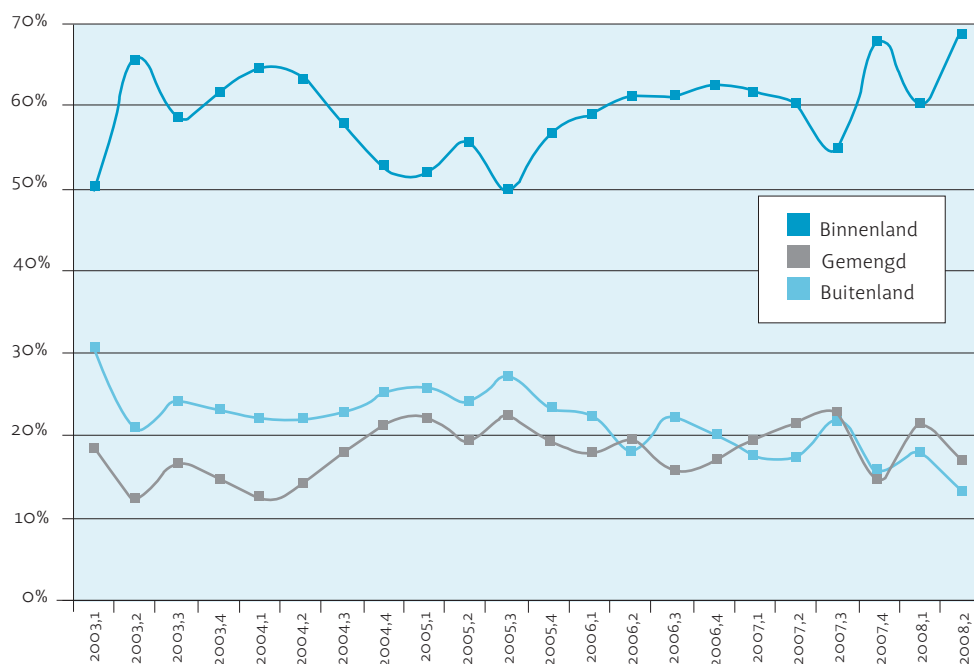
De focus op België in de Vlaamse journaals blijkt dominant, en schommelt voortdurend tussen de vijftig en zestig procent. De dominantie van binnenlands nieuws lijkt bovendien toe te nemen: in de tweede helft van de grafiek groeit het aandeel binnenland alsmaar verder boven de 50%-grens uit. Tegelijkertijd valt vooral het aandeel buitenland in de Vlaamse televisiejournaals weg. De tijd die aan puur buitenlandse items besteed wordt, zakt in de tweede helft van de grafiek met ongeveer tien procent tot een vijfde van het totale journaal. Hoewel het aandeel gemengd nieuws de laatste zes jaar steeg, doet deze stijging zich vooral in het eerste deel van de periode voor. We kunnen dus besluiten dat de focus op België in de Vlaamse televisiejournaals sterk is, en de laatste drie jaar alsmaar sterker wordt. In diezelfde periode daalt vooral het aandeel buitenlands nieuws. Het aandeel gemengd nieuws blijft de laatste drie jaar eerder constant.

De vraag is of deze situatie zowel voor VRT als voor VTM in dezelfde mate opgaat. Onderstaande grafieken tonen voor beide zenders de evolutie van de verschillende types nieuws.

Figuur 2.3: Aandeel gemengd, binnen- en buitenlands nieuws voor Het Journaal (VRT) per kwartaal (N = 35.263, ENA, 2003-2008).

Figuur 2.4: Aandeel gemengd, binnen- en buitenlands nieuws voor Het Nieuws (VTM) per kwartaal (N=35.846, ENA, 2003-2008).

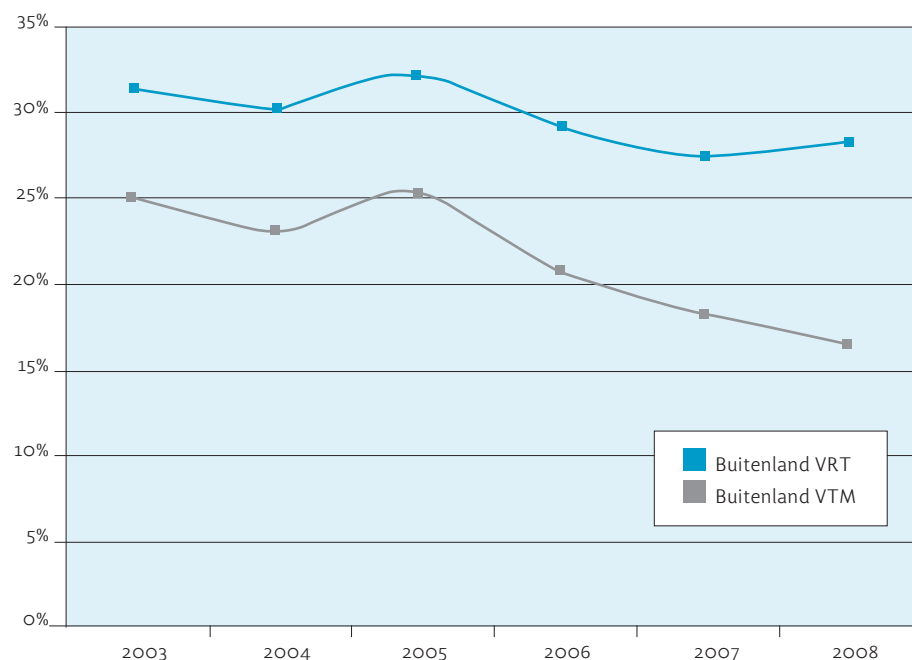
In de eerste plaats valt bij de openbare omroep de meer evenwichtige verdeling tussen binnen- en buitenlands nieuws op. Over de gehele onderzoeksperiode is het aandeel binnenland intiemer verweven met de 50%-grens. We kunnen dus besluiten dat het nieuws op VRT evenwichtig. Het nieuws op VTM brengt een relatief meer nationaal getint nieuws. Een tweede opvallend gegeven dat we uit bovenstaande grafieken kunnen afleiden betreft de verhouding binnen het breed gedefinieerde buitenland. Waar de hoeveelheid gemengd nieuws op VRT zich altijd onder de hoeveelheid puur buitenlands nieuws bevindt, zien we dat VTM sinds begin 2007 meer gemengd dan puur buitenlands nieuws brengt. Vreemde landen worden bij VTM dus steeds meer aan België gekoppeld, en steeds minder apart in een nieuwsitem vertoond. Ook hieruit blijkt de meer nationale bril van VTM.

Kijken we vervolgens meer specifiek naar het verloop van het aandeel buitenlands nieuws op beide zenders. *Het Journaal* op Eén brengt over de gehele periode tussen de vier en twaalf percent meer buitenlands nieuws dan VTM. De verschillen tussen beide zenders nemen bovendien toe doorheen de onderzoeksperiode. Wanneer we het hoge percentage puur buitenlands nieuws met de aanvang van de oorlog in Irak achterwege laten, kunnen we stellen dat van 2003 tot 2005 de hoeveelheid buitenlands nieuws op beide zenders lichtjes toeneemt, en dat beide zenders – op verschillende absolute niveaus – sterk gelijke tred houden. Eind 2005 doet er zich echter een kentering voor: op beide zenders begint het aandeel buitenlands nieuws te dalen. Van een loutere kortstondige schommeling is geen sprake. Bij VTM zakt het aandeel na een hoogtepunt in het derde kwartaal van 2005 (27,6%) systematisch naar een absoluut laagtepunt in het tweede kwartaal van 2008 (13,5%). Bekijken we deze evolutie op jaarniveau (figuur 2.5), dan daalt het aandeel buitenlands nieuws voor VTM jaar na jaar, met een verlies van bijna 10 percent tussen 2005 (25,4%) en 2008 (16,6%). Ook voor VRT doet zich een daling voor in de tweede helft van de periode, al is deze daling veel minder sterk. Tussen 2005 (32,3%) en 2008 (28,5 %) daalt het aandeel buitenland bij de openbare omroep met een vijftal percent. In 2008 brengt *Het Journaal* echter terug iets meer buitenlands nieuws dan het jaar ervoor.

Algemeen kunnen we besluiten dat op beide zenders, en in grotere mate voor VTM dan voor VRT, de hoeveelheid buitenlands nieuws er de laatste drie jaar op achteruitgegaan is. Figuur 3.8 aggregeert deze kwartaalgegevens naar jaarniveau, en geeft de evolutie duidelijk weer.

Het aandeel gemengd nieuws, tot slot, verloopt op beide zenders sterk gelijkaardig, en neemt op beide zenders toe. Vooral in 2005 en vanaf 2007 brengt VTM meer gemengd nieuws dan VRT. Op jaarniveau zien we dat de stijging in gemengd nieuws vooral tussen 2003 en 2005 plaatsvindt, en dat de hoeveelheid op beide zenders nu eerder gestagneerd is; rond 20% voor VTM en 17% voor VRT.

Figuur 2.5: Aandeel buitenlands nieuws op VRT en VTM per jaar
(N = 20.951, ENA, 2003-2008).

Wat kunnen we besluiten uit deze data? Zowel voor binnenlands als buitenlands nieuws, kunnen we concluderen dat beide zenders een sterk gelijkaardig verloop kennen in de eerste helft van de grafiek (2003-2005). Hoewel er een absoluut verschil tussen beide zenders waarneembaar is, is het relatieve verloop sterk gelijkaardig. Het verschil tussen beide zenders situeert zich dan ook eerder in de laatste drie jaren van de onderzoeksperiode (2006-2008). Daarin zien we dat VTM zich voor nieuwsgaring sterker en sterker binnen de eigen landsgrenzen terugplooit. Van 2005 tot 2008 daalt het aandeel buitenland op VTM met een tiental percent. Bij de VRT-collega's treffen we in diezelfde periode ook een daling aan, maar deze is met ca. vijf percent minder afgetekend.

Belangrijk is bovendien dat VTM dit verval in puur buitenlands nieuws niet compenseert door veel meer gemengd nieuws aan de kijker voor te schotelen. Hoewel het aandeel gemengd nieuws op beide zenders de afgelopen zes jaren is toegenomen, vond deze stijging vooral in de eerste helft van de grafiek plaats (2003-2005). In de tweede helft van de grafiek (2005-2008) stellen we eerder een stagnatie vast. Voor VTM stagneerde de hoeveelheid gemengd nieuws op diens hoogtepunt, schommelend rond 20 percent. Voor VRT liep het aandeel gemengd nieuws eerst nog wat terug, om de laatste kwartalen voortdurend rond 17 percent uit te komen. De daling in het aandeel puur buitenland en de stagnatie in de hoeveelheid gemengd nieuws, maakt dat de balans voor het breed gedefinieerde buitenland de laatste jaren erg negatief uitvalt. De wegen van het breed gedefinieerde buitenland en het pure binnenland blijken op beide zenders te scheiden. Het aandeel binnenlands nieuws klimt alsmaar meer boven de 50%-spiegel uit. Beide journaals – Het Nieuws meer en als sinds geruimere tijd dan Het Journaal – brengen vandaag dus een meer Belgisch getint nieuws dan enkele jaren geleden. Voor VTM zette deze evolutie zich al eind

2005 in, bij VRT is deze verschuiving vanaf midden 2006 merkbaar. Met de grove borstel kunnen we in de zes jaar twee periodes onderscheiden met betrekking tot het buitenland. Eén van 2003 tot 2005, waarin beide zenders op verschillende absolute niveaus sterk gelijke tred houden, en buitenlands nieuws licht in de lift zit, en een tweede van 2005 tot 2008, waarin het aandeel buitenlands nieuws daalt, het zij eerder en sterker bij VTM.

Wat de verklaring voor deze daling in het aandeel buitenlands nieuws betreft, wijzen alle geïnterviewde journalisten in dezelfde richting: het begin van de onderzoeksperiode betreft een uitzonderlijke situatie. 2003, met de oorlogen in Irak, Afghanistan, de nasleep van 9/11 en de algehele terreurmanie, waren absolute hoogdagen van het buitenlands nieuws. Het buitenlands nieuwsaanbod dat journalistiek interessant en relevant is, lag in die periode hoog. De daling van het aandeel buitenland in beide nieuwsuitzendingen komt dus alleszins niet onverwacht, en wordt min of meer als eigen aan de fluctuatie van het buitenlands nieuwsaanbod beschouwd. Net zoals er in 2009 wellicht meer economisch nieuws gebracht zal worden, en het aandeel justitieel nieuws tijdens de Dutroux-affaire piekte, gaat nu het aandeel buitenlands nieuws achteruit, stelt Wim Willems.²²

Wat de vergelijking tussen VRT en VTM betreft, zien we het aandeel buitenland bij de commerciële omroep sterker dalen, en tevens het aandeel gemengd nieuws sterker stijgen, wat de opvatting over de kwaliteitsnorm voor nieuws (nieuws dat dicht bij de Vlaming staat) grotendeels bevestigt. Zowel VRT als VTM benadrukken het belang van identificatie, maar VTM lijkt dit sterker uit te spelen.

2.3.2 In internationaal perspectief

Een volgende vraag die we ons kunnen stellen is of deze resultaten in een breder vergelijkend perspectief enigszins normaal te noemen zijn. Hinken onze omroepen achter wat de buitenlandberichtgeving betreft, of zitten zij bij de kop van de klas? Om deze vraag te beantwoorden, vergelijken we onze Vlaamse zenders met zenders in een tiental andere Westerse landen. Belangrijk is dat deze iENA-dataset geen populatieonderzoek betreft, maar gebaseerd is op vier geconstrueerde weken uit de periode december 2006-april 2007. Dit heeft tot gevolg dat veralgemenen moeilijk ligt: nieuws is immers sterk actualiteitsgebonden. Tabel 2.3 zet VRT en VTM in vergelijkend internationaal perspectief. Wederom werd er geen rekening gehouden met sportverslaggeving. De tabel is geordend van hoog naar laag per type nieuws.

22 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

Tabel 2.3: Percent per type nieuws per zender gewogen met duurtijd in seconden (iENA, N=8466).

	Binnenlands nieuws		Gemengd nieuws		Buitenlands nieuws
STAR (Tu)	75,9	CBS (VS)	42	NOS (NI)	33,6
VTM (VI)	71,1	NBC (VS)	40,7	ZDF (D)	32,2
RTE (Ier)	68,5	ABC (VS)	38,2	VRT (VI)	30,6
TF1 (Fr)	66,7	ITV (UK)	34	RTL4 (NI)	30,4
RTL-tvi (Wal)	66,2	CTV (Ca)	27,5	CBC (Ca)	27,1
France2 (Fr)	64,3	BBC (UK)	26,1	ARD (D)	27
RTL (D)	61,8	ARD (D)	24,3	CTV (Ca)	26,9
RAI (Ita)	61,2	TRT (Tu)	22,4	RTBF (Wal)	24,6
BBC (UK)	59,9	ZDF (D)	21,2	TV2 (No)	23,8
VRT (VI)	57,2	NRK (No)	21,2	NRK (No)	23,4
RTBF (Wal)	56,7	France2 (Fr)	20,8	TRT (Tu)	21,6
CBC (Ca)	56,3	TV2 (No)	20	RAI (Ita)	21,4
TV2 (No)	56,2	NOS (NI)	19,9	RTL (D)	21,4
TRT (Tu)	56	RTL4 (NI)	19,4	TF1 (Fr)	19,9
NBC (VS)	55,7	RTBF (Wal)	18,6	VTM (VI)	19,5
NRK (No)	55,5	RTLtvi (Wal)	17,9	RTE (Ier)	17,9
ITV (UK)	53,9	RAI (Ita)	17,3	RTL-tvi (Wal)	15,9
CBS (VS)	52,9	RTL (D)	16,8	France2 (Fr)	15
ABC (VS)	52,6	CBC (Ca)	16,6	BBC (UK)	13,9
RTL4 (NI)	50,2	RTE (Ier)	13,6	STAR (Tu)	13,2
ARD (D)	48,7	TF1 (Fr)	13,4	ITV (UK)	12,1
ZDF (D)	46,6	VRT (VI)	12,2	ABC (VS)	9,2
NOS (NI)	46,5	STAR (Tu)	10,9	CBS (VS)	5,1
CTV (Ca)	45,6	VTM (VI)	9,4	NBC (VS)	3,5
Samen	60,2	Samen	19,3	Samen	20,5

Een typisch journaal over al deze zenders samen besteedt ongeveer 60 percent van de totale tijd aan binnenlandse aangelegenheden. De overige 40 percent van de tijd wordt gelijk verdeeld tussen gemengd nieuws enerzijds (19,3%) en buitenlands nieuws anderzijds (20,5%). Beschouwen we het aandeel binnenlands nieuws dat de verschillende zenders brengen, zien we dat VTM opmerkelijk veel binnenlands nieuws brengt gedurende de onderzoeksperiode. Met 71 percent van het totale nieuwsaanbod, brengt enkel de Turkse commerciële omroep meer binnenland. VRT (57,2%) zit net iets onder de gemiddelde

hoeveelheid binnenlands nieuws. Beide Vlaamse zenders blijken, samen met het Turkse Star, het minste nieuws te brengen dat een link tussen België en het buitenland legt. VTM (9,4%) brengt – in tegenstelling tot de eerder gemaakte analyse (zie 2.3) – op de onderzochte dagen zelfs iets minder gemengd nieuws dan VRT (12,2%).

Opvallend is de dominantie van de Amerikaanse zenders in de categorie gemengd nieuws. Deze dominantie is logisch te verklaren. Als eliteland is de VS sterk actief op het internationale toneel, en zet het in grote mate de internationale agenda. Wat voor vele andere landen het belangrijkste buitenlandse nieuws van de dag is, komt in de Verenigde Staten in de categorie gemengd nieuws terecht. Kijken we tot slot naar de categorie buitenlands nieuws. De Vlaamse openbare omroep eindigt met dertig percent van een totaal journaal op een derde plaats, en moet enkel de Nederlandse en Duitse openbare omroepen voor laten gaan. VTM brengt zo'n tien percent minder buitenlands nieuws dan VRT, en zit daarmee ongeveer op het gemiddelde aandeel buitenlands nieuws over de verschillende zenders heen.

De resultaten die we in eerdere analyses verkregen worden in dit internationale perspectief grotendeels bevestigd. Het aandeel gemengd nieuws op beide zenders is sterk vergelijkbaar, en blijkt in internationaal perspectief zelfs erg laag uit te vallen, al kan dat natuurlijk te maken hebben met de momentopname van de dataverzameling. De aandelen binnen- en buitenlands nieuws fungeren wederom als communicerende vaten. VRT brengt ca. tien percent meer buitenlands nieuws dan VTM; VTM brengt ca. tien percent meer binnenlands nieuws dan VRT. VRT meet zich, ook in vergelijking met andere landen, hierdoor een sterk internationaal, en buiten de eigen landsgrenzen kijkend imago aan, en zit wat de hoeveelheid binnenlands nieuws betreft net onder het internationale gemiddelde. VTM meet zich dan weer een eerder nationaal, en binnen de eigen landsgrenzen kijkend imago aan, en zit wat het aandeel buitenland betreft net iets onder het internationale gemiddelde.

VRT en VTM bevinden zich in internationaal perspectief dus aan andere polen van een continuüm. Vergelijken we de steekproefdata uit de reeds besproken iENA-dataset, met ENA-data uit hetzelfde kwartaal, worden de hierboven geschetste resultaten bevestigd. Gebaseerd op meer dagen, wint vooral de categorie gemengd nieuws aan gewicht (VTM: 20%; VRT:17,1%) en wordt het aandeel binnenland op VTM (62,1%) en het aandeel buitenland op VRT (26,1%) wat afgezwakt.

Wat de internationaal goede positionering van de VRT betreft, kloppen zowel Inge Vrancken als Wim Willems zich op de borst: buitenlands nieuws wordt erg belangrijk geacht op de redactie. Zowel financieel als inhoudelijk is het brengen van buitenlands nieuws een evidente keuze.²³ Inge Vrancken zegt dat zowel de expertise, als de bereidheid van hoofdredactie en directie om te investeren in buitenlands nieuws, aanwezig is.²⁴

23 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

24 Persoonlijk interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie VRT, 2 juni 2009

Hoewel VTM in de statistieken gemiddeld scoort wat het aandeel buitenland betreft (het laat zes andere commerciële station voor zich, en zes andere commerciële stations achter zich), maken ook Stef Wauters en Boudewijn Van Spilbeeck zich sterk: VTM is voor hen in de eerste plaats een atypische commerciële zender, met veel aandacht voor nieuws in het algemeen en met de nieuwsdienst als grootste tak binnen het bedrijf²⁵. Volgens Stef Wauters zit nieuws brengen in de genen van ‘het huis’, gezien de belangrijke rol die nieuws in de ontstaansgeschiedenis van VTM gespeeld heeft. Deze redenering zou veel minder snel opgaan voor andere buitenlandse commerciële stations. *‘Wij berichten wel veel over het buitenland. Zeker in vergelijking met buitenlandse stations. Wij brengen een bredere kijk op de wereld dan de grote Franse stations, waarbij buitenland betekent dat ze hoogstens eens iets zullen brengen over een oud-kolonie en een bezoek van Obama aan hun land. Maar daar houdt het dan op.’*²⁶

2.3.3 Gedomesticeerd Nieuws

In de vorige paragrafen spraken we telkens over ‘gemengd’ nieuws. Het ging dan over items die zowel België als één of meerdere andere landen vermeldde. Het gedomesticeerde nieuws, dat gebeurtenissen die in het buitenland plaatsvinden een Belgische toets geeft, werd daarbij niet onderscheiden van het andere gemengde nieuws, dat ook binnenlandse gebeurtenissen waar het buitenland bij betrokken wordt, meetelt. Met een andere dataset kunnen we wel het aandeel gedomesticeerd nieuws achterhalen. Het betreft hier een dataset die gedurende vier weken²⁷ gegevens over het nieuws in 23 landen verzamelde. Onze aandacht spitst zich hier echter voornamelijk toe op het gemengde nieuws in België, de mate waarin gemengd nieuws gedomesticeerd nieuws is, en de mate waarin verschillen tussen VRT en VTM waarneembaar zijn. In onderstaande analyse maken we dan ook een onderscheid tussen ‘binnenlands nieuws met een buitenlandse betrokkenheid’ en ‘buitenlands nieuws met een binnenlandse betrokkenheid’. De locatie van de gebeurtenis waar het item over bericht, wordt dan doorslaggevend. Voor beide Vlaamse stations levert dit volgende resultaten op voor de vier types nieuws:

25 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009;
Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

26 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009

27 Het betreft hier de weken van 20/01 tot 26/01, 10/02 tot 16/02, 02/03 tot 08/03, en 23/03 tot 28/03, allen in 2008.

Tabel 2.4: Percent per type nieuws naar zender gewogen met duurtijd in seconden (FNT, N=1217).

	Binnenland	Binnenlandse gebeurtenis met buitenlandse betrokkenheid	Buitenlandse gebeurtenis met binnenlandse betrokkenheid	Buitenland	Totaal
VRT	43,7	15,5	14,1	26,7	100
VTM	57,3	17,0	9,5	16,3	100
Samen	50,5	16,2	11,8	21,5	100

VRT brengt wederom tien percent meer puur buitenlands nieuws, het binnenlandse nieuws domineert op VTM. De twee uiterste categorieën, die zuiver binnen- en buitenlands nieuws behelzen, boeten beide in voor de twee middelste categorieën. Het totale gemengde nieuws op VRT bedraagt ongeveer een derde van het totale nieuwsaanbod, het aandeel gemengd nieuws bij VTM ligt daar net iets onder. Het verschil in de hoeveelheid gemengd nieuws kan voornamelijk aan de derde categorie toegeschreven worden: VRT brengt meer items over buitenlandse gebeurtenissen waar België dan mee in het bad getrokken wordt, dan VTM.

De vraag blijft echter of deze items in die derde categorie werkelijk gehanteerd worden om buitenlands nieuws dicht bij de kijker te brengen. Zo zou het perfect mogelijk zijn dat de hogere score van VRT in categorie drie wijst op het volgen van Belgische politici op het internationale politieke toneel. Eerder stelden we immers dat gedomesticiseerd nieuws in de wetenschappelijke literatuur min of meer als een hulpmiddel beschouwd wordt om het voor het publiek moeilijke en minder interessante buitenland relevanter te maken. Joye en Biltereyst (2005) stelden daarbij enkele technieken voorop. Zo zou het refereren naar eventueel betrokken landgenoten, het nieuwsitem relevanter en interessanter maken voor het publiek. Ook het gebruik van een kaart, die het vreemde land ten opzichte van het thuisland op de wereldbol positioneert, en het verwijzen naar de mogelijke impact van de gebeurtenis voor het thuisland zouden buitenlandse items relevanter maken voor een lokaal publiek. Uit vorige tabel bleek dat VRT meer dan VTM buitenlandse gebeurtenissen in verband brengt met het thuisland. We weten daarmee echter niet of daarbij dergelijke technieken gehanteerd worden om buitenlandse gebeurtenissen nabijer te doen lijken. Onderstaande tabel (Tabel 2.5) kijkt wel naar de mate waarin VRT en VTM deze technieken toepassen, en vertelt ons dus iets over de manier waarop beide zenders buitenlandse gebeurtenissen al dan niet domesticeren.

Tabel 2.5: percent ja op verschillende vragen voor de categorie gedomesticeerd nieuws (FNT, N= 143).

	Vermelding van betrokkenheid landgenoten?	Gebruik van kaart om landen opzichte van België te plaatsen?	Verwijzing naar de mogelijke impact van de gebeurtenis voor België?
VRT	41,1	4,1	38,4
VTM	72,0	14,0	22,0
Samen	56,6	9,1	30,2

Het vermelden van betrokken landgenoten blijkt de meest gehanteerde methode om buitenlandse verhalen dichterbij het kijkerpubliek te brengen, gevolgd door te verwijzen naar de mogelijke impact voor België. Het gebruik van een kaart wordt in gedomesticeerde items niet zo frequent aangewend. Wederom zien we duidelijk verschillen tussen VRT en VTM. Wanneer VTM een binnenlands aspect aan een buitenlandse gebeurtenis toevoegt, verwijst ze veel meer dan VRT naar de betrokkenheid van landgenoten. Dit is een erg directe manier van betrokkenheid creëren: door middel van identificatie met iemand van het eigen land krijgt de kijker sneller het gevoel dat dit ook hem of haar had kunnen overkomen, en is de betrokkenheid en interesse sneller gewekt. Ook bij VRT is het verwijzen naar landgenoten de voornaamste domesticatietechniek, al geldt dit hier in veel mindere mate. Bij VTM verwijst men in zeven items op tien naar betrokken landgenoten, bij VRT gaat dit voor vier op tien items op. Veel meer dan dat dit bij VTM het geval is domesticiteert VRT buitenlandse gebeurtenissen door te verwijzen naar de mogelijke impact van de gebeurtenis voor België.

De reacties van beide zenders bevestigen deze resultaten. Stef Wauters (VTM) spreekt over domesticatie als een verteltechniek, als een methode die ervoor zorgt dat de kijker vastgehouden wordt.²⁸ Het domesticeren van nieuws kan dan ook binnen de algemene VTM-strategie gekaderd worden om het nieuws dichterbij de mensen te brengen: *‘Eigenlijk moet je altijd proberen om het voor uw kijkers begrijpelijk te maken. En de link leggen met Vlaanderen is echt wel een manier om zaken die zich verder af spelen, toch bevatelijk en toegankelijk te maken. Ik geef een fictief voorbeeld. Neem een schietpartij in een school in Amerika. Dan kunnen wij ons afvragen: is zoiets bij ons ook mogelijk? En dan trekken we naar een wapenhandelaar of een schietclub.’*, stelt Van Spilbeeck (VTM)²⁹. Ook bij de VRT wordt gedomesticeerd, bevestigt Inge Vrancken: *‘Onbekend is onbeminde. Dat is ook met buitenlands nieuws zo. Vaak interesseert het mensen niet omdat ze er niets van begrijpen. Het is dan aan de journalist om een insteek te vinden. We doen dat zeker – we gaan dan naar de Vlaming – maar we schrikken daar ook soms wat van terug. Omdat, ja, dit verhaal gaat eigenlijk niet over de Vlaming.’*³⁰ Peter Verlinden, tevens buitenlandjournalist bij VRT stelt hetzelfde:

²⁸ Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009

²⁹ Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

³⁰ Persoonlijk interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie VRT, 2 juni 2009

*'Je krijgt buitenlands nieuws maar aan de kijker verkocht als je dat zoveel mogelijk identificeert met de belangen van de Vlaming, als de Vlaming zich betrokken voelt.'*³¹

2.3.4 Conclusies

Na de voorgaande beschrijvende analyses kunnen we volgende punten concluderen:

Het Journaal op VRT kijkt met een meer internationale bril naar de actualiteit dan *Het Nieuws* op VTM. Over de gehele onderzoeksperiode (2003-2008) wijdt de openbare omroep net geen derde van het totale journaal aan puur buitenlandse items (30,3%). VTM heeft een meer lokale focus; slechts één item op vijf belicht het buitenland (22,5%).

Buitenlandse items op beide zenders nemen het minste tijd in beslag. Het complexe buitenland moet het dus stellen met de minste seconden (84 sec./item). Worden buiten- en binnenland met elkaar in verband gebracht (gemengd nieuws), nemen beide zenders wel uitgebreid de tijd (109 sec./item). Gemiddeld duurt een item 95 seconden.

De hoeveelheid buitenlands nieuws op beide zenders kent de laatste drie jaar een terugval. Deze daling is voor VTM met een tiental percent dubbel zo sterk als bij VRT. Het aandeel buitenlands nieuws op het commerciële station gaat sinds 2005 jaar na jaar achteruit, en ligt voor de eerste twee kwartalen van 2008 op 16 percent. Ook bij VRT is er, hoewel minder uitgesproken, een duidelijke daling waarneembaar. In 2008 klokt VRT af op ongeveer 28 percent buitenlands nieuws. Waar beide zenders in het begin van de onderzoeksperiode een sterk gelijkaardig verloop kenden, nemen de verschillen betreffende het aandeel buitenland tussen beide in de latere fase dus toe.

Het aandeel gemengd nieuws op beide zenders is sterk gelijkaardig. VTM brengt wel iets meer gemengd nieuws dan VRT, maar de verschillen zijn klein. Nieuws is een *zero-sum game*. De koek die verdeeld moet worden ligt min of meer vast. Puur binnen- en buitenlandse nieuws zijn communicerende vaten: zij maken het verschil. In de eerste drie jaren van de onderzoeksperiode (2003-2005) steeg het aandeel gemengd nieuws op beide zenders met ongeveer vijf percent. In de laatste drie jaar (2006-2008) van de onderzoeksperiode zien we het aandeel gemengd nieuws stagneren. Opvallend is wel dat VTM sinds 2007 meer gemengd dan buitenlandse nieuws brengt.

De gevonden resultaten bleken bestendigd te worden in internationaal perspectief: VRT heeft een sterk internationaal en buiten de eigen landsgrenzen kijkend profiel, VTM

³¹ Vlaams Parlement, Stuk 751 Nr1, Hoorzitting over de ervaringen van diverse actoren met de Vlaamse aanpak van noodhulp situaties naar aanleiding van de acties Tsunami 12 12 en HOOP

hoort bij de zenders die met een meer lokale bril naar de actualiteit kijken. Wat onze beide Vlaamse zenders betreft, zitten we in internationaal perspectief met extremen: VRT brengt erg veel buitenland, en zit net onder het gemiddelde wat het binnenlands nieuws betreft, VTM trekt fel de kaart van het meer nabije nieuws, en zit wat buitenlands nieuws betreft net onder het gemiddelde. Beide zenders scoren extreem laag wat het aandeel gemengd nieuws betreft. Let wel: deze internationale vergelijking betreft een momentopname, een snapshot van de staat van het nieuws tijdens 3 weken in 2008.

Beide zenders domesticeren op verschillende manieren buitenlands nieuws. Domesticatie betreft het relevanter en interessanter maken van het complexe buitenland door het op één of andere manier met België in verband te brengen. VTM zoekt wat domesticatietechnieken betreft vooral naar identificatie door in te zoomen op betrokkenheid van landgenoten, VRT speelt in gelijke mate zowel de betrokkenheid van landgenoten als de mogelijke implicaties voor België uit.

2.4

Kwaliteit: wat krijgen we te zien?

Naast de loutere hoeveelheid buitenlands nieuws zijn ook inhoudelijke aspecten van belang. We kijken dan niet naar de kwantiteit van het nieuws, maar eerder naar de kwaliteit. In het literatuuroverzicht in het eerste hoofdstuk van dit rapport ontwikkelden we daarvoor een viertal maatstaven. In de komende paragrafen geven we de resultaten voor deze kwaliteitsmaatstaven weer met betrekking tot de nieuwsuitzendingen op de Vlaamse TV.

2.4.1 De geografische breedte van de nieuwsagenda

Een eerste kwaliteitsindicator betreft de geografische spanwijdte van de berichtgeving. Aangenomen wordt dat hoe breder de nieuwshorizon is, hoe hoger de kwaliteit van het

nieuws ligt. Mensen krijgen dan niet enkel het nieuws van onder de kerktoeren te zien, maar weten wat er in alle hoeken van de wereld gebeurt. Vandaag de dag zou er echter sprake zijn van een geografisch smalle nieuwsagenda. Slechts een beperkt groepje nieuwswaardige landen zou zich van enige nieuwsaandacht weten te verzekeren. Allerlei vormen van proximitéit – culturele, geografische, koloniale,... – zouden de nieuwsagenda dicteren, en maken het buitenlands nieuws voorspelbaar. Buitenlands nieuws zou met andere woorden nieuws zijn over het herkenbare en nabije buitenland, en zou sterk Westers getint zijn.

Drie hypothesen worden daarbij uit de literatuur geplukt en naar voren geschoven:
 Buitenlands nieuws zou voornamelijk nieuws over buurlanden zijn; Buitenlands nieuws zou voornamelijk nieuws over militaire en economische grootmachten zijn; Ontwikkelingslanden zouden veel minder aan bod komen in het buitenlandsnieuws.

Om deze stellingen te testen, keken we naar de landen die gedurende de gehele onderzoeksperiode (2003-2008) prominent in de Vlaamse televisiejournals aanwezig waren. We baseren ons daarbij op de landen die inhoudelijk bij een item betrokken zijn. In het ENA-codeerschema kunnen tot maximaal acht landen aan één item toegeschreven worden. Tabel 2.6 geeft de 20 meest nieuwswaardige landen weer voor de periode van 2003 tot 2008.

Tabel 2.6: Top 20 van de meest nieuwswaardige landen naar aantal items
 (N = 71.109, ENA, 2003-2008).

		VRT %		VTM %		TOTAAL	%
1	België	23626	67,0	26534	74,0	50160	70,5
2	VS	4083	11,6	3814	10,6	7897	11,1
3	Frankrijk	1961	5,6	1925	5,4	3886	5,5
4	UK	1796	5,1	1846	5,1	3642	5,1
5	Irak	2041	5,8	1565	4,4	3606	5,1
6	Nederland	1559	4,4	1807	5,0	3366	4,7
7	Duitsland	1202	3,4	1159	3,2	2361	3,3
8	Italië	821	2,3	801	2,2	1622	2,3
9	Israël	914	2,6	617	1,7	1531	2,2
10	Spanje	693	2,0	698	1,9	1391	2,0
11	Rusland	761	2,2	526	1,5	1287	1,8
12	China	616	1,7	445	1,2	1061	1,5
13	Turkije	560	1,6	483	1,3	1043	1,5
14	Afghanistan	380	1,1	245	0,7	625	0,9
15	Iran	355	1,0	224	0,6	579	0,8
16	Polen	336	1,0	239	0,7	575	0,8
17	Japan	286	0,8	246	0,7	532	0,7

		VRT %		VTM %		TOTAAL	%
18	Congo	354	1,0	163	0,5	517	0,7
19	Indonesië	275	0,8	238	0,7	513	0,7
20	Libanon	300	0,8	166	0,6	466	0,7

Op de eerste plaats in deze top van meest nieuwswaardige landen prijkt België. Over beide zenders heen zien we dat voor zeven items op tien België mee in het nieuwsbad getrokken wordt. In lijn met eerdere analyses over de verhouding tussen binnenlands, gemengd en buitenlands nieuws, besteedt VTM meer items aan België dan VRT (zie ook 2.3).

Na België volgt, zoals verwacht, de Verenigde Staten. De afstand tussen beiden is echter enorm: waar België nog in zeven items op 10 opduikt, gaat dit voor de VS maar in één op tien gevallen op. Dalen we de rangorde van nieuwswaardige landen verder af, komen we eerst onze buurlanden tegen. Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Nederland en Duitsland weten elk in drie tot vijf percent van het totale aantal nieuwsitems op te duiken. Enkel Luxemburg, met een vijfendertigste plaats en een vermelding in 249 items, ontbreekt op het appel. Irak springt in het oog door zich met 3606 items op een vijfde plaats te nesten. Met de oorlog in Irak in het begin van de onderzoeksperiode, en de aanwezigheid van de VS in de regio, is deze hoge notering voor Irak te verklaren. Opvallende afwezigheid in het overzicht van de meest nieuwswaardige landen zijn het Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse continent. Enkel Congo, als voormalige kolonie, toont zich op een 18de plaats. Uit deze tabel blijkt duidelijk dat vooral een beperkt aantal landen de nieuwsagenda sterk weet te domineren. Het betreft België, diens buurlanden, militaire grootmachten en de VS, en conflictgebieden. Deze laatste kunnen we echter 'steekvlam-landen' noemen. Omwille van één enkele gebeurtenissen wrikken zij zich naar de top. Een beperkt aantal landen zuigt dus zo goed als alle aandacht naar zich toe, de kruimels zijn voor de rest.

Onze hypothesen over de geografische breedte van de nieuwsagenda worden dan ook grotendeels bevestigd. De focus van zowel VRT als VTM is in de eerste plaats sterk lokaal (België), regionaal (hoge notering buurlanden) en eurocentrisch te noemen. Vergelijken we de resultaten met deze van verschillende eerdere publicaties, wordt de voorspelbaarheid van nieuwsuitzendingen op geografisch vlak enkel maar bevestigd. De ranglijst van de meest nieuwswaardige landen is dan ook zo goed als inwisselbaar met deze uit eerdere publicaties van Votquene en Van Aelst (2003), Biltereyst en Joye (2005) en Joye en Biltereyst (2007). Hoofddrolspelers in onze nieuwsuitzendingen blijven onze buurlanden en de VS, aangevuld met de conflicthaard of rampspoed van het moment: in de jaren negentig Joegoslavië en Bosnië Herzegovina (Votquene en Van Aelst (2003), en ten opzichte van de Biltereyst en Joye-data zien we Irak (meer aandacht bij aanvang) en Indonesië (plaats 13 in de periode 2003-2005) in onze berekeningen zakken. Libanon vormt dan weer de voornaamste 'nieuwkomer'.

Uit onze resultaten blijkt proximateit de breedte van de geografische nieuwsagenda grotendeels te bepalen. De hoeveelheid aandacht die België, de VS en buurlanden krijgen, laat maar weinig ruimte voor andere landen en andere levenswijzen in het nieuws. Ook uit

de interviews met de journalisten blijkt – zoals eerder reeds aangehaald – het belang van proximateit. Peter Verlinden stelt in het Vlaams Parlement dat de relatie tussen nieuws-waarde, beschikbare financiën, en de ingeschatte belangstelling van het publiek cruciaal is.³² Wim Willems stelt dat deze relevantie voor het publiek sterk neerkomt op een nabijheidscriterium: *‘Dat is niet enkel geografisch, maar ook cultureel. Wij kunnen makkelijker relateren met westerse, christelijk geïnspireerde samenlevingen. Wij zullen sneller nieuws brengen van Burundi, Rwanda of Congo, dan van Kenia of Tanzania, omdat we daar een zekere band mee hebben.’*³³ Boudewijn Van Spilbeeck houdt net dezelfde redenering aan.³⁴

Met Congo als enige Afrikaanse land lijkt het belang van proximateit – in dit geval koloniale proximateit – bovendien alleen maar bevestigd te worden. Dat ook Libanon zich in de top van meest nieuwswaardige landen weet te nestelen, heeft naast de oorlog die er midden 2006 woedde, ongetwijfeld ook met het sturen van Belgische troepen te maken. Kortom, nabijheid in al zijn vormen lijkt wel degelijk een rol te spelen wat de nieuwswaarde van landen betreft. Ook politieke, militaire en economische grootmachten – Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk, China, Rusland en Israël – scoren hoog.

Ontwikkelingslanden, en met name het Afrikaanse continent, komen in veel mindere mate aan bod, wat onze derde hypothese bevestigt. Naast Congo (517), zijn de meest nieuwswaardige Afrikaanse landen Marokko (445 items), Rwanda (219 items) en Zuid-Afrika (187 items). Opvallend is dat VRT voortdurend meer items over deze landen produceert dan VTM: voor Congo en Rwanda zelfs het dubbele.

Tabel 2.7: De vijf meest nieuwswaardige Afrikaanse landen (ENA, 2003-2008, N=702).

		VRT	VTM	Totaal
18.	Congo	354	163	517
25.	Marokko	234	211	445
33.	Egypte	152	144	296
37.	Rwanda	149	70	219
42.	Zuid-Afrika	108	79	187

Peter Verlinden spreekt over deze beperkte berichtgeving in termen van ‘vergeten conflicten’: *‘Net zoals hulporganisaties wordt de nieuwsdienst geconfronteerd met de absolute discrepantie tussen de nieuwswaarde – en de daarbij horende impact op het publiek – en het reële, objectieve belang van een bepaalde gebeurtenis. Er zijn voldoende voorbeelden van gebeurtenissen die het nieuws niet halen wegens parameters als identificatie, snelheid van het gebeuren, betrokkenheid van het publiek. Ook wij hangen vast aan parameters, waar hoog-*

32 Vlaams Parlement, Stuk 751 Nr1, Hoorzitting over de ervaringen van diverse actoren met de Vlaamse aanpak van noodhulp situaties naar aanleiding van de acties Tsunami 12 12 en HOOP

33 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

34 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

*stens wat gewrikt kan worden.*³⁵ Ook de beperkte hoeveelheid beeldmateriaal die over het Afrikaanse continent gegenereerd wordt, speelt een belangrijke rol, stelt Vanspilbeeck.

Opvallend is ook de focus van beide zenders op het Midden-Oosten en daar nauw mee verbonden, de ‘war on terror’. In die zin zien we Irak, Iran, Afghanistan en Israël in de top 20 opduiken. Uit deze aandacht voor het Midden-Oosten blijkt nog maar eens de sterkte van de Verenigde Staten als agenda-setter en ‘superster’ van de internationale nieuwsagenda. Ander opvallend resultaat is de 19de plaats voor Indonesië. Deze aandacht kan echter volledig toegeschreven worden aan de Tsunami-ramp van 2004. Het valt dan ook te verwachten dat naarmate er meer jaren aan de ENA-dataset toegevoegd worden, Indonesië al maar verder weg zal zakken in de ranglijst van nieuwswaardige landen.

Meer algemeen kunnen we in deze top 20 van nieuwswaardige landen twee groepen onderscheiden. Aan de ene kant zien we landen met een hoge continue nieuwswaardigheid. De hoeveelheid nieuws die aan deze landen besteed wordt is over de gehele onderzoeksperiode min of meer gelijkwaardig verdeeld, en schommelt voortdurend rond een zelfde gemiddelde. Aan de andere kant kunnen we echter ook landen onderscheiden die hun plek in deze top 20 verworven hebben dankzij één of meerdere spectaculaire gebeurtenissen. Deze momentopnames weten echter zoveel media-aandacht te genereren dat het land in kwestie naar de hogere rangen van nieuwswaardigheid gekatapulteerd wordt. Op deze twee groepen gaan we dieper in wanneer we het over de aandachtscurve van het buitenlands nieuws hebben. Eerst kijken we echter naar de inhoudelijke kenmerken, of thema’s, die in buitenlands nieuws aan bod komen.

2.4.2 De thematische breedte van de nieuwsagenda

Een tweede indicator gaat uit van een hoge thematische diversiteit als teken van kwaliteitsvol nieuws. Kwalitatief hoogstaand nieuws is dan nieuws dat een brede waaier aan thema’s brengt. ‘Slecht’ nieuws is thematisch eng, en schetst een eenzijdig beeld van de wereld. Kwalitatief hoogstaand buitenlands nieuws zou dan nieuws zijn dat met een open blik naar de wereld kijkt, en een breed spectrum aan gebeurtenissen de revue laat laten. We nemen opnieuw drie hypothesen als uitgangspunt: Binnenlands nieuws biedt een diversiteit aan thema’s, buitenlands nieuws is thematisch enger; Buitenlands nieuws is vooral nieuws over oorlog en rampen, en is dus negatief nieuws; Buitenlands nieuws heeft vooral een ‘hard’ en institutioneel karakter.

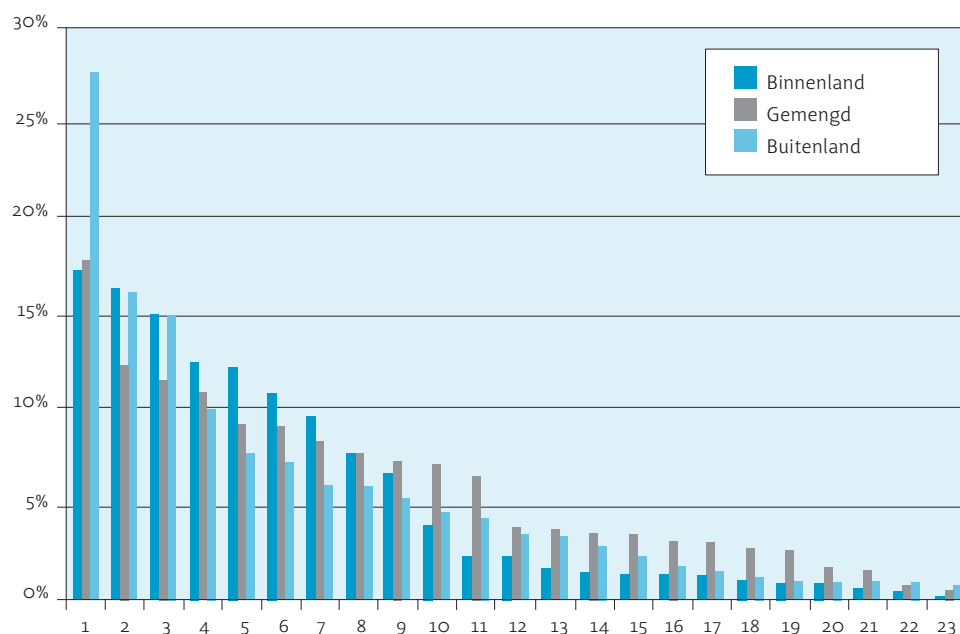
³⁵ Vlaams Parlement, Stuk 751 Nr1, Hoorzitting over de ervaringen van diverse actoren met de Vlaamse aanpak van noodhulp situaties naar aanleiding van de acties Tsunami 12 12 en HOOP

Ook hier maken we gebruik van de ENA-dataset. Elk item in die dataset kan tot maximaal drie themacodes toegeschreven krijgen. Deze codes zijn erg specifiek, en werden om onderstaande analyses te genereren, samengevoegd tot hoofdcodes, zoals bijvoorbeeld 'Oorlog en Vrede', 'Criminaliteit' of 'Sociale Zaken'. Aangezien vele items meer dan één themacode toegeschreven kregen, sommeren de totalen tot boven de honderd percent.

We kijken eerst naar de hypothese die stelt dat bij buitenlands nieuws minder thema's met het leeuwendeel van de aandacht gaan lopen, terwijl bij binnenlands nieuws de aandacht meer evenwichtig over de verschillende thema's verdeeld is. Samengevat in één maat, de standaardafwijking³⁶, blijkt inderdaad dat buitenlands nieuws de minst evenwichtige verdeling kent. Niet binnenlands maar vooral gemengd nieuws laat het grootste aantal thema's evenwaardig aan bod komen.

Toch ligt de situatie iets complexer. Onderstaande grafiek (Figuur 2.6) geeft de verdeling van items over 23 thema's weer, en dit per type nieuws, over beide zenders heen. Voor buitenlands nieuws geldt inderdaad dat een beperkt aantal thema's het merendeel van de aandacht wegkaapt, al blijkt uit de figuur dat dit vooral aan één thema te wijten is: meer dan vijftientig percent van alle buitenlandse items kan in één categorie ondergebracht worden. Binnenlands nieuws, maar vooral gemengd nieuws, kennen beide een meer evenwichtige spreiding van items over de verschillende thema's.

Figuur 2.6: Thematische diversiteit per type nieuws (N = 71.109, ENA, 2003-2008).

36 De standaardafwijking kan worden geïnterpreteerd als de vierkantswortel van de gemiddelde gekwadeerde afwijking van elke waarneming ten opzichte van een standaard, meer bepaald het rekenkundig gemiddelde. De standaardafwijking is dus een spreidingsmaat, die aangeeft in welke mate waarnemingen afwijken van het rekenkundig gemiddelde. Liggen alle waarnemingen op het rekenkundig gemiddelde is de standaardafwijking 0 (in Peter Thijssen, Van Beschrijving naar Inzicht. Inleiding in de Statistiek.). Concreet betekent dit: hoe groter de variatie naar verschillende thema's, hoe groter de standaardafwijking.

De tweede hypothese kijkt naar de inhoud van buitenlands nieuws. Tabel 2.8 toont over beide zenders heen, de vijf meest voorkomende thema's, en dit voor het totale journaal, als wel als voor het binnen-, buitenlandse, en gemengde nieuws. Ook voor beide zenders apart worden de resultaten weergegeven. Tussen haakjes staat de rangschikking van dat thema binnen de eigen zender. Zo zien we bijvoorbeeld dat over beide zenders heen in een volledige nieuwsuitzending (Algemeen) het thema Oorlog en Vrede een vijfde plaats toebedeeld krijgt. De verschillen tussen VRT en VTM zijn echter groot: met 12 percent kaapt Oorlog en Vrede op VRT een derde plaats weg, terwijl hetzelfde thema op VTM met acht percent op plaats acht terechtkomt.

Algemeen kunnen we stellen dat het nieuws op beide Vlaamse zenders voornamelijk aandacht besteedt aan de thema's criminaliteit (16,6%), economie (11,8%), mobiliteit (10,5%), gerecht (10,4%) en oorlog en vrede (10,3%). Het voornaamste verschil tussen deze thema's betreft de aandacht die besteed wordt aan criminaliteit. Bij VTM steekt criminaliteit met kop en schouders boven de andere thema's uit, bij VRT zit criminaliteit ongeveer op dezelfde hoogte als de meeste andere thema's. Andere opvallende verschillen zitten in de thema's oorlog en vrede, politiek, en rampen. De eerstvermelde 'harde' thema's krijgen meer aandacht op VRT dan op VTM. Politiek nieuws staat bij VRT op een vierde plaats, bij VTM haalt het ternauwernood de top 10. Rampen, als vorm van meer sensationeel nieuws, krijgen dan weer een meer prominente plaats in het VTM-nieuws toegewezen. Algemeen gezien brengt VRT dus 'harder' nieuws dan VTM. Hard nieuws is dan het meer institutionele en beleidsrelevante nieuws, soft nieuws is nieuws dat lichter verteerbaar is, en de nieuwsuitzending minder zwaar maakt (zie De Swert 2005 voor een overzicht).

Kijken we vervolgens specifiek naar de thema's in het buitenlands nieuws. Waar binnenlands nieuws eerder over economie, mobiliteit, en gerecht gaat, staan in het buitenlandse nieuws andere thema's voorop. Vooral 'oorlog' en 'rampen' zijn thema's die we als typisch buitenlands kunnen omschrijven. Zoals hoger vermelde hypothese stelt, blijkt buitenlands nieuws in Vlaanderen vooral nieuws over oorlog (27,5%), rampen (16,0%) en criminaliteit (14,8%) te zijn. Buitenlands nieuws is dus in de eerste plaats negatief nieuws, en snijdt zoals de hoge scores voor rampen en criminaliteit aantonen, vaak 'sensationele' onderwerpen aan. Hoewel Oorlog en vrede in de literatuur als een 'hard' thema omschreven wordt, kan de hypothese dat buitenlands nieuws 'hard' politiek nieuws is, niet meteen bevestigd worden: daarvoor scoort het thema politiek te laag, en scoren softe – celebrity en royalty – en overwegend sensationele thema's – criminaliteit en rampen – te hoog.

Tabel 2.8: Aandeel thema's per type nieuws op itemniveau (N = 71.109, ENA, 2003-2008)

Nieuwstype	Thema's	VRT	#	VTM	#	Samen
Algemeen	1. Criminaliteit	13,9	(1)	19,3	(1)	16,6
	2. Economie	13,1	(2)	10,6	(4)	11,8
	3. Mobiliteit	9,9	(5)	11,2	(2)	10,5
	4. Gerecht	9,8	(6)	10,9	(3)	10,4
	5. Oorlog en Vrede	12,1	(3)	8,4	(8)	10,3
Binnenland	1. Criminaliteit	14,2	(4)	19,9	(1)	17,2
	2. Economie	18,6	(1)	14,2	(3)	16,3
	3. Mobiliteit	14,9	(2)	15,2	(2)	15,0
	4. Gerecht	12,1	(5)	12,9	(4)	12,5
	5. Politiek	14,3	(3)	10,2	(6)	12,2
Gemengd	1. Criminaliteit	15,3	(1)	20,1	(1)	17,8
	2. Economie	14,1	(2)	10,7	(3)	12,3
	3. Gerecht	11,3	(5)	11,7	(2)	11,5
	4. Oorlog en Vrede	12,2	(3)	9,5	(4)	10,8
	5. Cultuur	9,6	(6)	8,7	(5)	9,1
Buitenland	1. Oorlog en Vrede	29,8	(1)	24,7	(1)	27,5
	2. Rampen	14,6	(2)	17,7	(2)	16,0
	3. Criminaliteit	12,8	(3)	17,3	(3)	14,8
	4. Politiek	11,9	(4)	7,7	(5)	10,0
	5. Celebrity en Royalty	6,1	(7)	9,5	(4)	7,6

Opvallend is echter dat wederom grote verschillen waarneembaar zijn tussen beide zenders. Buitenlands nieuws op VRT wordt veel sterker gedomineerd door oorlog en vrede en politiek, dan dit bij VTM het geval is. Vooral het thema internationale politiek komt bij VRT (7,5%) veel uitgebreider aan bod dan bij VTM (3,7%). Bij VRT vormt internationale politiek het vijfde belangrijkste thema, bij VTM staat internationale politiek op een elfde plaats. Deze trend vinden we ook terug in het gemengde nieuws: ook daar staat het thema internationale politiek bij VRT (4) hoger op de agenda dan bij VTM (11). Buitenlands nieuws op VRT is dus veel meer dan bij VTM 'hard, politiek' nieuws, met een ruimere aandacht voor wat er zich binnen de internationale instellingen afspeelt. Voor Stef Wauters is deze conclusie logisch: *'Dat verbaast mij niet. Wij zijn gewoon een veel minder institutionele zender. VRT is een overheidsinstelling, en zij benaderen de wereld ook veel meer vanuit het oogpunt van de instituties. Zij brengen dus veel meer institutioneel nieuws. Wij zijn een commerciële zender. Wij bekijken de wereld veel meer vanuit het standpunt van de gewone mensen, en dan is politiek niet altijd nummer één in de top of mind.'*³⁷

37 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009

Omgekeerd kunnen we een gelijkaardige vaststelling doen. Buitenlands nieuws op VTM is veel meer ‘soft’ en ‘sensationeel’ nieuws. VTM besteedt meer aandacht aan rampen en criminaliteit dan VRT. Dat ook een thema als ‘celebrity en royalty’ in de algemene top van meest nieuwswaardige buitenlandse thema’s opduikt, kunnen we dan ook vooral aan VTM toe schrijven.

We kunnen dus besluiten dat VRT en VTM in zekere zin een ander soort buitenland aan de kijkers voorschotelen, waarbij de openbare omroep zich meer op het moeilijke en ernstige buitenland toelegt, en VTM eerder voor het sensationele buitenland kiest. Deze resultaten lijken meer algemene bevindingen over themakeuzes tussen openbare en commerciële omroepen te bevestigen. Het aanbod soft en sensationeel nieuws zou namelijk vooral in de hand gewerkt worden door de strijd om de kijker, een domein waar commerciële stations van nature meer gevoelig voor zijn. Tabel 2.9 zoomt iets dieper in op die thema’s die het verschil maken tussen het buitenlands nieuwsmenu van VRT en VTM.

Tabel 2.9: Thema's in het buitenlands nieuws die het verschil maken tussen VRT en VTM, percentage buitenlands nieuws (N =20.951, ENA, 2003-2008)

Thema	Zender	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gemiddeld
Oorlog en Vrede	VRT	44,2	38,0	21,1	26,6	21,8	18,3	29,8
	VTM	44,6	31,4	17,0	16,8	12,6	12,0	24,7
Politiek	VRT	7,1	15,0	8,3	12,8	14,3	25,4	11,9
	VTM	4,3	12,6	4,1	7,7	8,6	20,2	7,7
Internationale Politiek	VRT	9,8	5,6	6,7	7,9	7,6	6,4	7,5
	VTM	6,2	2,7	2,8	2,5	3,9	3,5	3,7
Criminaliteit	VRT	10,3	10,0	14,5	13,2	15,8	13,4	12,8
	VTM	13,2	14,3	20,7	19,2	19,7	16,7	17,3
Rampen	VRT	10,5	13,3	19,8	14,3	15,4	10,3	14,6
	VTM	11,6	14,5	25,0	18,0	19,8	14,7	17,7
Celebrity en Royalty	VRT	5,0	5,6	9,2	6,0	4,6	4,3	6,1
	VTM	7,8	10,0	12,1	9,4	7,8	7,8	9,5

Een drietal zaken springen bij deze tabel in het oog. Eerst en vooral zien we dat de thema’s die we aan één van beide zenders toeschreven, gedurende de hele periode hoger scoren op die bepaalde zender dan op de andere (Oorlog en Vrede in 2003 te na gelaten). Het nieuws dat beide zenders brengen is dus in de eerste plaats de veruitwendiging van een duidelijke redactionele lijn.

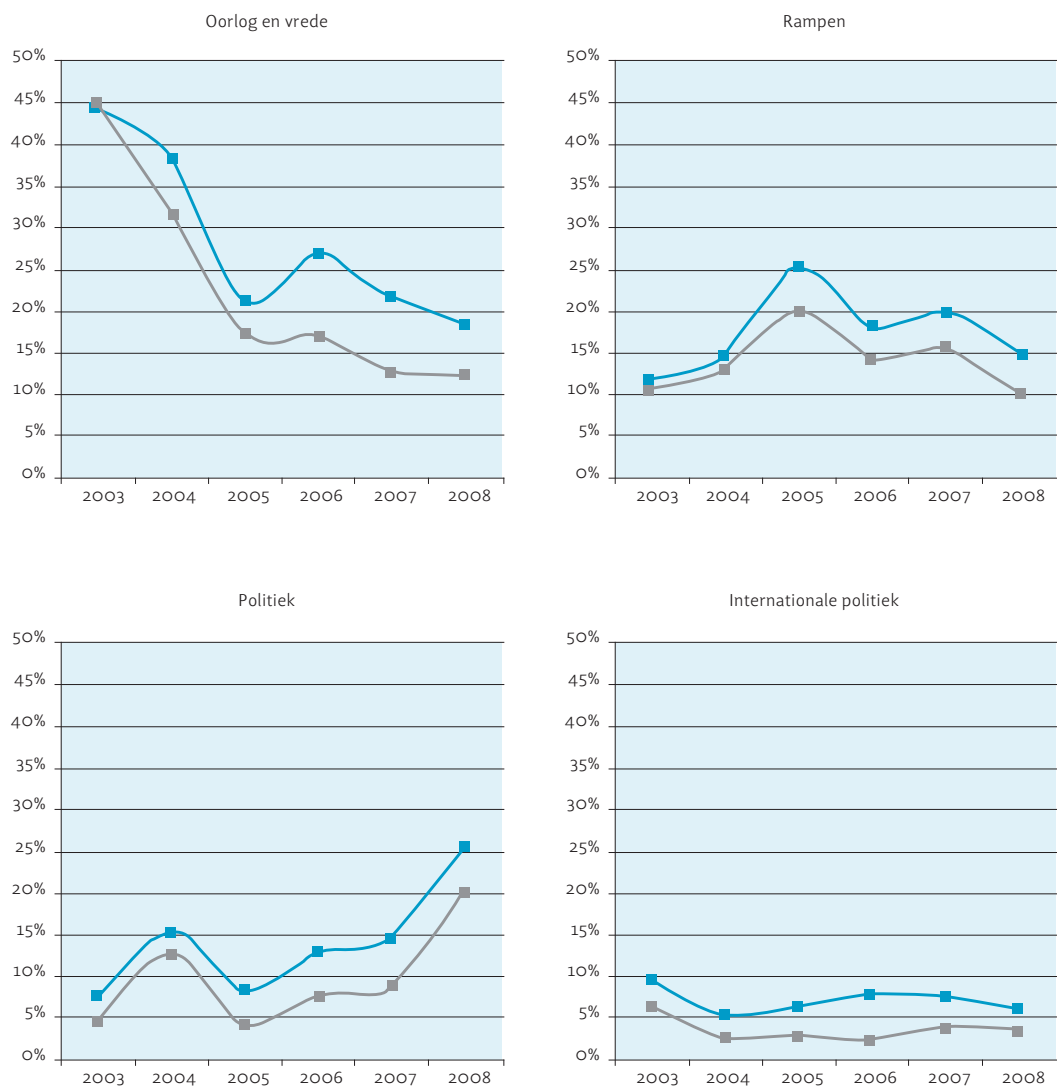
Toch mogen we de impact van redactionele keuzes niet te ver op de spits drijven: wat in het nieuws komt, wordt niet enkel bepaald door structurele, redactionele keuzes, maar ook door het nieuwsaanbod van het moment. De samenstelling van het buitenlands nieuws vertoont zo doorheen de onderzoeksperiode schommelingen door toedoen van de

actualiteit. Zo valt meteen de dominantie van Oorlog en Vrede bij beide zenders in het eerste jaar van de onderzoeksperiode op. In 2003 handelde bij benadering vier op tien buitenlandse items op zowel VTM als VRT over oorlog en vrede. Dit heeft natuurlijk alles te maken met de oorlog in Irak. De inval van de *'coalition of the willing'* domineert het nieuws, andere thema's hebben op dat moment veel minder kans om het nieuws te halen. In het verdere verloop van de onderzoeksperiode deemstert de aandacht voor 'oorlog en vrede' weg. Sneller en steiler bij VTM, gestager bij VRT: ook in 2004 besteedt VRT nog veel aandacht aan 'oorlog en vrede' (voornamelijk de oorlog in Irak), VTM heeft het onderwerp dan al sterker losgelaten.

Een gelijkaardig door de actualiteit gedreven effect doet zich voor in de categorie Politiek. In 2004, maar vooral in 2008, stijgt de aandacht voor 'binnenlandse politiek uit het buitenland' ('politiek' in tabel 2.9) explosief. In 2008 stoot politiek zelf door naar de eerste plaats in de themaranglijst. Deze schommelingen kunnen verklaard worden door het feit dat 2004 en 2008 beide als verkiezingsjaren in de Verenigde Staten geboekstaafd staan. In 2008 kunnen we dan ook van een heus Obama-effect spreken, zeker indien zou blijken dat het aandeel politiek in het buitenlands nieuws de komende jaren terug zou dalen.

Opvallend is dat deze fluctuaties tussen beide zenders voor de voornaamste thema's in het buitenlands nieuws sterk gelijk lopen. Beide zenders houden, hoewel op verschillende absolute niveaus, sterk gelijke tred wat hun thematische berichtgeving over het buitenland betreft. Tot 2004 brengen beide zenders een sterk gelijkaardige samenstelling van het buitenlands nieuws, daarna wordt het verschil iets groter. Vooral de gelijke tred valt op: beide zenders reageren gelijk op dezelfde actualiteit, maar belichten de eigen thema's (harde en institutionele thema's bij VRT, meer zachte en sensationele thema's bij VTM) iets nadrukkelijker. Wel zien we, bijvoorbeeld wat oorlogsberichtgeving betreft, dat VTM een dergelijk thema sneller moe is dan VRT; en vooral wat rampenberichtgeving betreft, zien we dat er met de tsunami-ramp verschillen tussen beide zenders opduiken, maar deze verschillen worden in de tijd bestendigd, de kloof wordt niet alsmaar groter. Enkel het thema internationale politiek lijkt aan dit patroon te ontsnappen. Ondanks de inspanning van VTM aan het einde van de onderzoeksperiode, verschillen beide zenders wat de berichtgeving over internationale politiek betreft sterk. Waar in het begin van de onderzoeksperiode 'Oorlog en Vrede' een allesoverheersend thema was, en weinig ruimte liet voor andere thema's in het buitenlands nieuws, zien we beide nieuwsuitzendingen in de loop van de onderzoeksperiode evenwichtiger worden. Thema's die met de oorlog in Irak van de nieuwsagenda gedrukt werden, krijgen terug aandacht. Zo zien we de aandacht voor 'milieu' en 'cultuur' op beide zenders iets toenemen. Tegen het einde van de onderzoeksperiode, met de aankomende verkiezing van Obama en de start van de economische crisis, drukken de thema's 'politiek' en 'economie' de aandacht voor andere thema's dan weer wat naar beneden. Besluitend kunnen we dus stellen dat beide zenders duidelijk inspelen op dezelfde actualiteit, en daardoor sterk een gelijke tred vertonen doorheen de tijd. VRT benadrukt daarbij sterker de 'harde' thema's, VTM sterker de 'zachte' en 'sensationele'.

Figuur 2.7: Aandeel van verschillende thema's in het buitenland aanbod van VRT (blauw) en VTM (grijs). (N =20.951, ENA, 2003-2008)

Uit voorgaande analyse van thema's blijkt dat VRT het buitenland op een meer 'harde' wijze covert, en VTM meer aandacht aan sensationele thema's heeft. We kunnen kijken of deze aanpak zich ook vertaalt naar de manier waarop het nieuws in beeld wordt gebracht. Onderstaande tabel (Tabel 2.10) geeft weer in welke mate de beelden op beide zenders expliciet geweld, doden, gewonden, of actiebeelden (reddingsactie, beelden van misdaad of ongeval) tonen, en of dramatische menselijke geluiden zoals gegil en gejammer te horen zijn.

Tabel 2.10: Percent drama en sensatie in beeld per type nieuws (iENA, N= 1046)

	Geweld		Doden		Gewonden		Actie		Geluiden	
	Binnen -land	Buiten -land	Binnen -land	Buiten -land	Binnen -land	Buiten -land	Binnen -land	Buiten -land	Binnen -land	Buiten -land
VRT	0	1,7	0	2,9	0,4	1,7	2,2	6,9	0,7	2,9
VTM	1,4	9,4	1,1	5,5	1,4	7,9	10,2	25,2	1,7	14,2

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat binnenlands nieuws minder sensationeel nieuws is, en veeleer droog gebracht wordt. Slechts in erg uitzonderlijke gevallen tonen binnenlandse items expliciet geweld, doden, gewonden of horen we dramatische geluiden. Buitenlandse items worden daarentegen meer van extreme beelden voorzien. Enerzijds is dit logisch: buitenlands nieuws is veel meer nieuws over oorlog en rampen. Deze onderwerpen lenen zich tot meer sensationele en in het oog springende beelden. Toch is het verschil tussen beide zenders opmerkelijk. Vooral VTM brengt buitenlandse items vaker met beelden die op het netvlies blijven kleven. VTM brengt dubbel zo veel beelden waarop doden te zien zijn, vijf keer meer items waarin expliciet geweld te zien is, en tot drie keer meer gewonden. De beelden op VTM zijn ook dynamischer, in die zin dat ze meer actie uitstralen. Hoewel de verschillen tussen beide zenders opmerkelijk zijn, is enige nuance op zijn plaats: beide Belgische zenders zijn vergeleken met de zenders in het buitenland in de eerste plaats ‘brave’ zenders. Vooral het Turkse Star en de Amerikaanse netwerkzenders brengen buitenland nieuws erg rauw.

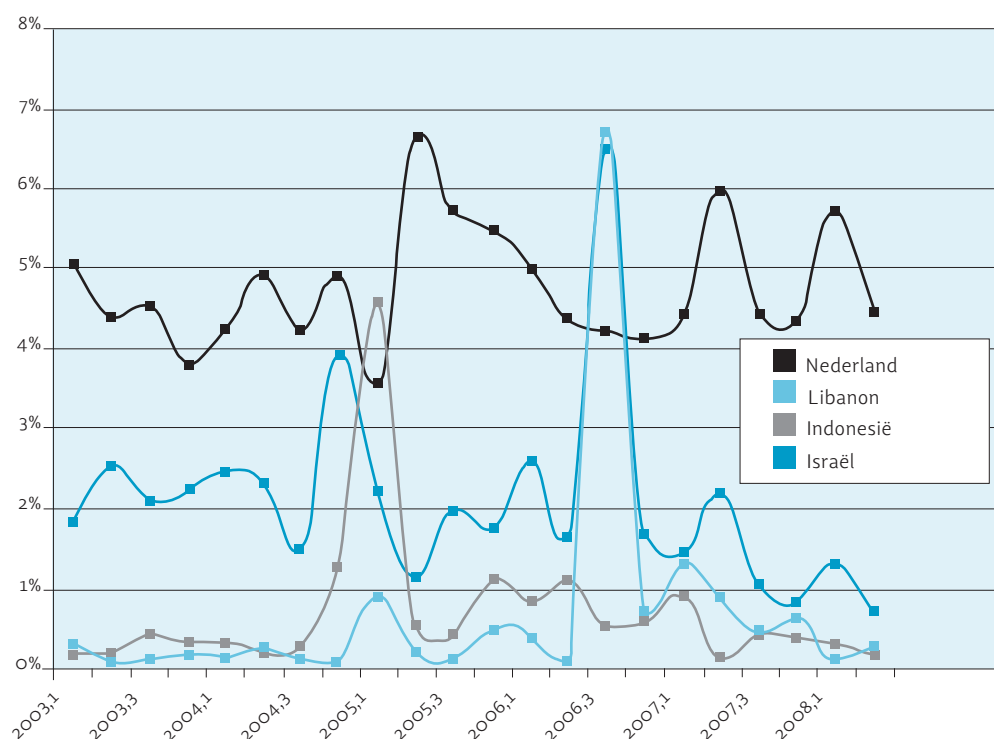
Samenvattend kunnen we dus besluiten dat VRT en VTM aan de kijker een enigszins verschillend buitenland tonen, en dit zowel op inhoudelijk als vormelijk vlak. Buitenlandberichtgeving op VRT staat meer voor hard, politiek en institutioneel nieuws. Vooral het aandeel internationale politiek ligt beduidend hoger. VTM kiest eerder voor het meer sensationele buitenland, en brengt dit ook zo in beeld. Opvallend is evenwel dat beide zenders doorheen de tijd sterk gelijke tred houden wat de evolutie van thema's betreft: ze volgen dezelfde actualiteit, maar geven meer dan wel minder gewicht aan bepaalde thema's, en dit verschil in nadruk blijft doorheen de tijd nagenoeg constant.

2.4.3 De aandachtscurve van buitenlands nieuws

Een derde indicator aangaande buitenlands nieuws pikt in op de ‘rusteloosheid’ van het zoeklicht dat de media hanteert. De meerderheid van de vreemde landen zou zich maar

zeer kort in de schijnwerper van het nieuws weten te werken. Kijkers zouden op die manier een erg versnipperd en fragmentarisch beeld van de werkelijkheid krijgen. Eerder stelden we al dat het leek alsof we zelfs onder de twintig meest nieuwswaardige landen twee groepen konden onderscheiden: landen die hun hoge positie te danken hadden aan een hoge, continue nieuwswaardigheid enerzijds, en andere landen die door middel van een spectaculaire gebeurtenis en een daaruit volgende plotse, maar korte, extreme nieuwswaardigheid in het overzicht opduiken.

Figuur 2.8: Nieuwswaardigheid voor vier landen uitgedrukt in percentage van totaal aantal items per kwartaal (N =71.109, ENA, 2003-2008)

Figuur 2.8 geeft per kwartaal de nieuwswaardigheid van het land in kwestie weer. We selecteerden daarbij enkele landen uit onze tabel van twintig meest nieuwswaardige landen. Omdat het weergeven van alle landen de grafiek al snel onoverzichtelijk zou maken, stoppen we slechts een beperkt aantal landen in de grafiek, voor een visueel meer duidelijk resultaat. We nemen daarbij de twee meest extreme landen (Libanon en Indonesië), kijken daarnaast naar Nederland – het meest constant berichtte land afgezien van België –, en kozen tevens voor Israël, omwille van diens betrokkenheid met betrekking tot Libanon. In de eerste plaats zien we dat de nieuwswaarde van een bepaald land door de tijd sterk schommelt. Zo zien we Nederland in het eerste kwartaal van 2003 vijf percent van alle nieuwsaandacht naar zich toe trekken. Op het hoogtepunt van de tsunami-ramp trekt ook Indonesië bijna vijf percent van de totale nieuwsaandacht in één kwartaal naar zich toe. In datzelfde kwartaal haalt Nederland bijna vier percent van de totale nieuwsaandacht.

De aandacht voor Nederland is doorheen de tijd relatief constant. Indonesië en Libanon scoren hoog omwille van twee piekmomenten, respectievelijk de tsunami eind 2004-begin 2005 en wanneer Libanon door Israël binnengevallen wordt in 2006. Bovenstaande grafiek geeft de nieuwswaardigheid van het land op de volledige nieuwsagenda van het totale journaal weer.

Om de continuïteit van de nieuwswaardigheid van sommigen, en de plotse nieuwswaardigheid van anderen te berekenen, kunnen we echter ook gebruik maken van de standaardafwijking. We kijken dan niet naar de nieuwswaardigheid van het land in kwestie ten opzichte van de totale nieuwsagenda, maar kijken naar de verdeling van de nieuwswaarde van één land, doorheen de tijd, waarbij de totale nieuwswaarde van één land voor de totale onderzoeksperiode tot honderd sommeert. Concreet: we kijken dan hoeveel percent van alle nieuwsitems over een bepaald land in de verschillende kwartalen valt. De standaardafwijking geeft dan de mate weer waarin de aandacht voor het land in kwestie doorheen de tijd erg constant verdeeld is of eerder een grote spreiding vertoont. Des te groter de standaardafwijking des te groter de spreiding, en dus des te meer het land zijn totale nieuwswaarde te danken heeft aan een plotse piek. Hoe lager de standaardafwijking, hoe meer continue de aandacht voor een bepaald land is, zonder extreme pieken of dalen. Onderstaande tabel (Tabel 2.11) geeft de verdeling van de nieuwsaandacht voor de 20 landen weer. In de maximum categorie zien we de pieken in nieuwsaandacht.

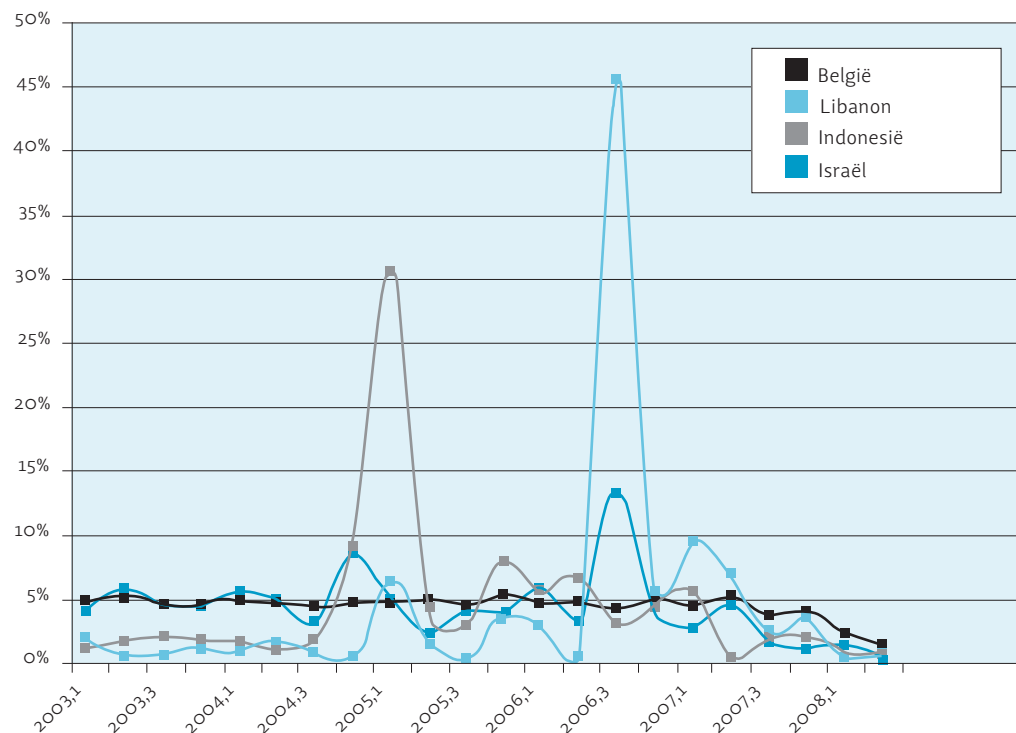
Tabel 2.11: Verdeling nieuwswaarde per land (N =71.109, ENA, 2003-2008)

	Minimum	Maximum	Standaardafwijking
Libanon	0,4	45,5	9,4843
Indonesië	0,4	30,8	6,3526
Irak	0,2	20,2	4,2729
Polen	1,2	16	3,4712
Iran	0,3	11,4	3,0192
Israël	0,4	13,5	2,7303
Turkije	0,8	10,8	2,4406
Congo	0,8	9,7	2,1928
Italië	1,5	11,3	2,1005
VS	0,8	11,3	1,999
UK	0,9	10,2	1,8996
Spanje	1,1	9,1	1,8713
Afghanistan	1,4	10,1	1,8635
Japan	1,3	8,6	1,8477
China	1,9	7,9	1,8078
Rusland	1,2	7,8	1,6413
Duitsland	0,6	7,4	1,5617

	Minimum	Maximum	Standaardafwijking
Frankrijk	1,2	6,6	1,2681
Nederland	1,2	7,2	1,2374
België	1,4	5,4	0,907

Zoals te verwachten, is België het meest constant nieuwswaardige land. Daarop volgen Nederland, Frankrijk en Duitsland. Buurlanden die allen niet op één bepaald moment veel meer aandacht naar zich toe zogen. Dat zowel de Verenigde Staten als het Verenigd Koninkrijk ietwat minder constant bericht worden, heeft vooral met het begin van de onderzoeksperiode te maken. Met de aanvang van de oorlog in Irak kende beide landen erg nieuwswaardige momenten, en zogen zij veel aandacht naar zich toe. Helemaal bovenaan staan Libanon en Indonesië. Ook deze landen werden het minst continue bericht. Het zoeklicht van de media belichtte beide landen maar eventjes heel fel, en liet de landen vervolgens links liggen. Zo zien we dat bijna de helft van alle nieuwsberichten over Libanon in één kwartaal vielen (45,5%). Voor Indonesië valt 30 percent van alle berichten uit de gehele onderzoeksperiode in één kwartaal. Onderstaande grafiek zet de verdeling van nieuwswaarde voor enkele landen uit:

Figuur 2.9: Verdeling van de totale nieuwswaarde van vier landen doorheen de tijd (N = 71.109, ENA, 2003-2008)

In de eerste plaats zien we de nieuwsaandacht die aan België geschonken wordt het meest continue is. Andere landen staan minder frequent in het spotlicht. 30 percent van alle items die de laatste zes jaar over Indonesië handelden, werden in het eerste kwartaal van 2005 uitgezonden. Voor Libanon geldt een nog extremere situatie: iets minder dan de helft van alle items die de afgelopen zes jaar aan Libanon gewijd werden, vonden hun weg naar de kijker toen Israël het land binnenviel. Hoewel de aandacht tijdens de inval voor beide landen even groot was (zie figuur 2.8) zien we dat de piek voor Israël omwille van diens meer continue berichtgeving veel lager uitvalt in deze laatste grafiek.

We kunnen dus besluiten dat de nieuwsmidia enkele landen erg continue belichten: het betreft het eigen land, en enkele buurlanden. Andere landen worden minder continue belicht: wat algemene nieuwswaardigheid betreft scoren zij niet onaardig, maar door een extreme gebeurtenis winnen zij gedurende een bepaalde periode aan nieuwswaarde, waardoor de verdeling van de aandacht voor deze landen doorheen de tijd meer spreiding kent. Andere landen scoren hoog omwille van een plotse nieuwswaardigheid en worden voor de rest door de media onderbelicht

2.4.4 Bronnen

Een vierde kwaliteitscriterium betreft de bronnen die gehanteerd worden in het nieuws. Een diversiteit aan geraadpleegde bronnen duidt op een hoge kwaliteit van het nieuws-item. We kunnen dan immers aannemen dat de accuraatheid van het bericht op zijn minst getoetst is bij een andere bron. Bovendien neemt de kans toe dat met diverse bronnen, ook diverse invalshoeken op eenzelfde gebeurtenis gepresenteerd worden. De kritiek aan gaande buitenlands nieuws luidt vaak dat het op eenzijdiger bronnenmateriaal steunt dan binnenlands nieuws. In de eerste plaats zou buitenlands nieuws sterk elitegestuurd zijn. In buitenlandse nieuwsitems worden sneller machtshebbers en gezagsdragers aan het woord gelaten. Een ander pijnpunt wat nieuwsbronnen betreft is de zogenaamde afhankelijkheid van de wereldwijde pers- en beeldagentschappen. De kritiek luidt dan dat nieuwsdiensten sterk afhankelijk zijn van dergelijke agentschappen, en dat ze alsmaar minder aan eigen buitenlandse nieuwsgaring doen, door bijvoorbeeld een journalist naar de regio te sturen, of te werken met correspondenten ter plaatse.

Met de FNT-dataset (zie 2.2) kunnen we kijken naar de actoren in buitenlands nieuws. We kijken daarbij naar de mate waarin in buitenlands nieuws meer elitepersonen aan bod komen dan in binnenlands nieuws. Elitepersonen worden gedefinieerd als machthebbers en gezagsdragers: mensen uit regering, parlement en gerechtssysteem, maar ook militairen en agenten. Non-elites oefenen geen ‘gezag’ uit en hebben geen vertegenwoordigende functie. Wanneer actoren moeilijk thuis te brengen waren, werden ze in de categorie

‘anderen’ thuisgebracht. Onderstaande tabel zet de gegevens op een rij. Binnen- en buitenlandse nieuws worden tegen elkaar afgezet voor VRT en VTM. Zowel binnen- als buitenlandse nieuws zijn hier breed gedefinieerd, door de opgesplitste ‘gemengd nieuws’ categorie uit het FNT-databestand aan binnen- dan wel buitenland toe te voegen. De categorie ‘elite’ staat voor die items waar enkel elites in aan bod komen, de categorie ‘non-elite’ voor de non-elites, en de categorie ‘balans’ staat voor items die zowel een elite- als een non-elite actor aan het woord laten.

Tabel 2.12: Percentage items met enkel elites, enkel non-elites, gebalanceerde items en ‘anderen’ per type nieuws voor VRT en VTM (FNT, N=1495)

	Binnenlands Nieuws				Buitenlands Nieuws			
	Elite	Balans	Non-elite	Anderen	Elite	Balans	Non-elite	Anderen
VRT	22,1	10,5	37,1	30,3	27,8	10,5	25,9	35,8
VTM	15,5	13,2	49,1	22,2	19,2	13,3	35,0	32,0
Samen	18,8	11,9	43,1	26,2	23,5	11,9	30,5	34,1

Uit tabel 2.12 kunnen we opmaken dat buitenlandse nieuws evenveel gebalanceerde items herbergt als binnenlands nieuws wat actorensamenstelling betreft: zowel in binnen als buitenlandse nieuws wordt in ongeveer 12 percent van de items zowel een elite- als een non-elite actor aan het woord gelaten. Buitenlands nieuws kent echter meer items waarin enkel elites aan het woord gelaten worden dan binnenlands nieuws, en opvallend minder items waarin enkel non-elites aan het woord gelaten worden. VTM laat algemeen genomen vaker enkel non-elites aan het woord in een nieuwsitem, en doet dit zowel voor binnenlands als voor buitenlandse nieuws. De hypothese over een grotere aanwezigheid van elites in buitenlandse nieuws kan dus bevestigd worden. Al zijn de verschillen tussen beide zenders ook van tel: VRT toont meer items met enkel elites dan VTM in diens buitenlandse nieuwsbulletins. Dit ligt in de lijn van voorgaande analyses waaruit reeds bleek dat VRT in de buitenlandse verslaggeving meer aandacht besteedt aan internationale politiek en politiek, items waarin net dergelijke ‘elites’ centraal staan (zie 2.5.2). Algemeen kunnen we stellen dat we het buitenland meer nog dan het binnenland door de bril van de elite waarnemen.

Ook de aanwezigheid van een journalist ter plaatse wordt als een kwaliteitsindicator gezien. Buitenlands nieuws is dan niet snel samengesteld van de binnenlopende telexen, maar betreft eigen nieuwsgaring en inspanning. Wat de evolutie van het aantal correspondenten betreft bieden onze datasets geen soelaas. Interviews op de nieuwsdienst van VRT en VTM verhelpen dit probleem. Inge Vrancken stelt dat de VRT een twaalfstal mensen op de buitenlandredactie heeft werken. Deze werken echter niet allemaal tegelijk: per dag zijn vier à vijf mensen verantwoordelijk voor de sectie buitenland in *Het Journaal*.³⁸ Boudewijn Van Spilbeeck spreekt wat de buitenlandredactie van VTM betreft over het feit

38 Persoonlijk interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie VRT, 2 juni 2009

dat er nog slechts een ‘romp’ van de buitenlandredactie is. Van de aanvankelijk vier buitenlandjournalisten, werken er nu nog slechts twee voltijds. Bovendien wordt er bij VTM vanuit gegaan dat iedereen het buitenland moet kunnen coveren. *‘Als het gaat over reportages maken in het buitenland, is het niet noodzakelijkerwijs dat het mensen van het buitenland zijn die er naar toe gaan. Mij zullen ze wel sturen naar bepaalde gebieden waar ik een bepaalde background van heb, maar als het gaat om een busramp, vliegtuigramp of bijvoorbeeld de aardbeving in Italië, dan is dat niet per se iemand van de buitenlandredactie.’*³⁹

Deze quote illustreert een ander pijnpunt dat vaak opgeworpen wordt door wetenschappers en mediacritici: nieuwsdesks zouden meer bevolkt worden door generalisten, journalisten moeten multi-inzetbaar kunnen zijn. Gevolg is dat specifieke domein- en dossierkennis verloren gaat.

Naast de deskredactie zelf, worden ook mensen ter plaatse gestuurd. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de vaste correspondenten, die ter plaatse leven, helemaal ondergedompeld zijn in de lokale samenleving en daar de vinger aan de pols houden; en het sturen van mensen op bepaalde belangrijke momenten, op de momenten dat ‘het spant’ (vaak pejoratief ‘parachutejournalistiek’ genoemd). Beide zenders benadrukken daarbij in de eerste plaats de kostprijs van het iemand ter plaatse sturen. Buitenlands nieuws is ofwel spotgoedkoop (verwerking van de beeldagentschappen) ofwel erg duur (correspondent ter plaatse, al dan niet vast). Voordat er iemand ter plaatse gestuurd wordt, dient met andere woorden een belangrijke kostenbatenanalyse gemaakt te worden: kan het verhaal beter of bijna even goed gebracht worden zonder ter plaatse te gaan? Volstaat het om af en toe iemand te sturen? Is de gebeurtenis relevant en interessant genoeg voor het publiek? Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen bij de openbare omroep, benadrukt dan ook dat correspondenten ter plaatse sturen in grote mate een kwestie van ‘*pick your battles*’ is. Correspondenten kosten handenvol geld, dit kan niet voor elk buitenlands verhaal, er moet simpelweg gekozen worden. Toch gelooft hij dat de VRT hier het verschil maakt met andere media, door duidelijk te investeren in eigen internationale nieuwsgaring.⁴⁰

Wat het aantal vaste correspondenten betreft, stelt VRT bescheiden te zijn. Aanvankelijk was er één vaste correspondent die opereerde vanuit Moskou. Nu, in 2009, beschikt men over twee vaste correspondenten: Greet Dekeyser in Washington en Tom Van de Weghe in China. Met het toekennen van vaste correspondentenschappen is het wikken en wegen zo mogelijk nog meer precair. Zo is het vaste correspondentenschap in China toe te schrijven aan de Olympische Spelen en de snelle economische evolutie daar. Bovendien betreft het maar een tijdelijke operatie.⁴¹ VTM heeft geen vaste correspondentenschappen meer. Ook zij benadrukken dat vaste correspondenten duur zijn. Een andere reden, die ook het einde van het vaste correspondentenschap van de VRT in Moskou inriep, speelt echter ook mee: op een bepaald moment komen journalisten terug bij dezelfde verhalen uit, spectaculaire ontwikkelingen in een samenleving vallen stil. Dat zijn de momenten waarop

39 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

40 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

41 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

vaste correspondentschappen in vraag gesteld worden. Stef Wauters stelt hierover het volgende: *‘Vaste correspondenten dienen in de eerste plaats om de ‘grote momenten’ van op de eerste rij te brengen. Tussendoor, om het correspondentschap te laten renderen en het te verantwoorden, worden er echter ook items over de samenleving gebracht. Daarbij kwamen we echter steeds terug bij dezelfde verhalen uit. En dan komt de vraag of het de moeite nog waard is.’*⁴²

De strategie van beide nieuwsmedia is daarom niet om op permanente basis, maar eerder door het nieuws achterna te gaan, het buitenland te coveren. Stef Wauters stelt daarbij dat nieuwswaarde de voornaamste drijfveer is: bijvoorbeeld voor de VS de *primaries*, de verkiezingen, de inauguratie of orkaan Katrina, worden nog altijd ter plekke bericht. De strategie is *‘hit and run’*, want kostenefficiëntie speelt een grote rol⁴³. Zowel bij VRT als VTM hameren ze er ook op dat buitenlands nieuws maken goedkoper geworden is: het doorsturen van reportages die in het buitenland gedraaid werden, kostte vroeger handenvol geld maar is met de komst van nieuwe technologieën stukken goedkoper geworden. In die zin kan er ook op het buitenlandbudget bespaard worden: met minder geld kan er toch meer buitenland gebracht worden. Grote kost bij VTM blijven echter wel de cameraploegen: vermits deze geleverd worden door facilitaire bedrijven lopen de kosten voor enkele dagen buitenland al snel hoog op⁴⁴.

De afhankelijkheid van beeldagentschappen (Reuters en APTN) wordt daarbij, zeker voor een klein land als België met beperkte redacties en dito budgetten, als onoverkomelijk gezien: *‘Zelf buitenlands nieuws maken is duur, en dat is de reden waarom wij, net als de VRT, vaak enkel werken op basis van de beelden die we via de nieuwsagentschappen binnenkrijgen’*. stelt Boudewijn Van Spilbeeck (VTM)⁴⁵. Ook Wim Willems (VRT) is wat dat betreft duidelijk: *‘Eigenlijk is buitenlands nieuws het makkelijkste nieuws dat je kan brengen. Je abonneert je op een persagentschap, voor televisie ook nog op een beeldagentschap, je neemt iemand in dienst die de telex volgt en de persberichten en beelden knipt en plakt, en je zendt dat uit. Dat is heel gemakkelijk en heel goedkoop. Maar bericht je dan kwaliteitsvol over het buitenland?’*⁴⁶ Inge Vrancken is wat de afhankelijkheid van persagentschappen betreft realistisch, en stelt dat dat er gewoon bijhoort: de VRT is geen BBC of CNN die overal ter wereld eigen personeel kan stationeren. Wil men geïnformeerd zijn over de wereld, dan dient men zich te abonneren op agentschappen en deel uit te maken van uitwisselingsverbanden. In een artikel van Bart Eeckhout op mediakritiek.be⁴⁷ wordt Tom Glocher aangehaald, CEO bij Thomson Reuters, één van de twee grote persagentschappen wereldwijd. *‘Het is een vreselijke periode voor kranten, maar, zolang de patiënt niet sterft, is het een fantastische periode voor persagentschappen’* stelt hij.

42 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009

43 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009

44 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

45 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

46 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

47 mediakritiek.be is een initiatief van het Fonds Pascal Decroos. Bart Eeckhout, *‘Dit nieuws had hier nooit mogen staan. Onze excuses.’*, 27 juni 2008.

‘Kranten snijden in hun personeelsbestanden en in hun buitenlandse afdelingen en worden zo steeds afhankelijker van persbureaus.’

Deze toenemende monopolievorming van reuzen als Reuters en Associated Press wordt door mediacritici met lede ogen aanzien. Kranten en nieuwszenders bouwen uit financiële noodzaak hun buitenlands correspondentennetwerk steeds verder af, en worden op die manier almaar afhankelijker van persgiganten (Shanor 2003). Gevolg van deze situatie is dat slechts een handvol primaire bronnen de wereldwijde informatiestroom voeden, waardoor fouten en halve waarheden moeilijker uit het journalistieke nieuwsgaringsnet kunnen worden gefilterd, en al te snel kritiekloos ge(re)produceerd worden. Het is precies deze problematiek die Nick Davies (2008), freelance journalist voor The Guardian, in zijn ophefmakende boek *‘Flat Earth News’* aankaart: binnen het systeem van mediavermarkting spelen kostprijs en winstmaximalisatie een doorslaggevende rol en tasten de belangrijkste journalistieke toets aan: de betrouwbaarheid. Veel te krappe redacties dienen volgens Davies op zo kort mogelijke tijd zo veel mogelijk inhoud voor een breed publiek te genereren. Hierdoor zou de tijd om aan gedegen (onderzoeks)journalistiek te doen, of zelfs simpelweg ‘feiten’ te doublechecken, ontbreken en zouden sneller onbetrouwbare berichten (al dan niet aangewakkerd door gehaaide PR-jongens) verspreid worden. Informatie van persagentschappen, die hapklare brokjes journalistiek voorschotelen, zou op die manier de voornaamste grondstof voor journalisten geworden zijn. Om zelf op onderzoek uit te trekken ontbreken tijd en middelen. En aangezien ook de grote persagentschappen onderhevig zijn aan de voortschrijdende commercialisering binnen het moderne mediabedrijf wordt de verspreiding van halve waarheden en hele ‘hoaxen’ er enkel maar gemakkelijker op. Als gevolg komen we uit bij de – aangedikte – titel van Davies’ boek: *‘Flat Earth News’*. Als een persagentschap het bericht zou verspreiden dat de aarde toch plat is, is de kans groot dat dergelijke kwakkel opgenomen wordt in de wereldwijde informatiemaalstroom. Op die manier is journalistiek volgens Davies verworden van *‘the business of truth’* tot *‘the mass production of ignorance’*.

Toch worden persagentschappen volgens Inge Vrancken al te sterk in het verdomhoekje geschoven: *‘Ik vind dat je daar niet in algemene termen over kunt spreken. Er zijn heel wat onderwerpen die perfect gecoverd kunnen worden door het werk van persagentschappen. Dat zijn geen hobbyclubs. Dat zijn professionals. Die berichten worden aangeleverd door journalisten die in het land ter plaatse wonen of al heel lang werken, die echt wel ‘ingang’ hebben, waaraan je als buitenlander veel langer zou moeten werken.’*⁴⁸ Ook de vele en betere samenwerkingsverbanden met zenders uit het buitenland worden door beide zenders benadrukt. Zo heeft VTM bijvoorbeeld akkoorden met CNN en CBS, en is het lid van ENEX, waartoe de grote RLT-groep behoort.⁴⁹ In die zin stelt Stef Wauters (VTM) dat journalisten vandaag de dag ontegenwoordig veel meer weten over de wereld dan journalisten een twintigtal jaar geleden: er is simpelweg veel meer informatie beschikbaar.⁵⁰

48 Persoonlijk interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie VRT, 2 juni 2009

49 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

50 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009

Een andere manier om ‘goedkoop’ zaken van ter plaatste te berichten betreft het mee-reizen in het zog van een beleidspersoon of (non-)gouvernementele organisatie op missie, of, in het geval van onderdak bij militaire instanties, het zogenaamde ‘*embedded journalism*’. De houding van journalisten hiertegenover is dubbel. Enerzijds drukt meereizen in het zog de kosten, en geeft het nieuwsdiensten de mogelijkheid om reportages te draaien die ze anders naar alle waarschijnlijkheid niet zouden kunnen brengen.⁵¹ Bovendien vindt Wim Willems (VRT) dat het voorstel van een minister om mee op buitenlandse missie te gaan niet per definitie de kwaliteit en de onpartijdigheid van de berichtgeving aantast. Censuur wordt op dergelijke reizen niet ervaren. Anderzijds valt het niet te ontkennen dat ministers door het uitnodigen van journalisten ook zelf het nieuws proberen te halen, en niet enkel aandacht vragen voor een bepaalde problematiek, maar ook voor het werk dat zij verrichten.⁵² Stef Wauters (VTM) vindt dat journalisten op die manier wel erg dicht bij de machthebbers komen te staan. Louter een uitnodiging van een minister of NGO is dan ook geen garantie op de effectieve deelname van een journalist: het verhaal moet voldoende interessant zijn, en moet in verhouding tot de kostprijs afdoende interessant materiaal opleveren. Er wordt dus erg selectief met dergelijke opdrachten omgegaan: ‘*We gaan niet systematisch ergens mee naar toe. Als men ons vijf keer vraagt, gaan we misschien één keer mee*’ stelt Van Spilbeeck (VTM). Toch moet het belang van dergelijke uitnodigingen niet onderschat worden, vindt ook Peter Verlinden (VRT)⁵³. Net het feit dat ministers het de moeite waard vinden om naar een bepaald gebied te gaan, is op zich nieuws. Op die manier creëert het beleid volgens Verlinden mee de factoren waarbinnen een journalist in eer en geweten kan beslissen waar hij aandacht aan kan besteden. Nieuwswaarde wordt op die manier gecreëerd door het Vlaamse beleid en de ngo’s: als zij allerlei acties ondernemen en uitvoeren is dat nieuws op zich, en kan een journalist daar maar moeilijk om heen.

‘*Embedded journalism*’ gaat volgens Willems⁵⁴ nog een stap verder, en kan al snel echt ‘in bed’ eindigen. Voordelen zijn wel veiligheid en kostprijs, nadelen zijn de bewegingsvrijheid en de afhankelijkheid. Alles wordt gescreend: informatie die de troepen in gevaar kan brengen wordt gecensureerd en kan niet meteen, of zelfs helemaal niet, vrijgegeven worden. Met de aanvang van de oorlog in Irak in 2003 geeft Willems toe dat ook de VRT nagegaan heeft of het mogelijk was om ‘*embedded*’ een mannetje mee te hebben. Dit lukte echter niet. Willems geeft twee redenen op: enerzijds omdat de VRT een minuscule kleine omroep is op wereldvlak, anderzijds omdat er geen Belgische soldaten betrokken partij waren. Toch spreekt Willems van een geluk bij een ongeluk: omdat er geen mogelijkheden tot *embedded journalism* waren, diende er onafhankelijk geopereerd te worden, en kon de VRT met Rudi Vranckx als luis in de pels ‘het andere beeld tonen van de waarheid van de oorlog’.

51 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009

52 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

53 Vlaams Parlement, Stuk 751 Nr1, Hoorzitting over de ervaringen van diverse actoren met de Vlaamse aanpak van noodhulp situaties naar aanleiding van de acties Tsunami 12 12 en HOOP

54 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

2.4.5 Conclusies

In sectie 2.4 keken we naar de inhoud en kwaliteit van het buitenlandse nieuws op beide Vlaamse televisiezenders.

We keken naar de *landen* die de afgelopen zes jaar in *Het Journaal* en *Het Nieuws* aan bod kwamen. Buitenlands nieuws bleek voornamelijk nieuws over onze buurlanden te zijn: Nederland, Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië gaan met het merendeel van de aandacht voorbehouden voor ‘vreemde’ landen lopen. Daarnaast viel de supersterstatus van de Verenigde Staten op. De VS is het meest nieuwswaardige vreemde land, en trekt door zijn doen en laten in het zog andere landen met zich mee (Irak, Iran, Afghanistan). Ook de andere landen in de top 20 beantwoorden grotendeels aan de verwachtingen: het betreffen militaire en economische grootmachten of internationale conflicthaarden. Buitenlands nieuws is dus in grote mate Westers, eurocentrisch en voorspelbaar te noemen.

Proximiteit in al zijn vormen blijkt een doorslaggevende nieuwswaarde te zijn: geografische, culturele, maar ook koloniale nabijheid – zie de relatief hoge notatie van Congo-spelen ontegensprekelijk een rol. Landen van het Afrikaanse en Latijns-Amerikaanse continent vinden we veel dieper in de ranglijst van meest nieuwswaardige landen terug.

We keken ook naar de *thema's* die in het buitenlandse nieuws aan bod kwamen. Buitenlands nieuws bleek thematisch het minst diverse nieuws te zijn: slechts een beperkt aantal thema's bleek het leeuwendeel van de aandacht naar zich toe te zuigen. Buitenlands nieuws in Vlaanderen is in de eerste plaats negatief nieuws: het betreft nieuws over oorlog, rampen en criminaliteit. Vooral het aandeel oorlogsberichtgeving steekt met kop en schouders boven de andere thema's uit. Opvallende verschillen tussen beide zenders werden vastgesteld: VRT brengt meer het ‘harde’ buitenland, met de nadruk op institutioneel nieuws en meer aandacht voor internationale politiek. VTM brengt een meer sensationeel en lichter verteerbaar buitenland, met aandacht voor rampen en criminaliteit, en brengt dit ook zo in beeld: bij VTM vinden we meer beelden met doden, geweld, gewonden en actie terug.

Daarnaast blijken de media een rusteloos zoeklicht te hanteren. Sommige landen wisten zich doorheen de zesjarige onderzoeksperiode (2003-2008) te verzekeren van een hoge, continue nieuwswaardigheid. Deze landen stonden voortdurend in de schijnwerper. Het betreft hier in de eerste plaats België, gevolgd door diens buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland. Het merendeel van de vreemde landen staat echter maar zeer kort in de *spotlight* van het nieuws. Binnen de top 20 van meest nieuwswaardige landen zien we bijvoorbeeld dat Indonesië slechts omwille van één groot nieuwsfeit (de tsunami) tot één van de twintig meest nieuwswaardige landen gerekend kan worden. Voor Libanon geldt dan weer dat vijfenveertig percent van alle nieuwsaandacht voor dit land doorheen de gehele onderzoeksperiode in één kwartaal viel. Buitenlands nieuws licht in het merendeel van de gevallen dus bepaalde plekken van de wereld maar heel kort toe.

Tot slot keken we naar de bronnen en de actoren in het nieuws. In buitenlandse nieuws-items treffen we meer enkel elitebronnen aan (machthebbers en gezagsdragers) dan in binnenlandse items. VRT laat daarbij meer de stem van de elite horen dan VTM. Wat de bronnen van het buitenlands nieuws betreft, kunnen we stellen dat voor beide nieuwszenders de eigen buitenlandse nieuwsgaring beperkt is. Zowel VRT als VTM zijn in grote mate afhankelijk van internationale persbureaus en uitwisselingsverbanden. Werken met al dan niet vaste buitenlandse correspondenten is verschrikkelijk duur, en vormt dus eerder de uitzondering dan de regel.

2.5 Besluit

In dit tweede hoofdstuk van voorliggend rapport onderzochten we de actuele staat van de buitenlandberichtgeving in de Vlaamse Tv-journaals. We keken daarbij zowel naar het aantal (de kwantiteit) als naar de inhoud (de kwaliteit) van de buitenlandse nieuwsvoorziening. We steunden daarbij op verschillende datasets, en voerden gesprekken met journalisten, die de dynamieken achter deze cijfers mee konden verduidelijken.

Voor de televisiejournaals beschikken we voor een periode van zes jaar (2003-2008) over gedetailleerde data. We maakten daarbij een onderscheid tussen puur binnenlands nieuws, puur buitenlands nieuws, gemengd nieuws, en gedomesticeerd nieuws. Tot binnen- en buitenlands nieuws werden die items gerekend die enkel België, of enkel vreemde landen vernoemden. Gemengd nieuws vernoemde zowel België als het buitenland. Gedomesticeerd nieuws betrof een deelcategorie van het gemengde nieuws, en omvatte die items die zich in het buitenland afspeelden (locatie), maar toch ook melding van België maakten.

KWANTITEIT

- De hoeveelheid buitenlands nieuws in *Het Journaal* op VRT en *Het Nieuws* op VTM kent de laatste drie jaar een terugval. Deze daling is voor VTM met een tiental percent dubbel zo sterk als deze bij VRT. Waar beide zenders in het begin van de onderzoeksperiode een sterk gelijkaardig verloop kenden, nemen de verschillen tussen beide in het tweede deel van de onderzoeksperiode dus toe.

- Buitenlandse nieuwsitems blijken over het algemeen de kortste (84 sec) te zijn. Buitenlandse onderwerpen behoeven in principe meer duiding en context, maar krijgen dus de minste seconden toebedeeld. Worden buiten- en binnenland met elkaar in verband gebracht, nemen beide zenders wel uitgebreid de tijd (109 sec.).
- *Het Journaal* op VRT kijkt met een meer internationale bril naar de actualiteit dan *Het Nieuws* op VTM. Over de gehele onderzoeksperiode wijdde de openbare omroep net geen derde van het totale journaal aan puur buitenlandse items (30,3%). VTM heeft een meer lokale focus; slechts één item op vijf belicht het buitenland (22,5%).
- Het aandeel gemengd nieuws is op beide zenders sterk gelijkaardig. VTM brengt wel iets meer gemengd nieuws dan VRT, maar de verschillen zijn klein. In de eerste drie jaren van de onderzoeksperiode steeg het aandeel gemengd nieuws op beide zenders met ongeveer vijf percent. In de laatste drie jaar van de onderzoeksperiode zien we het aandeel gemengd nieuws stagneren. Opvallend is wel dat VTM sinds 2007 meer gemengd dan buitenlands nieuws brengt.
- De vastgestelde resultaten worden bestendigd in internationaal perspectief: VRT blijkt relatief veel buitenland te brengen ten opzichten van zenders in andere landen, en zit net onder het gemiddelde wat binnenlands nieuws betreft. VTM trekt meer de kaart van het meer nabije nieuws, en zit wat buitenlands nieuws betreft net onder het gemiddelde in internationaal perspectief.
- VRT en VTM domesticeren op verschillende manieren buitenlands nieuws. VTM zoekt met domesticatietechnieken naar identificatie door in te zoomen op betrokkenheid van landgenoten, VRT speelt in gelijke mate de betrokkenheid van landgenoten als de mogelijke implicaties voor België uit.

KWALITEIT

- Buitenlands nieuws is in de eerste plaats nieuws over onze buurlanden, en over politieke en militaire grootmachten. De aandacht voor deze landen laat maar erg weinig ruimte voor andere landen in het nieuws. Nabijheid in als zijn vormen (geografisch, cultureel, koloniaal) blijkt een erg, zo niet alles dominerende nieuwswaarde te zijn.
- Buitenlands nieuws bleek een minder divers palet aan thema's te bespelen dan binnenlands nieuws. Buitenlands nieuws bleek in de eerste plaats negatief nieuws te zijn; met veel aandacht voor oorlog (27,5%), rampen (16,0%) en criminaliteit (14,8%). Opvallende verschillen tussen beide zenders werden vastgesteld: VRT brengt meer het 'harde' buitenland, met de nadruk op institutioneel nieuws en meer aandacht voor internationale politiek. VTM brengt een meer sensationeel en lichter verteerbaar buitenland, met aandacht voor celebs, royals, rampen en criminaliteit en brengt dit ook zo in beeld: bij VTM vinden we meer beelden met doden, geweld, gewonden en actie terug.
- De media blijken een rusteloos zoeklicht te hanteren. Sommige landen wisten zich doorheen de zesjarige onderzoeksperiode te verzekeren van een hoge, continue nieuwswaardigheid. Het betreft hier in de eerste plaats België, gevolgd door diens buurlanden Nederland, Frankrijk en Duitsland. Het merendeel van de 'vreemde' landen komen echter maar heel kort voor het voetlicht.

- In buitenlandse nieuwsitems treffen we sneller enkel elitebronnen aan, geoperationaliseerd als machthebbers en gezagsdragers, dan in binnenlandse items. VRT laat daarbij meer de stem van de elite horen dan VTM. Wat de bronnen van het buitenlands nieuws betreft, kunnen we stellen dat voor beide nieuwszenders de eigen buitenlandse nieuwsgaring beperkt is. Zowel VRT als VTM zijn in grote mate afhankelijk van internationale persbureaus en uitwisselingsverbanden.

3

*Gevolgen van de wereld
in beeld: de impact van
buitenlandberichtgeving*

3.1

Inleiding

In het eerste hoofdstuk van voorliggend rapport stond een zekere bezorgdheid over de wereld in het nieuws centraal. Heel wat wetenschappers bogen zich al over de ‘stroom van het nieuws’ en concludeerden dat het beeld van de wereld via de media sterk vertekend is; het zou oppervlakkig en gefragmenteerd zijn, negatief, en enkel oog hebben voor crisissen. Ook uit het in hoofdstuk 2 beschreven eigen onderzoek blijkt dat het leven buiten de eigen landsgrenzen opmerkelijk ‘enger’ voorgesteld wordt dan het leven in eigen land, dat een rijkere diversiteit aan invalshoeken en perspectieven geniet. Buitenlands nieuws bleek bovendien gemiddeld de kortste nieuwsitems te herbergen, en het aandeel buitenlands nieuws op VRT en VTM is de laatste jaren jaar na jaar afgenomen. We kunnen dus stellen dat enige bezorgdheid over de wereld in het nieuws gegrond is. Het is dan ook verwonderlijk dat ondanks bovenstaande vaststellingen, onderzoek naar de daadwerkelijke impact van de wereld in het nieuws eerder beperkt te noemen is. Hoewel de potentiële impact van buitenlands nieuws immens geacht wordt, blijken effectenstudies die specifiek over de impact van buitenlandberichtgeving handelen schaars.

In het derde hoofdstuk van voorliggend rapport plaatsen we net deze impact van de buitenlandberichtgeving centraal. Wat zijn nu juist de gevolgen van het wereldbeeld dat burgers via de media voorgeschoteld krijgen? Het zwaartepunt van het rapport verschuift in dit hoofdstuk van het nieuwsaanbod naar de nieuwsconsument. We kijken daarbij naar de impact van buitenlands nieuws op kennis, attitudes, en uiteindelijk, gedrag. Het rapport ‘Vrede in Vlaanderen’ – een onderzoek dat in 2007 werd uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Vredesinstituut – dient daarbij als aanknopingspunt. In dat rapport (Verhulst *et al* 2007) kwamen de auteurs tot de conclusie dat individuen die meer frequent nieuws en duiding consumeren en beter op de hoogte zijn van de internationale samenleving, sneller geneigd zijn zich actief in te zetten voor vrede. Het dient hierbij wel gezegd te worden dat de impact van nieuwsconsumptie en internationale kennis eerder bescheiden was. Andere – meer traditionele – voorspellers van vredesengagement waren leeftijd (jongeren), opleidingsniveau (hoogopgeleiden) en sociaal kapitaal (inbedding in netwerken, vertrouwen in de medemens). Ook mensen die zichzelf als ‘links’ definieerden en eerder postmateriële waarden aanhingen, bleken zich actiever in te zetten voor een vreedzame samenleving.

In wat volgt staat echter voornamelijk de impact van nieuws, en de link tussen nieuws, kennis en maatschappelijk engagement centraal. Buitenlands nieuws en internationale kennis, krijgen daarbij een centrale plaats toebedeeld. We kijken eerst naar de impact van nieuwsmedia in het algemeen (zie 3.2). Waar sommigen stellen dat nieuwsmedia bijdragen tot een spiraal van cynisme en zaken als politieke vervreemding voeden, dichten anderen de nieuwsmedia eerder helende krachten toe. Nieuwsmedia zouden ‘deugdzame cirkels’ creëren, mensen informeren en mobiliseren met oog op het publieke goed.

Na deze meer algemene blik, kijken we specifiek naar de impact van buitenlandberichterijging (zie 3.3). Effectenstudies die enkel en alleen het buitenland centraal plaatsen, zijn echter zeldzaam. Onderzoekers keken vooralsnog voornamelijk naar de impact van internationaal nieuws op kennis van internationale zaken, of naar de gevolgen van de berichterijging over vreemde landen op de houding van het publiek ten opzichte van deze landen. De relatie tussen buitenlands nieuws en burgerzin, zoals inzet voor vrede, is tot op heden niet onderzocht. Met de data die verzameld werden in het kader van het onderzoek 'Vrede in Vlaanderen' (Verhulst *et al* 2007) kunnen we deze relatie tussen nieuwsconsumptie, buitenlands nieuws en tekenen van 'goed burgerschap' echter voor een eerste maal exploreren (zie 3.4).

3.2

Media en maatschappelijk engagement: mobilisatie of malaise?

In vele Westerse landen spreekt men de laatste decennia over een zogenaamde 'crisis van de democratie'. Er zou een grote discrepantie zijn tussen de wijze waarop een democratisch systeem idealiter dient te functioneren en de waargenomen realiteit van alledag. In landen zonder stemplicht uit deze crisis zich in een tanende opkomst bij verkiezingen. Elders duidt de slinkende achterban van traditionele partijen op een publiek dat zich steeds meer en meer afkeert van het politieke leven. De doorsnee burger zou niet geïnteresseerd zijn in politiek, over weinig politieke kennis beschikken en erg wantrouwig staan ten opzichte van instituties en politici. Dit wantrouwen zou bovendien van een meer algemene aard zijn: niet enkel ten opzichte van politici, maar ook ten opzichte van andere mensen zou de huidige generatie meer wantrouwig staan dan de vorige generatie. Uslaner (1998) stelde voor de Verenigde Staten vast dat het inter-persoonlijke vertrouwen van 1960 tot midden jaren negentig terugviel met ongeveer 30 procent.

Putnam (1995) spreekt wat deze terugval in vertrouwen betreft over het verlies aan 'sociaal kapitaal' in de samenleving. Onder sociaal kapitaal verstaat Putnam die kenmerken van het sociale leven – zoals netwerken, normen en vertrouwen – die maken dat mensen samen efficiënt naar een gemeenschappelijk doel kunnen werken. Sociaal kapitaal is dus geen politiek gegeven in de strikte zin, maar gaat breder, en wijst op een gehele waaier aan sociale relaties en interacties, alsook naar de waarden die uit deze interacties

voortvloeden. De redenering achter het concept ‘sociaal kapitaal’ is dat hoe meer mensen tot elkaar in een bepaalde relatie staan, des te hoger het vertrouwen van deze mensen in andere mensen is. Dergelijk vertrouwen is broodnodig om gemeenschappelijke acties op touw te zetten en om problemen die met collectieve actie gepaard gaan, te overwinnen. Kortom, hoe meer vertrouwen men heeft in mensen, des te sneller men zich maatschappelijk zal engageren. Op die manier kunnen we sociaal kapitaal beschouwen als een soort van brandstof voor de democratie. Veel sociaal kapitaal onder de bevolking wijst op een gezond sociaal weefsel, op een klimaat waarin maatschappelijk engagement en politieke participatie uitstekend weten te gedijen. Dat was ook de conclusie van Putnam (1993) in ‘Making Democracy Work’: de mate waarin de overheid en andere sociale instellingen performant wisten te functioneren, bleek sterk afhankelijk van de mate waarin burgers zich engageerden in het leven van hun gemeenschap.

Met de vaststelling van deze teloorgang van het sociale kapitaal in de westerse samenleving, begon ook de zoektocht naar de oorzaak van deze daling. Zoals de volgende paragrafen zullen aantonen, wijzen verschillende auteurs, Putnam op kop, hiervoor met een beschuldigende vinger naar de massamedia. Sommige auteurs maken daarbij een onderscheid tussen krant en televisie, anderen tussen entertainment en nieuws. In het wetenschappelijke debat over de impact van massamedia op sociaal kapitaal en maatschappelijk engagement, kunnen twee grote kampen onderscheiden worden. Dat van de pessimistische ‘malaise’ theorie, en dat van de – meer genuanceerde – en optimistische ‘mobilisatie’ theorie. In de onderstaande paragrafen laten we beide stemmen in dit breed uitwaaierende debat aan het woord.

3.2.1 Media malaise

Voor de vaststelling van het dalende maatschappelijke engagement en vertrouwen van de huidige generatie ten opzichte van de vorige had Putnam aanvankelijk een hele rits mogelijke verklaringen klaar. Zo keek hij onder andere naar toegenomen tijdsdruk, residentiële mobiliteit, de komst van vrouwen op de arbeidsmarkt en de groei van de welvaartstaat. Geen van deze factoren leverde echter een sluitende verklaring op. Zo bleken mensen met een job – en dus met meer tijdsdruk – niet minder, maar juist méér sociaal geëngageerde individuen te zijn. Slechts één factor paste het plaatje van schuldige voor de teloorgang van sociaal kapitaal perfect: televisie. Televisiekijken bleek uit de analyses van Putnam sterk en negatief gecorreleerd te zijn met inter-persoonlijk vertrouwen en organisatielidmaatschap. Bovendien klopte ook de timing van het medium perfect: *‘the long civic generation’*, zoals Putnam de generaties van voor het tanende sociaal kapitaal noemt, was de laatste cohorte die opgroeide zonder de kijkbuis. Sinds deze generatie nam het aandeel televisie enkel maar toe, en het sociaal kapitaal onder de bevolking enkel maar af. Reden

te meer voor Putnam om met een beschuldigende vinger naar televisie te wijzen was de vergelijking tussen televisiekijken en het lezen van de krant. De wijze waarop beiden zich tot maatschappelijk engagement verhielden bleek net omgekeerd te zijn: zware kijkers bleken eerder 'loners' te zijn, met laag inter-persoonlijk vertrouwen; zware lezers bleken eerder 'joiners' te zijn, met opmerkelijk meer vertrouwen in de medemens.

Televisie tast maatschappelijk engagement volgens Putnam op twee verschillende manieren aan. Eerst door een zogenaamd '*time displacement effect*': tijd die gespendeerd wordt voor de kijkbuis kan niet gespendeerd worden in sociaal verband. Televisie zou op die manier de schaarse vrije tijd in grote mate geprivatiseerd hebben, door individuen aan de buis te kluisteren. Een tweede wijze waarop televisie sociaal kapitaal beïnvloedt, kan samengevat worden onder de noemer van het '*mean world effect*'. Televisie zou een sterke invloed uitoefenen op het wereldbeeld van de mens. Televisie zou buitenproportioneel de nadruk leggen op geweld, criminaliteit, oorlog en rampen, en dit zowel in fictie als in nieuws. Burgers die veel televisie kijken zouden op die manier buitengewoon sceptisch staan ten opzichte van de ter goeder trouwheid van andere mensen. 'Zware kijkers' zouden de wereld op televisie gelijkstellen met de wereld in het echt, en er bijgevolg een sterk pessimistisch beeld van de menselijke natuur op nahouden. We kunnen dus besluiten dat het effect van televisie op maatschappelijk engagement volgens Putnam negatief is en dit zowel direct (op gedrag, door verandering in tijdsbesteding) als indirect (op attitudes, door verandering van mensbeeld).

Ook andere auteurs wijzen op de mogelijke negatieve consequenties van televisie op sociaal en politiek engagement. Al deze bijdragen kunnen ondergebracht worden onder de 'media malaise'-noemer. Sommigen benadrukken de negatieve effecten van televisie in het algemeen: het hoge entertainmentgehalte van het medium – met drama's die focussen op criminaliteit en conflict – zou angst, vervreemding en wantrouwen cultiveren (Gerbner *et al.* 1980). Anderen wijzen eerder naar de specifieke impact van de nieuwsmedia. Zij stellen dat de heersende gebruiken binnen het nieuws zorgen voor een rem op engagement. Blootstelling aan televisienieuws zou leren over politiek ontmoedigen, vertrouwen in politici en instellingen ondermijnen, en politieke mobilisatie en activisme in de weg staan (Norris 2000). Voornamelijk structurele veranderingen in het medialandschap – zoals een toenemende commercialisering – zouden er toe geleid hebben dat nieuws steeds meer en meer de nadruk legt op het negatieve en het sensationele, op schandalen, politieke incompetentie en corruptie. Dergelijke berichtgeving zou leiden tot een publiek dat erg cynisch, negatief en wantrouwig staat ten opzicht van het hedendaagse politieke bedrijf. Mediaberichtgeving zou ook alsnog sneller gaan, zonder duiding of context feitelijke informatie aan een erg hoog tempo op het publiek afvuren, wat verwarring en vervreemding met zich meebrengt, zeker onder een publiek dat de nodige motivatie en achtergrondinformatie ontbeert om deze feitenstroom een plaats te geven (Newton 1999).

Ook strategische berichtgeving zou steeds minder geschuwd worden, en de bovenhand halen op het feitelijke relaas (De Vreese 2005). Met een opiniërende functie van nieuwsmedia is natuurlijk niets mis, maar de noodzakelijke scheiding tussen feiten en

commentaar zou meer met de voeten getreden worden. Blumler (1995) stelt dat deze meer strategische en interpretatieve berichtgeving een gevolg is van de veranderde relatie tussen politicus en journalist. Politici zouden hun boodschap meer op maat van de media afstellen, om op die manier zelf te kunnen bepalen hoe zij in het nieuws komen. Als een reactie hierop zouden journalisten net meer zoeken naar het verhaal achter datgene wat politici vertellen. Op die manier zou er meer interpretatief bericht worden. Het opstellen van beleid of het verloop van verkiezingen wordt bijgevolg meer gepresenteerd als een strategisch steekspel tussen partijen, dan dat de nadruk ligt op de inhoud of issues zelf. Vooral verkiezingen zouden sterk als een ‘paardenren’ bericht worden, waarbij niet de standpunten, maar wel wie leidt en wie op achtervolgen aangewezen is centraal staat (De Vreese 2005).

Aan de hand van een reeks experimenten besloten Capella en Jamieson (1997) dat dergelijke strategische berichtgeving publiek wantrouwen en cynisme voedt. Mensen die in experimenten blootgesteld werden aan strategisch nieuws, onthielden meer strategische informatie over kandidaten dan mensen die in een meer inhoudelijke groep zaten. Bovendien bleek deze strategische berichtgeving politiek cynisme in de hand te werken. Over de mogelijke effecten van strategisch nieuws op participatie konden Capella en Jamieson (1997) wegens een gebrek aan data enkel speculeren. Anderen slaagden er wel in om dit verband te leggen, en kwamen tot de conclusie dat strategisch nieuws politiek leren afstompt en de intentie om te gaan stemmen negatief beïnvloedt (Valentino *et al.* 2001). Resultaat van de toenemende strategische berichtgeving zou met andere woorden een spiraal van cynisme zijn die onder het publiek rondwaart.

Kortom, bijdragen uit de ‘*media malaise*’-stal stellen dat de massamedia, en vooral het medium televisie, bijdragen tot politieke apathie, aliënatie, wantrouwen, cynisme en vervreemding; attitudes die allen nefast zijn voor het aangaan van sociaal en politiek engagement. Omwille van verschillende redenen zijn deze gevolgtrekkingen echter controversieel. Andere stemmen stellen dat nieuwsconsumptie net positief gerelateerd is met politieke kennis, vertrouwen en mobilisatie. Deze stemmen worden in het onderstaande deel aan het woord gelaten.

3.2.2 Mobilisatie these

Ondanks de stelligheid waarmee Putnam zijn discours opbouwt, blijkt het toeschrijven van het dalende maatschappelijke engagement aan de media controversieel. Vooral communicatiewetenschappers, die op de hoogte zijn van de verschillen die televisie-inhoud en kijkgewoonten met zich meebrengen, pikken de eenzijdige veroordeling van televisie

niet (Shah 1998). Het debat zou volgens hen te sterk in zwart-wit termen gevoerd worden, alsof er maar één televisie-ervaring is, en niet meerdere kanalen en programma's; alsof er slechts één mediapubliek is, en niet een verscheidenheid aan doelgroepen met verschillende motieven en verwachtingen. Wetenschappers die een erg negatief beeld van de gevolgen van de media ophangen, zouden al te sterk de structurele veranderingen in de mediasector op het publiek projecteren, stelt Norris (2000).

Onderzoek naar de relatie tussen mediagebruik, sociaal kapitaal en maatschappelijk engagement heeft zich sindsdien dan ook meer en meer toegespitst op het maken van een onderscheid tussen verschillende mediavormen, genres, soorten omroepen en voorstellingswijzen, om zo tot een meer genuanceerd beeld te komen van de relatie tussen mediagebruik en engagement. Massamedia worden in dergelijke onderzoeken niet als een unidimensioneel concept benaderd, waardoor televisie ook aanzienlijk minder sterk als een 'monolithisch gevaar' voor maatschappelijk engagement uit de bus komt (Shah 1998; De Vreese & Boomgaarden 2006).

Deze meer genuanceerde benadering neemt echter niet weg dat in dit hele debat het staven van argumenten met empirisch materiaal erg moeilijk blijkt (Hooghe 2002). Causale verbanden in mediaonderzoek zijn omwille van verschillende redenen moeilijk te achterhalen. In de eerste plaats zijn variabelen die met een bepaald mediagebruik geassocieerd worden *an sich* ook van tel met betrekking tot mobilisatie en participatie zelf, wat het ontwarren van de causale knoop er niet makkelijker op maakt. Bovendien is het selecteren van een bepaalde mediaoutput een persoonlijke keuze, wat het moeilijk maakt om vast te stellen of mediagebruik nu bepaalde attitudes creëert dan wel louter bestaande attitudes versterkt (Newton 1999). Zo kan het zijn dat veel televisiekijken niet noodzakelijk voor meer wantrouwen zorgt, maar dat meer wantrouwige individuen simpelweg meer televisie kijken (Uslaner 1998). Kortom, de vraag is in hoeverre we over media-effecten kunnen spreken, en in hoeverre zelfselectie als verklaring naar voren geschoven kan worden. Zijn het vooral vooraf bestaande attitudes die mediaconsumptie verklaren, of ontwikkelen mensen die regelmatig de krant lezen of naar het nieuws kijken bepaalde attitudes? Bijkomend probleem betreft de alomtegenwoordigheid van de media, die het moeilijk maakt om sluitende controlegroepen samen te stellen.

Veel onderzoek naar media-effecten grijpt omwille van deze redenen naar experimentele designs om de impact van mediaberichtgeving te testen. Hoewel dergelijke experimenten een grote interne validiteit opleveren, brengt ultieme controle over de gehanteerde stimulus ook nadelen met zich mee: veralgemenen naar settings buiten het laboratorium is niet meteen evident. De veelal geforceerde mediablootstelling en de onnatuurlijke omgeving tijdens een experiment zijn niet vergelijkbaar met de wijze waarop er in de echte wereld met media omgesprongen wordt (De Vreese 2005; Iyengar & Kinder 1987). De impact van media vaststellen lijkt dan nog het meest gediend met panelstudies: studies die over een langere tijdsspanne dezelfde groep individuen volgen, en die schommelingen en verbanden tussen tijdstip één en twee in kaart trachten te brengen (De Vreese 2005).

Ondanks deze methodologische moeilijkheden hebben toch reeds heel wat wetenschappers empirisch materiaal aan het ‘malaise versus mobilisatie’-debat bijdragen. Verschillende stukjes van de puzzel kunnen reeds ingevuld worden; met een meer genuanceerd, en opmerkelijk positiever beeld als resultaat. Voorvechtster van een meer positieve kijk is Pippa Norris (2000). Zij concludeert in haar boek *‘A Virtuous Circle’* dat individuen die meer nieuws consumeren over meer politieke kennis beschikken, meer vertrouwen in de overheid vertonen en aanzienlijk meer sociaal geëngageerd zijn dan individuen die minder nieuws consumeren. Media-impact zou volgens haar niet het resultaat zijn van zelfselectie of media-effect, maar een combinatie van beide eenvoudige causale processen inhouden. Op lange termijn, en door herhaalde blootstelling, zouden de media een ‘deugdzame cirkel’ creëren, waarbij de sociaal actieven verder geactiveerd worden. Individen met veel kennis over politieke zaken, met een hoog inter-persoonlijk en institutioneel vertrouwen, en met een grote zin voor maatschappelijk engagement zouden meer geneigd zijn om op de hoogte te blijven van de actualiteit en bijgevolg over alsmaar meer politieke kennis beschikken, hoger inter-persoonlijk en institutioneel vertrouwen vertonen, en zich sterker voor de gemeenschap engageren. Vooraf bestaande positieve attitudes zouden met andere woorden aandacht voor nieuwsmedia genereren, en deze aandacht zou deze vooraf bestaande attitudes stimuleren en versterken.

Maatschappelijk minder geëngageerden zouden door deze nieuwsmedia niet evenredig in hun passiviteit bekrachtigd worden, stelt Norris. Zij zouden eerder immuun zijn voor de impact van media, en dit omwille van een drietal redenen: in de eerste plaats omdat zij het nieuws grotendeels vermijden, in de tweede plaats omdat ze er minder aandacht aan besteden, en in de derde plaats, omdat ze nieuwsmedia als bron weinig geloofwaardigheid toedichten. Naast een *‘virtuous circle’* steekt zich volgens Norris dus ook een *‘vicious circle’* af, die van de niet politiek en maatschappelijk geïnteresseerden en geëngageerden. Deze *‘vicious circle’* zou volgens Norris echter alsmaar kleiner worden. Nieuwsconsumptie zou in de lift zitten, en met de diversificatie van de mediamarkt zou nieuws in al zijn verschillende vormen meer verschillende sociale strata bereiken dan ooit tevoren. Het publiek voor nieuws zou de laatste vier decennia sterk aangegroeid zijn, en verbreed zijn wat de sociale samenstelling betreft. Net omwille van de diversificatie van de mediamarkt en het stijgende opleidingsniveau van het publiek zou het publiek bovendien sterk actief met media-output omgaan, informatie kritisch aan berichten en opinies uit andere bladen of programma’s onderwerpend. Zowel Norris als De Vreese (2005) spreken in die zin over een publiek dat in toenemende mate kritisch is. De sterke concentratie van cynisme die in vele mediamalaise-bijdragen benadrukt wordt, zou op die manier niet meer zijn dan een indicator voor een geïnteresseerd en kritisch publiek. Zeker wanneer ook politieke sofisticatie positief met dergelijk cynisme geassocieerd blijkt te zijn (Capella & Jamieson 1997; De Vreese 2005).

Onderzoek van Newton (1999) in Groot-Brittannië leidde tot soortgelijke vaststellingen. In de eerste plaats concludeerde Newton dat het lezen van kwaliteitskranten positief gerelateerd was met maatschappelijk engagement. Daarnaast bleek de impact van televisie verschillende richtingen uit te gaan: televisienieuws bleek te informeren en te

mobiliseren, hoewel in minder sterke mate dan kwaliteitskranten dat deden. Des te meer nieuws mensen keken, des te meer ze wisten over politiek, en des te beter ze zelf stelden politieke zaken te begrijpen. Televisienieuws zou op die manier een mobiliserend effect hebben op een groot deel van de bevolking, ook op dat deel van de bevolking dat normaliter niet in aanraking zou komen met politiek. Uit het onderzoek van Newton bleek immers dat vele mensen toevallig op televisienieuws stuiten, en er niet zozeer doelbewust voor kiezen. Televisienieuws zou een grote en heterogene groep mensen bereiken. Newton's conclusie luidt dan ook: *'The fact that this large and heterogeneous group of television news watchers is not self-selected, on political grounds, at least, suggests that the association between television news and mobilization is not an artefact of audience self-selection and may well be a genuine media-effect.'*

Los van het nieuws vertoonde algemeen televisiekijken daarentegen wel een significant verband met enkele malaisehypotheseën. Mensen die meer algemeen televisie keken wisten minder van politiek, al was de relatie tussen beiden erg zwak. De mobilisatie-effecten van het nieuws vertoonden een opmerkelijk sterker verband. Ook in andere onderzoeken blijken voor nieuwskijkers mediamobilisatie-effecten stevast groter en sterker te zijn de media-malaise effecten (Newton 1999; Norris 2000; Livingstone & Markham 2008). Waar nieuwsmedia burgers sterk in de richting van maatschappelijk engagement weten te trekken, brengt algemeen televisiekijken kijkers slechts met mondjesmaat gevoelens van wantrouwen bij.

Met zijn studie hamert Newton (1999) dan ook op het belang van 'inhoud' van het medium in tegenstelling tot het belang van 'vorm' voor media-effecten. Niet het medium *tout court*, maar de inhoud van het medium doet er toe. Al wordt deze inhoud zelden echt vastgelegd, en kijkt men eerder naar brede groepen. Het zijn dan niet kranten en televisie die tegenover elkaar geplaatst worden, maar kwaliteitskranten en meer populaire kranten; televisienieuws en entertainment; commerciële zenders en publieke omroepen. Ook anderen wijzen op het belang van dergelijke inhoudelijke en contextuele factoren bij het onderzoeken van media-effecten (De Vreese & Boomgaarden 2006; Hooghe 2002; Shah 1998).

Zo besluit Hooghe (2002) voor de situatie in België dat entertainmentprogramma's maatschappelijk nefaste attitudes voeden, waar nieuwsprogramma's eerder associaties met politiek 'gezonde' attitudes vertonen. Een soortgelijke conclusie gaat op voor de zender waarop afgestemd wordt: een voorkeur voor commerciële stations zou hand in hand gaan met minder positieve maatschappelijke attitudes. Aarts en Semetko (2003) voerden een gelijkaardig onderzoek uit in een Nederlandse context. Zij zochten naar patronen in mediagebruik om politieke kennis, attitudes en stemgedrag te verklaren. Mensen die meer frequent naar de openbare omroep keken bleken daarbij over meer politieke kennis te beschikken dan mensen met een voorkeur voor programma's van de commerciële omroep. Voor attitudes en stemgedrag werd eenzelfde relatie gevonden: een positieve impact wat kijken naar programma's bij de publieke omroep betreft, een negatieve impact bij voorkeur voor commerciële zenders. De auteurs concluderen dan ook dat de 'deugdzaam cirkel' en de 'cynische spiraal' naast mekaar bestaan, en dat de scheidingslijn tussen beiden

gemarkeerd wordt door het verschil tussen publieke en commerciële omroepen: *‘Viewing behavior separates the more knowledgeable, the efficacious, and the politically involved from those who are not, revealing what might be described as a ‘virtuous circle’ for some and a ‘spiral of cynicism’ for others. Our findings suggest that the virtuous circle described by Norris may only exist in a European context for those who rely largely on public television for their news, and this number has diminished as competition for audiences increases.’*

3.3

De impact van buitenlands nieuws

De impact van buitenlands nieuws wordt in vele onderzoeken verondersteld immens te zijn. Veel meer dan bij binnenlands nieuws het geval is, zijn burgers voor informatie over het buitenland afhankelijk van de massamedia. Aangezien persoonlijke betrokkenheid met internationale zaken in de regel ontbreekt, vormen de media voor de meeste mensen de voornaamste bron van informatie over buitenlandse aangelegenheden (Soroka 2003). Het is in die zin dat Wanta en Hu (1993) een grote agenda zettende kracht aan internationaal nieuws toeschrijven: het zijn de massamedia die bepalen wat de internationale onderwerpen zijn waar het publiek belang aan hecht. Iyengar en Kinder (1987) stellen in dezelfde zin dat *‘by making the unfamiliar familiar, the media have great potential to influence public opinion about foreign countries’*.

Hoewel het belang van massamedia als bron van informatie over internationale aangelegenheden buiten kijf staat, blijkt nog maar weinig onderzoek specifiek de impact van buitenlands nieuws onderzocht te hebben. De meeste studies spitsten zich vooralsnog toe op de impact van buitenlands nieuws op de kennis van internationale zaken (Beaudoin 2004; Holtz-Bacha & Norris 2001). Anderen keken naar de impact van buitenlands nieuws op de houding ten opzichte van vreemde landen (Semetko *et al.* 1992; Wanta *et al.* 2004). Studies die specifiek naar internationaal nieuws en maatschappelijk engagement kijken, ontbreken vooralsnog nog (maar zie Kwak 2006).

In de komende paragrafen stellen we verschillende studies voor die handelen over de impact van buitenlands nieuws. In de eerste plaats kijken we naar de impact van buitenlands nieuws op kennis. Deze studies zijn interessant omdat uit het rapport *‘Vrede in Vlaanderen’* (Verhulst *et al.* 2007) bleek dat mensen met meer kennis over de internationale samenleving, ook meer geneigd zijn om zich in te zetten voor vrede. Deze link tussen

kennis en engagement is klassiek te noemen in participatieonderzoek (Delli Carpini & Keeter 1997; Rosenstone & Hansen 1993). Politieke kennis wordt in dergelijke studies beschouwd als een sterke katalysator voor waarden van ‘goed burgerschap’: goed geïnformeerde burgers zouden beter afgelijnde en meer stabiele opinies hebben, beter op de hoogte zijn van wat hun belangen schaadt of er juist aan tegemoet komt, toleranter staan ten opzichte van andere meningen, en ‘de politiek’ minder beschouwen als iets dat zich boven de hoofden van ‘de mensen’ afspeelt. Beter geïnformeerde burgers zouden hierdoor sneller bereid zijn deel te nemen aan het politieke proces, in zijn institutionele dan wel extra-institutionele vorm. De kosten verbonden aan participatie zouden voor hen immers lager liggen, en de baten meer uitgesproken, relevanter en bereikbaarder lijken. Kortom, politieke kennis blijkt uit verschillende onderzoeken een sleutelvariabele te zijn wat het voorspellen van maatschappelijk engagement betreft. De rol die de massamedia in deze overdracht van kennis spelen, staat in een heel andere reeks studies centraal (Prior 2005; Jerit *et al.* 2006; Eveland & Scheufele 2000).

In wat volgt kijken we in het bijzonder naar die studies die daarbij op kennisoverdracht via de media over internationale politiek focussen. Naast kennis, kijken we ook naar de impact van buitenlands nieuws op attituden. Bestaand onderzoek richt zich daarbij vooral op de houding ten opzichte van andere naties. Na deze studies kort toegelicht te hebben, gaan we aan de slag met de data die verzameld werden in het kader van het onderzoek ‘Vrede in Vlaanderen’ (Verhulst *et al.* 2007). Deze dataset wordt dan maximaal geëxploreerd naar de impact van buitenlandberichtgeving toe.

3.3.1 Internationaal nieuws en internationale kennis

Verschillende studies onderzochten reeds de impact van nieuws op kennis over de internationale samenleving. De meeste van deze studies keken daarbij hoofdzakelijk naar individuele factoren, zoals mediagebruik, opleidingsniveau en geslacht, die dan internationale kennis in meerdere of mindere mate zouden voorspellen. Onderzoek naar de anteceden-ten van (politieke) kennis kent een rijke traditie, en schreef gedurende lange tijd verschil-len in kennis inderdaad vooral aan individuele verschillen toe. Cognitieve mogelijkheden en individuele motivatie werden daarbij cruciaal geacht. Met de commercialisering van de mediamarkt begon men zich echter meer vragen te stellen bij de aanbodzijde van poli-tieke kennis, en de kansen die de informatieomgeving biedt om kennis te vergaren. Zowel ‘*ability*’ – de cognitieve vaardigheden –, ‘*motivation*’ – de drang naar kennis –, als ‘*oppo-tunity*’ – de kwaliteit van de informatieomgeving –, worden daarbij als cruciaal naar voor

geschoven (Luskin 1990; Delli Carpini & Keeter 1997). Deze factoren zien we ook in de volgende onderzoeken terugkomen. Eerst kijken we naar onderzoeken die vooral het individu centraal plaatsten in onderzoek naar kennis. Daarna laten we de impact van de informatie-omgeving en mediasystemen aan bod komen.

Beaudoin (2004) onderzocht de impact van vier factoren op internationale kennis: opleidingsniveau, nieuwsconsumptie, internationale betrokkenheid en inter-persoonlijke discussie. Internationale kennis werd zowel open als gesloten bevraagd. Zowel opleidingsniveau, de mate waarin respondenten aangaven nieuws te volgen, als inter-persoonlijke discussie bleken kennis over Cuba en Palestina positief te beïnvloeden. Interessant is de vastgestelde impact van inter-persoonlijke discussie – het praten en discussiëren over nieuws – als voorspeller van kennis. Mensen die met anderen praten over wat ze in het nieuws opvangen, zouden over meer kennis beschikken dan mensen die dit niet doen, en zouden er kwalitatief meer hoogstaande opinies op nahouden (Scheufele 2002). Kim, Wyatt en Katz (1999) stellen dat nieuwsconsumptie tot conversatie leidt, waarvoor het ordenen van gedachten en het bouwen van discours noodzakelijk zijn. In conversaties zouden verschillende stukjes informatie, redeneringen en meningen met elkaar verbonden en aan elkaar afgetoetst worden, waardoor een meer uitgebreid ‘web van kennis’ geweven wordt.

Snyder (1993) onderzocht de impact van nieuwsmedia op kennis over de aan de gang zijnde Golfoorlog. Mensen die stelden geïnteresseerd te zijn in het nieuws, die stelden aandacht te besteden aan het nieuws, die nieuws belangrijk vonden en meer nadachten over het nieuws, bleken de verschillende vragen significant beter te beantwoorden. Het tonen van betrokkenheid bij het nieuws (er over nadenken, er aandacht aan besteden) bleek bovendien belangrijker te zijn voor het juist beantwoorden van de vragen dan de totale hoeveelheid nieuws die men consumeerde. Andere factoren die kennis bleken te beïnvloeden – in de literatuur ‘*the usual suspects*’ genoemd – waren opleiding, geslacht (man) en ras (blank).

Ook Hollander (1997) bestudeerde de impact van nieuws op internationale kennis. Kijken naar televisienieuws zou volgens Hollander in veel mindere mate kennis weten te voorspellen dan het lezen van een krant. Dit zou komen omdat mensen met verschillende motivaties naar beide media grijpen: televisie zou vooral voor vertier dienen, kranten voor harde informatie. Cognitief beter onderlegde personen zouden sneller naar kranten grijpen, waardoor bij televisie veel minder snel een leereffect vastgesteld zou kunnen worden. Abstracte, vreemde, moeilijke en verre gebeurtenissen zouden voor minder cognitief onderlegde personen in kranten echter dermate ontmoedigend gepresenteerd worden dat deze onderwerpen enkel geconsumeerd worden op televisie, omdat de drempel daar lager ligt. Hierdoor zou televisie toch een belangrijke bron van informatie kunnen zijn. In zijn onderzoek vergeleek Hollander de impact van mediablootstelling op internationale kennis voor respondenten uit zes verschillende landen. (Canada, Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland, Spanje en de Verenigde Staten) Wederom bleken educatie en geslacht (man) de belangrijkste voorspellers van internationale kennis. Van de nieuwsmediavariabelen bleek het lezen van een krant de beste voorspeller. Enkel in Duitsland bleek ook televisienieuws bij te dragen tot internationale kennis.

Bennett, Flickinger, Baker, Rhine en Bennett (1996) onderzochten de impact van internationaal nieuws op internationale kennis, en dit tevens voor meerdere landen. Duitsers bleken het best te scoren op de vijf vragen over internationale kennis. Amerikanen haalden de laagste scores. Canadezen, Britten en Fransen scoorden gemiddeld. Opleidingsniveau kwam als sterkste voorspeller uit de bus. Burgers die meer aandacht wijdden aan media-bijdragen over internationale politiek beschikten over significant meer internationale kennis. Kijken naar entertainment op televisie bleek negatief gecorreleerd te zijn met internationale kennis. In alle landen afgezien van Frankrijk droegen kranten significant bij tot de kennis over de internationale gemeenschap. Eenzelfde positief effect voor televisie ging enkel op voor Canada en Groot-Brittannië.

Ook Perry (1990) onderzocht de impact van internationaal nieuws in kranten op kennis. Respondenten dienden de hoofdstad van vijf landen te geven en de politieke leider met het juiste land te verbinden. Ook hier bleek het lezen van kranten de kennis over internationale zaken positief te beïnvloeden. Mcnelly en Izcary (1986) vonden geen effect wat het lezen van internationaal nieuws in kranten betreft. De afwezigheid van enig effect valt hier echter toe te schrijven aan de manier waarop internationale kennis bevraagd werd: respondenten dienden schattingen te maken over de omvang van de populatie, de levensverwachting van de inwoners en over andere geografische en sociodemografische kenmerken van enkele landen. Dergelijke kennis zou van meer algemene aard zijn, en niet via nieuwsberichtgeving overgedragen worden.

Uit deze verschillende onderzoeken kunnen we besluiten dat aandacht voor het nieuws een positieve impact heeft op kennis over internationale zaken. Het lezen van kranten blijkt evenwel een veel sterkere voorspeller van internationale kennis te zijn dan dat het kijken naar nieuws op televisie dit is. Deze laatste voorspeller levert, indien gecontroleerd wordt voor andere variabelen, slechts zelden significante resultaten op. De verschillen tussen beide media zouden echter eerder toegeschreven kunnen worden aan het feit dat meer cognitief onderlegde personen voor kranten als voornaamste informatiebron opteren, dan dat televisie werkelijk geen kennis weet over te dragen (Delli Carpini & Keeter 1997). De impact van nieuws bleek ook sterk afhankelijk van het soort vragen die gesteld werden. Zo bleek de impact van nieuws groter te zijn wanneer items informeerden naar actuele gebeurtenissen of conflicten, en kleiner naarmate meer algemene karakteristieken van een land bevraagd werden. Wanneer de impact van nieuws op internationale kennis vergeleken werd over verschillende landen heen, bleek nieuws in verschillende landen op verschillende manieren en in verschillende mate bij te dragen tot internationale kennis. De laatste jaren is er dan ook een onderzoeksstroom op gang gekomen die expliciet naar verschillen in kennisgeving tussen landen kijkt. Deze recente studies wijzen op het belang van mediasystemen en eigendomsstructuren in het medialandschap. Zij brengen met andere woorden ook de derde pijler van de triade *'ability'*, *'motivation'* en *'opportunity'* in kaart.

Holz-Bacha en Norris (2001) keken in die zin naar de gevolgen van de introductie van commerciële televisie in vijftien Europese landen. Meer bepaald onderzochten ze de impact

van het openstellen van de televisiemarkt op de mate waarin mensen geïnformeerd zijn over de Europese Unie. Omwille van de hardere competitie die met commercialisering gepaard gaat, vreesden vele critici dat hard, internationaal nieuws plaats zou moeten ruimen voor eerder zacht nieuws en entertainment. Holz-Bacha en Norris onderzochten deze mogelijke verschraving van het informatielandschap aan de hand van een tiental vragen over de Europese Unie. Uit de resultaten van het onderzoek bleek dat individuen die publieke omroepen verkozen boven commerciële zenders, opmerkelijk beter scoorden op vragen over de Europese Unie. Vooral in Nederland, België, Finland en Zweden bleek de relatie tussen internationale kennis en een voorkeur voor publieke omroepen sterk. Daarnaast werd ook nog een onderscheid gemaakt tussen dagelijkse en minder frequente nieuwskijkers. Wanneer deze categorieën gecombineerd werden met de voorkeur voor een commercieel dan wel publiek station, bleek in zeven landen internationale kennis het best voorspeld te kunnen worden aan de hand van zendervoorkeur (België, Denemarken, Spanje, Frankrijk, Nederland, Groot-Brittannië, Finland). In zes andere landen bleek kijken naar nieuws belangrijker dan zendervoorkeur (Duitsland, Griekenland, Italië, Ierland, Portugal, Zweden). De auteurs besluiten dat hun resultaten eerder de pessimistische geluiden rond commercialisering bevestigen.

Ook de resultaten van Iyengar *et al* (2009) en Curran *et al* (2007) wijzen op de negatieve gevolgen van commercialisering. Beide onderzoekers vergelijken de hoeveelheid internationaal nieuws en de kennis van internationale zaken in verschillende mediasystemen. De onderliggende stelling is min of meer dezelfde als deze van Holz-Bacha en Norris: in door de markt aangedreven mediasystemen zou meer sensationeel en minder hard internationaal nieuws op het menu staan. Het aanbod internationaal nieuws is met andere woorden beperkt. Hierdoor zouden burgers in commerciële mediasystemen opmerkelijk minder kans hebben om op internationaal nieuws te stuiten en bijgevolg over opmerkelijk minder internationale kennis beschikken. Vooral burgers van de VS, die in een mediasysteem leven waarin de commercialisering het verst doorgedreven is, zouden op die manier minder weten over internationale gebeurtenissen dan Europeanen, simpelweg omdat Europese media internationale zaken meer uitgebreid belichten.

In de eerste plaats onderscheiden beide onderzoekers verschillende types mediasystemen. Een eerste mediasysteem betreft een puur publieke omroep model zoals dat in Denemarken en Finland aangetroffen wordt. Voor het tweede systeem is Groot-Brittannië exemplarisch. Dit gemengde systeem betreft een in toenemende mate gedereguleerde commerciële markt, die tevens over een sterke openbare omroep beschikt. Ook België ressorteert *mutatis mutandis* onder dit tweede systeem. Het derde mediasysteem is het prototype van het vrije marktmodel zoals dat van de Verenigde Staten: een commercieel en erg versnipperde mediamarkt. Waar in commerciële systemen media winstmaximalisatie nastreven en de vraag van consumenten de mediamachine draaiende houdt, staat in publieke systemen eerder een zekere sociale verantwoordelijkheidzin en een democratische functie van de pers centraal. Iyengar en Curran stellen dat deze verschillende mediasystemen sterke verschillen met zich meebrengen wat de kwaliteit en kwantiteit van de informatievoorziening betreft, wat dan weer in gevolgen voor kennis resulteert.

Internationale kennis zou volgens beide onderzoekers afhankelijk zijn van zowel vraag- als aanbodfactoren. Wat de aanbodzijde betreft zouden commerciële mediasystemen minder internationaal nieuws aanbieden dan systemen met een sterke openbare omroep. Deze stelling blijkt alleszins te kloppen: de hoeveelheid internationaal nieuws op de Amerikaanse zenders bedroeg slechts twintig percent van de totale verslaggeving. In Finland, Denemarken en Groot-Brittannië schommelde de hoeveelheid internationaal nieuws rond de dertig percent. Wanneer 'soft' internationaal nieuws uitgesloten werd, bleken de verschillen meer uitgesproken. Denemarken en Finland scoorden het hoogst, met respectievelijk 24 en 27 percent internationaal nieuws, gevolgd door Groot-Brittannië (23%) en de VS (15%).

Naast het aanbod, zou ook de vraag naar nieuws een rol spelen. Als indicator voor de vraag naar nieuws, hanteerden Iyengar en Curran de frequentie waarmee respondenten naar nieuws stelden te kijken. Amerikanen bleken veel minder naar nationale nieuwszenders te kijken dan Britten, Finnen en Denen. Deze mindere vraag voor nieuws zou het verschil in aanbod tussen de verschillende mediasystemen volgens Iyengar en Curran in de hand werken. Iyengar en Curran veronderstellen dat Amerikaanse burgers die geïnteresseerd zijn in internationaal nieuws, meer moeite aan de dag dienen te leggen om dezelfde informatie te vergaren als hun Europese tegenhangers. Hierdoor zou de kenniskloof tussen wat zij 'gemotiveerde' burgers en 'minder gemotiveerde' burgers noemen in commerciële marktmodellen als de VS, groter zijn dan in niet-commerciële systemen. In dit laatste systeem moeten burgers zich immers minder moeite getroosten om met internationaal nieuws in aanraking te komen. In modellen met een sterke publieke omroep zouden burgers die minder geïnteresseerd zijn in internationaal nieuws, en burgers met een lagere opleiding, door het kwalitatief hoogstaandere aanbod gemakkelijker over meer kennis aangaande de internationale samenleving beschikken. Kortom, mediasystemen die meer internationaal nieuws brengen zouden de publieke kennis van internationale zaken positief beïnvloeden, los van de vraag; en deze grotere beschikbaarheid van internationaal nieuws zou de kloof tussen meer en minder geïnteresseerde burgers enigszins weten te dichten. Iyengar en Curran besluiten dan ook dat de architectuur en de eigendomsstructuur van mediasystemen wel degelijk van invloed is op media-inhoud en kennisgaring. Met het almaar meer verspreid rakende commerciële model zien zij de toekomst dan ook niet meteen rooskleurig in.

3.3.2 Attituden ten opzichte van vreemde landen

Naast de impact van buitenlands nieuws op kennis, zijn er ook onderzoeken die de impact van buitenlands nieuws op attituden onderzoeken. In de eerste plaats gaat het hier om onderzoeken die kijken naar de mate waarin mediabelangstelling het belang dat het publiek aan gebeurtenissen of landen hecht, weet te beïnvloeden. Daarnaast zijn er andere onderzoeken die kijken naar de impact van de zichtbaarheid van vreemde landen in het nieuws op de attituden van individuen ten opzichte van deze landen. Opvallend bij deze laatste groep van studies is dat slechts één studie de toon van de mediaberichtgeving in het onderzoek opneemt. In al de andere studies wordt louter naar de zichtbaarheid van een land in het nieuws gekeken om de houding ten opzichte van het land te voorspellen.

Wanta en Hu (1993) keken naar de impact van internationale verslaggeving op het belang dat mensen hechten aan internationale thema's. Ze keken daarbij naar de nieuwsverslaggeving van ABC, CBS en NBC, en naar de voorpagina van de New York Times. De mate waarin internationale verhalen in deze media aan bod kwamen, werd vervolgens in verband gebracht met de mate waarin individuen bepaalde internationale gebeurtenissen als belangrijk beschouwden. Uit de resultaten bleek dat vooral verhalen die een hoog conflictgehalte vertoonden en verhalen die op enige betrokkenheid met de Verenigde Staten wezen, erg invloedrijk waren in het zetten van de publieke agenda. De auteurs besloten dan ook dat een internationale gebeurtenis de aandacht van het publiek beter weet vast te houden indien de gebeurtenis in een concreet referentiekader ingebed is. Ook Soroka (2003) kwam in zijn onderzoek tot de conclusie dat internationaal nieuws de blik van het publiek meer buiten de eigen landsgrenzen doet turen. Naarmate media meer over buitenlandse zaken berichten, staat het buitenland hoger op de publieke agenda. Onderzoek van Wanta, Golan en Lee (2004) wijst in dezelfde richting: des te meer media-aandacht een land krijgt, des te meer respondenten het land in kwestie als belangrijk beschouwden.

Nieuwsmedia zouden ook invloed uitoefenen op de wijze waarop het publiek vreemde landen beschouwt. Des te meer internationaal nieuws mensen consumeren, des te positiever zij ten opzichte van vreemde landen zouden staan. McNelly en Iczary (1986) stellen dat blootstelling aan internationaal nieuws gepaard gaat met meer positieve evaluaties van andere landen. Ook Semetko *et al* (1993) stellen dat mensen die meer aandacht besteden aan internationaal nieuws, meer positief zouden staan ten opzichte van vreemde landen. De impact van televisienieuws zou daarbij groter zijn dan de impact van kranten. Volgens Perry (1990) zou de houding van mensen ten opzichte van landen sterk gemedieerd worden door kennis aangaande het land. Meer kennis over vreemde landen zou leiden tot een meer positieve attitude; negatieve houdingen zouden vooral voortspruiten uit een gebrek aan kennis. Blootstelling aan nieuws zou op die manier indirect, via het verhogen van kennis, tot meer positieve attitudes leiden.

Salwen en Matera (1992) vonden dat internationaal nieuws inderdaad van invloed is op het belang dat mensen aan landen toeschrijven, maar besloten dat blootstelling aan nieuws geen impact had op het beoordelen van landen als 'vrienden' of 'vijanden' van de VS. Deze gevoelens zouden diepgeworteld zijn, en eerder resistent zijn ten opzichte van enige media-impact. Interessant is tevens de studie van Brewer, Graf en Wilnat (2003). Zij concludeerden aan de hand van een experiment dat massamedia de standaarden bepalen aan de hand van dewelke mensen vreemde landen beoordelen. Wanneer nieuwsconsumenten geconfronteerd worden met items die een directe link leggen tussen een bepaald issue (in hun onderzoek drugs en terrorisme) en een land (Columbia en Iran), en indien dit item een bepaalde evaluatieve boodschap in zich droeg, zouden nieuwsconsumenten deze beschouwing of dit kader centraal plaatsen in hun beoordeling over dit land.

Waar de meeste vorige studies enkel rekening hielden met 'blootstelling' aan of 'aandacht' voor nieuwsmedia en internationaal nieuws, vormt de studie van Wanta, Golan en Lee (2004) een welgekomen verrijking. Zij kijken ook naar de toon van de mediaberichten. Op die manier konden zij achterhalen of positieve dan wel negatieve berichtgeving individuele evaluaties van naties beïnvloedt. Waar positieve en neutrale berichtgeving niet correleerden met de houding van mensen ten opzichte van landen, bleek wel dat hoe meer negatieve aandacht een land kreeg, hoe negatiever respondenten dit land beoordeelden. Vooral negatieve items beïnvloedden dus de houding ten opzichte van een land.

Tot slot kunnen we ook nog het onderzoek van Korzenny, Del Toro en Gaudino (1987) aanhalen. Blootstelling aan internationaal nieuws bleek ook hier positief gecorreleerd met kennis over internationale zaken. Deze kennis was op zich dan weer negatief gecorreleerd met etnocentrisme, een negatieve houding ten opzichte van Japan, Rusland en de Derde wereld. Vooral de bevinding dat internationaal nieuws negatief gerelateerd blijkt te zijn met etnocentrisme lijkt – vanuit het uitgangspunt van dit onderzoek – van belang. Op die manier zouden we immers kunnen zeggen dat internationaal nieuws door middel van kennis een breed en meer verdraagzaam wereldbeeld cultiveert, een wereldbeeld waarin vredesparticipatie zinvol en nuttig lijkt. Ook Perry (1990) wijst in die zin op de mediërende rol van kennis: *'That world news consumption seems to contribute indirectly to favorable attitudes via knowledge suggests that world news might help reduce xenophobia.'* Kwak (2006) stelt in die zin dat buitenlands nieuws net door mensen in kennis te stellen, hen een zekere betrokkenheid en verbondenheid ten opzichte van het wereldgebeuren bijbrengt, waarbij de kans vervolgens toeneemt dat deze betrokkenheid zich in engagement vertaalt. Kwak kijkt daarbij naar de mate waarin traditionele en nieuwe media bijdragen tot internationale kennis, een gevoel van internationale verbondenheid, en mogelijk internationaal engagement; zoals meewerken aan een internationaal vrijwilligersproject of geld schenken aan een NGO. De impact van internet bleek hieruit het sterkst, en ging zowel op voor kennis, verbondenheid als engagement. De impact van traditionele media bleek enkel wat internationale kennis betreft significant te zijn. Zonder internetvariabele bleek echter ook de invloed van traditionele media op internationale verbondenheid en internationaal engagement positief en significant.

3.4

‘Vrede in Vlaanderen’ en de impact van buitenlandberichtgeving

In wat volgt voeren we een aantal nieuwe analyses uit om de impact van nieuws te exploreren. We hanteren daarbij data die verzameld werden voor het rapport *Vrede in Vlaanderen*⁵⁵ (Verhulst *et al*, 2007), maar zoomen specifiek in op de impact van nieuws. In de eerste plaats kijken we naar de impact van nieuws op internationale kennis. Consumptie van (buitenlands) nieuws bleek immers bij te dragen tot meer (internationale) kennis. Meer nog, kennis werd als intermediërende factor naar voor geschoven voor mogelijk engagement. De kennis die via het buitenlandse nieuws overgedragen wordt, zou leiden tot meer positieve attitudes ten opzichte van vreemde landen, zou een gevoel van verbondenheid en betrokkenheid creëren, en zou op die manier de voedingsbodem van mogelijke daden en vredesengagement uitmaken. Kortom, de impact van nieuws op engagement zou grotendeels via het in kennis stellen van het publiek verlopen.

Ook de verschillende hoofd- en buitenlandredacteuren van VRT en VTM benadrukken in de eerste plaats het belang van informatieoverdracht. Buitenlands nieuws mag dan vaak nieuws zijn over oorlog en rampen – thema’s waarbij het op gang komen en brengen van humanitaire hulp broodnodig is –, de geïnterviewde journalisten zijn het allen eens dat het in de eerste plaats hun plicht is om te informeren. Inge Vrancken stelt daarover het volgende: *‘Onze taak is informeren. En door te informeren zal je ook wel sensibiliseren. Ik denk dat dat daar een logisch gevolg van is. Maar het is aan anderen om mensen te mobiliseren. Mijn job is informeren en feiten weergeven. Natuurlijk probeer je mensen te bereiken en echt wel een boodschap over te brengen. Maar je mag niet subjectief worden. Die balans, dat is heel moeilijk’*⁵⁶

Uit voorgaand citaat komt duidelijk naar voren dat de relatie tussen journalisten en sensibiliseren – laat staan mobiliseren – moeilijk ligt. Verschillende krachten spelen op elkaar in: journalistieke waarden zoals objectiviteit en andere nieuwsmotieven staan vaak haaks op meer humanitaire motieven. Wel achten journalisten zich verantwoordelijk voor het uitzetten van de bakens van het maatschappelijk debat. Maar dit wordt als iets heel anders gezien dan mobiliseren. Peter Verlinden, buitenlandjournalist bij VRT stelt daarover heel duidelijk: *‘De positie van een journalist verschilt fundamenteel van die van een hulporganisatie. Zeker wat Het Journaal betreft. Wel moeten we daarbij een onderscheid maken tussen het eigenlijke journaal en andere zaken, zoals magazines als De Zevende Dag, documentaires en*

55 Voor meer informatie over deze steekproef, de dataset en het wegen van de dataset zie Verhulst *et al*, 2007, ‘*Vrede in Vlaanderen. Opinions en engagements van Vlamingen inzake vrede en geweld*’.

56 Persoonlijk interview met Inge Vrancken, coördinator buitenlandredactie VRT, 2 juni 2009

shows.⁵⁷ Wim Willems, hoofdredacteur nieuws bij VRT, treedt deze mening bij. Het Journaal is volgens hem een onderdeel van een totaalpakket aan informatieprogramma's elk programma binnen dit pakket heeft daarbij zijn eigen opdracht, en allen samen vervullen zij de opdracht van het stimuleren van het maatschappelijk debat. Ook daar vindt een evolutie plaats. Het Journaal zou volgens Willems de laatste tien jaar geëvolueerd zijn van een factuele opsomming van informatie, *'naar een tv-programma waarin naast die feitelijke informatie de kijker ook de middelen aangereikt worden om die feiten te interpreteren, in een context te plaatsen'*.

Na de bereikscrisis midden jaren negentig maakt de VRT dan ook een journaal dat bewust mikt op een breed publiek. Daar komt volgens Willems al het 'belangrijke' nieuws in, zonder discussie. Maar met het oog op dat brede bereik⁵⁸, betekent dat volgens Willems ook dat je sommige dingen inbedt in een *'populair, bekijkbaar, goed gemaakt kwalitatief televisieprogramma, maar dus een televisieprogramma.'*⁵⁹ In dat verband dienen we zeker ook te wijzen op de verandering en verbreding binnen de huidige nieuwsecologie. Niet enkel het journaal ondergaat een transformatie, maar ook de hele nieuwsomgeving – of nieuwsecologie – verandert. Biltereyst (2001) stelt dat in deze nieuwe nieuwsecologie nieuws een alledoordringend en niet aan te ontkomen deel van het moderne bestaan uitmaakt, en in allerlei vormen in het moderne leven opduikt: van papieren kranten over 24-uur nieuwszenders en infotainment tot blogs en twitter-revoluties. Deze nieuwe nieuwsomgeving brengt zowel voor de producent-journalist als consument-kijker/lezer/luisteraar/internaut grote veranderingen met zich mee. Ook binnen de VRT – en in mindere mate VTM – tref je een diversiteit aan nieuws- en duidingprogramma's aan, schrijven journalisten blogs, en linken websites naar andere nuttige bronnen. Willems maakt daarbij een duidelijk onderscheid tussen tv-journaals, die er echt op gericht zijn om de massa te bereiken, en nicheproducten, *'waarin je je perfect kan richten tot een beperkt aantal gebruikers die reeds afnemers zijn van jouw visie op de wereld'*. Inderdaad, de vraag blijft of deze meer brede nieuwsecologie meer doet dan preken voor eigen kerk, en een beperkte 'incrowd' overstelpen met informatiemogelijkheden, de kloof tussen geïnteresseerde en minder geïnteresseerde individuen enkel maar vergroten. Concreet: indien buitenlands nieuws op tal van diverse manieren aangeboden wordt aan geïnteresseerden, maar verdwijnt uit media die de massa bereiken, weten ondanks de toegenomen informatiemogelijkheden, meer mensen minder over de wereld.

Samenvattend kunnen we besluiten dat zowel uit de literatuur, als uit de mening van journalisten, blijkt dat nieuwsprogramma's in de eerste plaats kennis trachten te zaaien, en dat daar de rol van de journalist grotendeels ophoudt. Dit neemt echter niet weg dat dit zaaien van kennis de kiem van mogelijke vredesattituden vormt. Volgens journalisten is het echter duidelijk aan anderen om deze kennis van het publiek in engagement om te zetten. In onderstaande analyses kijken we dus in de eerste plaats naar de impact van nieuws op kennis, daarna komen attituden aan bod.

57 Vlaams Parlement, Stuk 751 Nr1, Hoorzitting over de ervaringen van diverse actoren met de Vlaamse aanpak van noodhulp situaties naar aanleiding van de acties Tsunami 12 12 en HOOP

58 Voor meer informatie over het bereik van VRT en VTM in de periode 2003 - 2009, zie tabel 4.4.

59 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

3.4.1 Nieuws en kennis over internationale politiek

We kijken eerst hoe het met de kennis over internationale zaken gesteld is in Vlaanderen. Om de mate van geïnformeerdeheid van de respondenten te testen, werd hen een batterij van zes kennisvragen voorgelegd. Onderstaande tabel (Tabel 3.1) geeft het percentage respondenten weer dat de vraag in kwestie juist beantwoordde. Let wel: indien respondenten twee vragen op rij niet correct konden beantwoorden, kregen zij geen volgende vraag voorgelegd. Dit om respondenten niet te ontmoedigen. De batterij werd immers in functie van een toenemende moeilijkheidsgraad samengesteld. Vandaar ook de dalende aantallen (n) in onderstaande tabel.

Tabel 3.1: Percentage juiste antwoorden op kennisvragen.

Wie is de huidige president van de USA?	93,7 (n = 1030)
Is België lid van de NAVO?	91,8 (n = 1030)
Hoe heet de Baskische afscheidsbeweging in Spanje?	70,2 (n = 1012)
Jarenlange spanningen tussen India en Pakistan omwille van welke regio?	21,5 (n = 960)
In 2005 kreeg Mohammed El Baradei de Nobelprijs voor de vrede. Van welke organisatie is hij de baas?	8,0 (n = 733)
Wat is Pjongjang?	6,7 (n = 235)

Uit deze tabel leren we dat zo goed als elke Vlaming weet wie de president van de Verenigde Staten is, en of België al dan niet deel uitmaakt van de NAVO. Zeven op tien Vlamingen vergewist zich er van dat ETA de Baskische afscheidsbeweging is. Vervolgens loopt het aantal correcte antwoorden sterk terug. Dat Kashmir spanningen tussen India en Pakistan veroorzaakt, weet een vijfde van de Vlamingen. Op de laatste twee vragen weet niet één respondent op tien het juiste antwoord. Belangrijk is dat we in de komende analyses niet apart met de antwoorden van alle respondenten op deze verschillende vragen zullen werken. Op basis van de zes vragen construeerden we een kennischaal. Deze schaal loopt van nul (mensen die op geen enkele vraag juist antwoordden) tot zes (mensen die op alle vragen correct antwoordden), en geeft de mate weer waarin de respondenten op de hoogte zijn van het reilen en zeilen in de internationale samenleving. Uit deze schaal blijkt dat slechts twee percent van de respondenten geen enkele vraag juist wist te beantwoorden. Een kleine vier percent kon op elke vraag het juiste antwoord geven. Gemiddeld haalt de Vlaming een score van drie correcte antwoorden.

In de komende paragrafen trachten we de redenen te achterhalen waarom sommige mensen hoog op deze kennisschaal scoorden, en anderen laag. Dit doen we door een lineaire regressie te schatten. Dergelijk model geeft weer hoe we aan de hand van informatie over bepaalde karakteristieken van onze respondenten het voorkomen van een ander kenmerk kunnen voorspellen. Zoals in het vorige theoretische deel uitgebreid toegelicht werd, kunnen we een reeks traditionele, socio-demografische karakteristieken onderscheiden – in de literatuur ‘usual suspects’ genoemd – die een impact hebben op kennis. Zij worden als de sterkste voorspellers van kennis beschouwd. Naast deze traditionele kenmerken nemen we echter ook een hele reeks mediavariabelen in onze analyse op. Onderstaande tabel geeft kort enkele beschrijvende kenmerken van deze ‘voorspellers’ weer, eerst voor meer traditionele sociaal-demografische variabelen, daarna voor meer politiek gerelateerde, en tot slot voor nieuwsmediagerelateerde variabelen.

Tabel 3.2: Socio-demografische variabelen (N =1030)

Variabele	Categorieën	%
Geslacht	Man	48,9
	Vrouw	51,1
Leeftijd	15-25	15,4
	26-35	15,7
	36-45	18,2
	46-55	17,2
	56-65	13,1
	66-75	14,0
	75+	6,4
Diploma	Geen /Lager onderwijs	19,8
	Lager middelbaar	17,3
	Hoger middelbaar technisch /beroeps	20,5
	Hoger middelbaar algemeen secundair	13,8
	Hoger niet-universitair onderwijs van het korte type	14,0
	Hoger niet-universitair onderwijs van het lange type	5,3
	Universiteit (ook postuniversitair)	9,3

Tabel 3.3: Politieke variabelen (N = 1030)

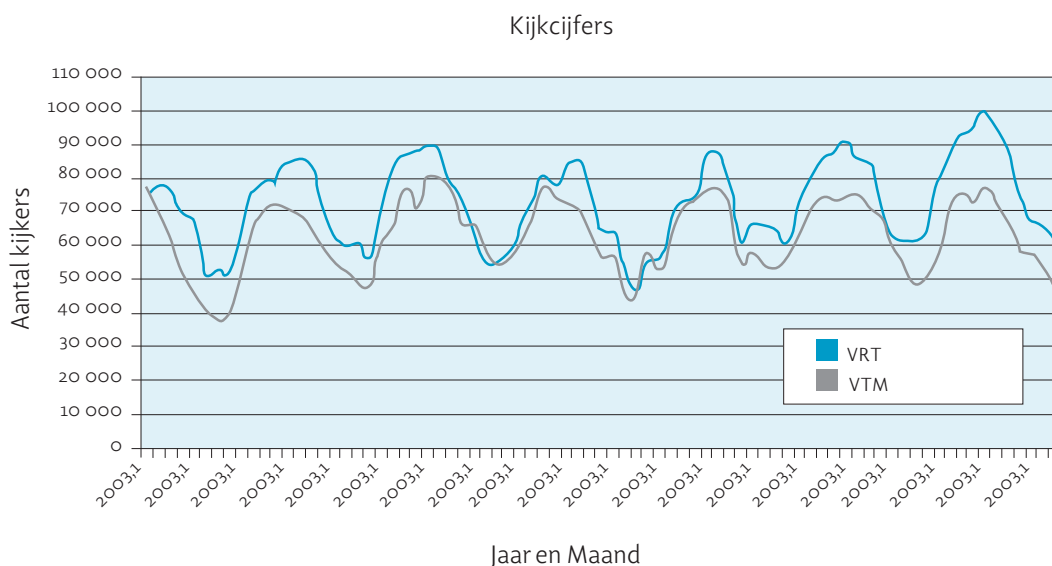
Variabele	Categorieën	%
Politieke Interesse	helemaal niet	19,8
	niet echt	15,7
	een beetje	45,6
	heel	18,7
Links-Rechts plaatsing	Links	23,5
	Centrum	33,7
	Rechts	42,8

Tabel 3.4: Nieuwsmedia variabelen (N = 1030)

Variabele	Categorieën	%
Frequentie TV kijken	Wekelijks of minder	5,3
	Meermaals per week	16,8
	Dagelijks	77,8
Frequentie nieuws kijken	Wekelijks of minder	8,8
	Meermaals per week	22,0
	Dagelijks	67,9
Frequentie ander nieuws en duiding	Wekelijks of minder	41,0
	Meermaals per week	33,9
	Dagelijks	23,0
Frequentie Krant lezen	Wekelijks of minder	41,8
	Meermaals per week	14,3
	Dagelijks	43,9
Zendervoorkeur	Eén	40,1
	Canvas	14,8
	VTM	27,0
	Ander commercieel	16,2
Krantenvoorkeur	Populair	61,2
	Kwaliteit	13,1
	Andere	6,8
Aandacht buitenlands nieuws t.o.v. binnenlands	Geen	2,4
	Veel minder	10,6
	Minder	29,4
	Evenveel	48,8
	Meer	6,9
	Veel meer	1,8

Bespreken we kort de voornaamste mediavariabelen. Dat televisie sterk ingeburgerd is, hoeft geen betoog: bijna acht op tien respondenten kijkt dagelijks naar de buis. Eén is daarbij het populairste station: maar liefst veertig percent van de respondenten geeft de voorkeur aan het generalistische net van de openbare omroep. Opvallend is ook dat *Het Nieuws* dan wel *Het Journaal* druk bekeken worden. Vlamingen blijken echte nieuwsfreaks te zijn: zeven respondenten op tien stelt dagelijks één van beide nieuwsprogramma's te bekijken. Andere duidingprogramma's – zoals Koppen, Telefacts of Terzake – worden minder frequent bekeken, al oogt ook hier de score niet onaardig: de helft van de respondenten stelt minstens één maal per week naar duidingprogramma's te kijken. We kunnen dus stellen dat bij de Vlaming een grote nieuwshonger heerst. Ook uit de interviews met de hoofdredacteuren van beide nieuwszenders kwam de grote nieuwshonger van de Vlaming naar voren. Waar nieuwsprogramma's in de ons omringende landen veel kijkers verliezen, zit er in Vlaanderen nog altijd een groei op het publiek voor nieuws. De nieuwsuitzendingen op Eén en VTM halen hoge bereikcijfers, en volgens Stef Wauters (VTM) is deze trend atypisch in internationaal perspectief.⁶⁰ Onderstaande grafiek (Figuur 3.1) – op basis van resultaten van de VRT studiedienst en vmmtv – geeft het verloop van de kijkcijfers weer van januari 2003 tot juli 2009⁶¹.

Figuur 3.1: kijkcijfers in absolute aantallen voor de 19u nieuwsuitzendingen van VRT en VTM, januari 2003 - juli 2009 (bron: VRT Studiedienst, vmmtv)

Zoals Walgrave en De Swert (2007) reeds vaststelden, valt bij het bekijken van deze cijfers in de eerste plaats een grote seizoensvariabiliteit op: beide zenders winnen en verliezen gelijktijdig kijkers, de zomermaanden zorgen telkens voor een dip. VRT bereikt algemeen meer kijkers dan VTM, al liet de commerciële zender in de periode 2003 tot 2005 de

⁶⁰ Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009

⁶¹ Universum is alle kijkers ouder dan vier jaar.

meest stijgende trend optekenen. Sinds 2007 stagneert het aandeel VTM-nieuwskijkers min of meer, en weet vooral VRT nieuwe kijkers te winnen. Zonder al te diep op de resultaten in te gaan, kunnen we de stelling van de hoofdredacteurs bevestigen. In 2003 bereikten VRT (683 012) en VTM (572 908) met hun nieuwsuitzendingen van 19u samen 1 255 920 kijkers, goed voor een marktaandeel van 75 percent. In de daaropvolgende jaren – uitgezonderd de neerwaartse knik in 2006 – wisten beide zenders samen telkens meer kijkers te bereiken. In het laatste volledige jaar 2008 wordt de kaap van gemiddeld anderhalf miljoen kijkers net niet gerond, en bespelen VRT en VTM samen tussen 19u en 19.40u iets meer dan 80 percent van de markt. Zowel de uitlatingen van de hoofdredacteurs als de gegevens uit het opinieonderzoek worden op die manier bekrachtigd door de bereikcijfers van de respectievelijke studiediensten.

Kranten lijken daarentegen een dubbel gevoel op te wekken. Een vijfde van de Vlamingen neemt nooit een krant vast, veertig percent doorbladert de krant dagelijks. *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* zijn duidelijk de populairste kranten: samen dragen ze de voorkeur van veertig percent van de respondenten weg. Wat de kwaliteitskranten betreft zien we dat De Standaard het vaakst de voorkeur geniet (6,8%), gevolgd door De Morgen (5,3 %) en De Tijd (1,0%). Een laatste interessante variabele betreft de aandacht die de respondenten besteden aan buitenlands nieuws in de krant of op tv. Zijn respondenten meer of minder geïnteresseerd in ontwikkelingen die zich buiten de eigen landsgrenzen afspelen? Bijna de helft van de respondenten stel even geïnteresseerd te zijn in binnen- als in buitenlands nieuws. Toch zien we dat het zwaartepunt van deze variabele eerder links van het evenwichtspunt ligt: er zijn meer respondenten die stellen minder geïnteresseerd te zijn in buitenlands nieuws, dan dat er respondenten zijn die specifiek naar buitenlands nieuws op zoek zijn.

We kijken vervolgens naar de verhouding tussen deze onafhankelijke variabelen en kennis over internationale politiek. In de eerste plaats kijken we naar de correlatie tussen beiden (Tabel 3.5). We gaan dan na in hoeverre verschillende karakteristieken van respondenten een samenhang vertonen, en zoomen daarbij meer specifiek in op kennis over internationale politiek. Op die manier zien we dat vooral geslacht (man), opleiding (hoog), interesse in politiek (hoog) en een voorkeur voor de openbare omroep/kwaliteitskranten een licht positieve samenhang met internationale kennis vertonen. Veel naar soaps kijken vertoont een negatieve samenhang. Ook aandacht voor het buitenland in het nieuws scoort logischerwijze hoog: mensen die stellen meer aandacht te hebben voor het buitenland, scoorden beter op onze kennisvragen, of, mensen die beter op onze kennisvragen scoorden, bleken meer aandacht aan het buitenland in het nieuws te besteden.

Tabel 3.5: Correlatiematrix van onafhankelijke variabelen en kennis internationale politiek (N = 1030).

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Kennis	1												
2. Geslacht	-,331 **	1											
3. Leeftijd	n.s.	n.s.	1										
4. Opleiding	,371 **	n.s.	-,236 **	1									
5. Interesse in Politiek	,359 **	-,148 **	n.s.	,299 **	1								
6. Frequentie TV	-,087 **	n.s.	,199 **	-,213 **	-,079 *	1							
7. Frequentie Soaps	-,303 **	,196 **	n.s.	-,304 **	-,231 **	,295 **	1						
8. Frequentie Nieuws	n.s.	n.s.	,340 **	-,066 *	,110 **	,413 **	n.s.	1					
9. Frequentie Duiding	,122 **	n.s.	,258 **	n.s.	,214 **	,225 **	n.s.	,364 **	1				
10. Frequentie Krant	,227 **	-,146 **	,107 **	,181 **	,248 **	n.s.	-,160 **	,194 **	,187 **	1			
11. Aandacht Buitenland	,236 **	-,111 **	n.s.	,186 **	,259 **	n.s.	-,169 **	,065 *	,068 *	,114 **	1		
12. Voorkeur Publieke Omroep	,339 **	-,099 **	,085 **	,291 **	,318 **	-,135 **	-,311 **	,114 **	,147 **	,149 **	,143 **	1	
13. Voorkeur Kwaliteitskrant	,254 **	n.s.	n.s.	,316 **	,250 **	-,180 **	-,201 **	n.s.	n.s.	n.s.	,157 **	,209 **	1

Noot: Sig. **=0,01 *=0,05

Consequent met wat algemeen in de literatuur aangenomen wordt, maar toch enigszins strijdig met het buikgevoel is dat frequent naar het nieuws kijken geen significant verband oplevert: mensen die stellen dagelijks nieuws te kijken scoren niet noodzakelijk beter op de internationale kennisvragen dan mensen die minder vaak nieuws kijken. Frequent de krant lezen, en frequent naar duiding op televisie kijken leveren daarentegen wel positieve en significante resultaten op.

Het merendeel van deze resultaten is min of meer voor de hand liggend, en ligt in de lijn van de theoretische verwachtingen die we uit het vorige hoofdstuk konden distilleren. Dat vrouwen significant lager scoren op de kennisvragen kan verklaard worden door het onderwerp van de bevraging: internationale politiek. Uit de correlatiematrix blijkt immers dat vrouwen negatief scoren op zowel 'interesse voor politiek' als 'aandacht voor het buitenland'.

Enkel het niet significante verband tussen de frequentie dat naar het nieuws gekeken wordt en internationale kennis, stemt tot nadenken. Dat nieuws geen significante samenhang vertoont ten opzichte van kennis over zaken die je eigenlijk enkel en alleen maar via dat nieuws te weten kan komen, is vreemd. Een eerste verklaring die opgeworpen kan worden is het hoge aandeel Vlamingen dat dagelijks naar nieuwsprogramma's kijkt. Maar liefst zeventig percent stelt dit dagelijks te doen. Zo goed als alle respondenten zitten met andere woorden aan het ene einde van de schaal. De schaal kent dus een erg scheve verdeling, waardoor het berekenen van stijgingen en dalingen een maat voor niets wordt.

Bovendien blijkt nieuws kijken ook sterk gecorreleerd met televisie kijken. De hoogste correlatiecoëfficiënt in de gehele correlatiematrix zien we tussen nieuws- en televisiekijken opduiken. Nieuwsprogramma's blijken dus in de eerste plaats een erg vast onderdeel te zijn van de doordeweekse televisieavond van de gemiddelde Vlaming. De lage samenhang tussen nieuws en kennis betekent niet dat kijkers niets zouden opsteken van het nieuws, maar vooral dat iedereen naar het nieuws kijkt. Met het model in tabel 3.6 pluizen we uit welke factoren kunnen verklaren waarom bepaalde respondenten hoger scoorden op de kennisschaal dan anderen. We hanteren daarbij een lineair regressiemodel.

Tabel 3.6: Lineaire regressie op kennis over internationale politiek (N = 1030).

	Model 1	Model 2	Model 3
Geslacht (vrouw)	-0,316***	-0,287***	-0,269***
Leeftijd	0,156***	0,130***	0,098**
Diploma	0,391***	0,322***	0,235***
Interesse Politiek	–	0,215***	0,133***
Frequentie nieuws en duiding	–	–	-0,006
Frequentie krant	–	–	0,068*
Aandacht Buitenland	–	–	0,088**
Voorkeur Publieke Omroep	–	–	0,151***
Voorkeur Kwaliteitskrant	–	–	0,101**
R ²	25,8%	29,8%	34,1%

Noot: de coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde Beta's en hun significantie in een lineaire regressie met kennis over internationale politiek als afhankelijke. Sig. ***=0,001 **=0,01 *= 0,05

Met een lineaire regressie proberen we aan de hand van bepaalde kenmerken van respondenten, hun score op een ander kenmerk te voorspellen, terwijl er gecontroleerd wordt voor de andere variabelen in het model. Daardoor kunnen we de 'unieke' bijdrage (de bijdrage wanneer gecontroleerd wordt voor de verklaringskracht van andere variabelen) van een variabele vastpinnen. In dit model lassen we daarbij drie stops in. Eerst kijken we enkel naar wat uit de literatuur als de *usual suspects* voor politieke kennis naar voren geschoven werden, met name geslacht, leeftijd en opleiding. Deze variabelen blijken erg

sterke voorspellers van kennis over de internationale samenleving te zijn. In de wetenschap van wat de respondenten op deze variabelen scoren, verklaren we vijftwintig percent van de variantie van de afhankelijke variabele, namelijk kennis van de internationale politiek. Concreet: louter door informatie over geslacht, leeftijd en opleiding, stoppen we een vierde van de respondenten in het juiste vakje wat kennis over internationale politiek betreft. In de volgende tussenstop voegden we politieke interesse toe. De kennisvragen zijn erg politiek getint, mensen met een hoge interesse in politiek zouden met andere woorden sterk horen te scoren op onze vragen. Het model gaat er door toevoeging van deze ene variabele dan ook sterk op vooruit ($R^2=0,298$). In een laatste stap vulden we deze interesse in politiek aan met enkele mediavariabelen. Alles samengenomen verklaren we daarmee 34 percent van de variantie in de afhankelijke variabele, wat een meer dan behoorlijk resultaat is.

Zoomen we iets dieper op dit laatste model in, dan vallen in de eerste plaats de hoge scores voor geslacht, opleiding en interesse in politiek op. Ook uit de simpele bivariate correlaties bleek voor hen al een sterke samenhang met kennis. Ten opzicht van model 1 en 2 zijn de waarden van de gestandaardiseerde bètaparameters voor deze variabelen echter flink geslonken. Vooral de impact van diploma en interesse in politiek gaan achteruit wanneer we de batterij mediavariabelen introduceren (en dus voor deze variabelen controleren). De mediavariabelen voegen dus niet enkel verklaringskracht aan het model toe, maar verklaren ook voor een deel de sterkte van de verbanden in de vorige modellen.

Zoals eerder aangehaald is het opvallend dat in de batterij mediavariabelen de frequentie nieuws- en duiding kijken op televisie geen significant resultaat oplevert. Dit is vrij consistent met wat in de literatuur naar voren geschoven wordt – frequentie nieuws kijken levert meestal slechts lage, of zelfs volledig onsignificante resultaten op –, maar is toch enigszins onbevredigend. Veel van de informatie waar de kennisvragen op gebaseerd werden, konden de respondenten immers enkel bereiken via de massamedia. Dat regelmatig de krant lezen, en aandacht hebben voor buitenlands nieuws sterk significant en positief gerelateerd is tot internationale kennis ligt ook in de lijn van de verwachtingen. Los van het feit of respondenten nu hoog- of laagopgeleid zijn, en veel of weinig interesse hebben voor politiek, resulteert aandacht voor het buitenland in het nieuws in meer kennis over internationale politiek.

Opvallend is ook dat mensen die een voorkeur hebben voor de publieke omroep en voor kwaliteitskranten, beter scoren op de kennisvragen. Wat televisie betreft, kunnen we deze twee laatste resultaten in verband brengen met de inhoudsanalyses die we in het vorige deel van het rapport uitvoerden: de openbare omroep bleek meer over het buitenland te berichten. Kijkers die voor de openbare omroep kiezen, los van hun opleidingsniveau of de aandacht die ze hebben voor buitenlands nieuws, scoren beter op de internationale kennisvragen. In de meer gedetailleerde inhoudsanalyse die we in het vorige deel uitvoerden over het buitenland op de buis, kwam ook naar voren dat de openbare omroep meer institutioneel en meer over elites, en ook meer over internationale politiek berichtte. De hogere score van respondenten met een voorkeur voor de openbare omroep, wordt op die manier ook inhoudelijk gestoffeerd.

Wat de impact van media op kennis betreft kunnen we besluiten dat de resultaten sterk in lijn liggen met de verwachtingen van wat voorgaande onderzoeken reeds aangaven: de *usual suspects* leveren daarbij uitstekend werk, mediavariabelen maken het model meer sluitend, en meer specifiek: los van het feit of respondenten nu hoog- of laag opgeleid zijn, en veel of weinig interesse in politiek vertonen, dragen frequent de krant lezen, aandacht besteden aan buitenlands nieuws, en een voorkeur voor de openbare omroep en kwaliteitskranten bij tot meer kennis over het reilen en zeilen binnen de internationale samenleving.

3.4.2 Nieuws en attitudes ten opzichte van vrede en geweld

Een andere vraag die we ons kunnen stellen is of mensen die frequenter naar het nieuws kijken, de krant lezen of meer aandacht aan buitenlands nieuws spenderen, er ook andere opvattingen en attitudes op nahouden wat vrede en geweld betreft.

De representatieve survey waar deze analyses op steunen (Verhulst *et al*, 2007), werd samengesteld ten behoeve van een onderzoek naar wat de Vlamingen nu juist denken over en (willen) doen voor vrede, en bevat dus een uitgebreide reeks 'vredesvariabelen'. Belangrijk is dat uit dat rapport bleek dat vrede een 'multidimensionaal concept' is. Respondenten definieerden vrede niet enkel als de afwezigheid van oorlog (grote vrede), maar ook als 'het goede samenleven' (kleine vrede). In onderstaande analyses willen we de opvattingen van respondenten aangaande beide vredesconcepten in verband brengen met nieuwsconsumptie. Wat de 'kleine' vrede betreft, kijken we naar het verband tussen mediavariabelen en het vertrouwen dat mensen in andere mensen stellen, en het sociaal kapitaal waarover onze respondenten beschikken. Wat de 'grote' vrede betreft, brengen we mediagebruik in verband met situaties waarin mensen militair ingrijpen gerechtvaardigd vinden, en kijken we ook naar het verband tussen mediagebruik en de mate waarin de respondenten het eens zijn met verschillende stellingen over oorlog, vrede en geweld.

3.4.2.1 Kleine vrede

Net zoals het bij de hierboven beschreven analyse voor kennis het geval was, sommeren we de scores van de respondenten op de verschillende vragen die over een bepaald onderwerp gesteld werden tot schalen. Onderstaande tabel (Tabel 3.7) geeft de resultaten voor vragen over inter-persoonlijk vertrouwen en sociaal kapitaal weer. Zo zien we bijvoorbeeld

dat 51 percent van de respondenten (helemaal) akkoord gaat met de stelling 'ik voel me pas echt goed als ik me kan inzetten voor een gemeenschappelijk doel' en dat 55 percent van de respondenten ooit al vrijwilligerswerk gedaan heeft.

Tabel 3.7: overzicht afhankelijke vredesvariabelen (N = 1030)

Variabele	Categorieën	%
Inter-persoonlijk vertrouwen: % (helemaal) akkoord	Over het algemeen zijn mensen te vertrouwen.	33,3
	Ik voel me pas echt goed als ik me kan inzetten voor een gemeenschappelijk doel.	51,4
	Over het algemeen zijn mensen eerlijk.	32,8
	Mensen kunnen op elkaar rekenen. Wie iets doet voor een ander mag ooit een wederdienst verwachten.	49,2
	Gemiddeld (Schaal)	41,7
Sociaal Kapitaal: heeft u/bent u ooit al ... (% 'ja')	... nieuwe burens verwelkomt?	44,7
	... naar een toneelstuk, quiz of andere avondactiviteit van een plaatselijke school of vereniging gegaan?	79,9
	... bloed gegeven aan het Rode Kruis?	28,2
	... iemand die u niet kent uit de nood geholpen?	75,7
	... vrijwilligerswerk gedaan?	55,2
	Gemiddeld (Schaal)	56,7

In een volgende stap kunnen we een correlatiematrix opstellen waarin we de mediavariabelen en de beide schalen met elkaar in verband brengen.

Tabel 3.8: Correlatiematrix mediavariabelen en 'kleine' vredesattituden (N = 1030).

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Frequentie Nieuws en Duiding	1							
2. Frequentie Krant	,218**	1						
3. Aandacht Buitenland	,070*	,114**	1					
4. Vookeur Publieke Omroep	,163**	,149**	,143**	1				
5. Voorkeur kwaliteitskrant	n.s.	n.s.	,157**	,209**	1			
6. Kennis	,109**	,227**	,236**	,339**	,254**	1		
7. Inter-persoonlijk vertrouwen	,126**	,112**	,080*	,095**	,096**	,063*	1	
8. Sociaal Kapitaal	,130**	,154**	,075*	,195**	,143**	,142**	,128**	1

Noot: Sig. **=0,01 *=0,05

We hebben vooral aandacht voor de laatste twee rijen uit bovenstaande tabel. Daarin zien we dat al onze mediavariabelen positief en significant samenhangen met het vertrouwen dat mensen hebben in anderen, en het sociaal kapitaal waarover zij beschikken. Wel dient gezegd te worden dat de correlatiecoëfficiënten erg licht uitvallen, en mogen we niet vergeten dat de relaties in beide richtingen gelezen kunnen worden. We kunnen dus net zo goed zeggen dat mensen die meer frequent naar nieuws en duiding kijken op televisie, meer vertrouwen stellen in anderen, als we kunnen stellen dat mensen die meer vertrouwen tonen in anderen, meer frequent naar nieuws en duiding kijken. Beide uitspraken zijn even juist. Uit de tabel blijkt dus dat mensen die frequent naar nieuws en duiding kijken en frequent de krant lezen, over meer inter-persoonlijk vertrouwen en sociaal kapitaal beschikken. Aandacht voor buitenlands nieuws speelt een mindere rol.

Net als in de voorgaande analyse over internationale kennis, kunnen we nu aan de hand van een statistische analyse het inter-persoonlijk vertrouwen en het sociaal kapitaal van onze respondenten proberen te voorspellen (Tabel 3.9). We werken daarbij niet met tussenstops, maar geven direct een volledig model mee.

Tabel 3.9: Lineaire regressie op inter-persoonlijk vertrouwen en sociaal kapitaal (N = 1030)

	Inter-persoonlijk Vertrouwen	Sociaal Kapitaal
Geslacht (vrouw)	-,038	-,011
Leeftijd	,088*	,062
Diploma	-,015	,111***
Interesse Politiek	,027	,160***
Frequentie nieuws en duiding	,068	,051
Frequentie krant	,066	,063
Aandacht Buitenland	,046	-,016
Voorkeur Publieke Omroep	,035	,079*
Voorkeur Kwaliteitskrant	,078*	,053
Kennis	-0,36	-0,30
R ²	3,5%	9,6%

Noot: de coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde bèta's en hun significantie in een lineaire regressie met inter-persoonlijk vertrouwen en sociaal kapitaal als afhankelijken. Sig. ***=0,001 **=0,01 *= 0,05

Allereerst blijkt dat we met deze variabelen niet meteen tot de kern van onze beide te verklaren concepten doordringen: de verklarende waarde van onze modellen ligt in beide gevallen laag ($R^2=0,035$ en $0,096$). Wat inter-persoonlijk vertrouwen betreft blijkt dat mensen die ouder zijn, meer vertrouwen in andere mensen stellen. Ook mensen die kwaliteitskranten lezen zijn eerder vertrouwend. Voor het model dat zich over het sociaal kapitaal van de respondenten buigt, blijken diploma, interesse in politiek, en een voorkeur voor de openbare omroep een significante en positieve rol te spelen. Mensen die hoger opgeleid

zijn, meer interesse vertonen in politiek, en wiens voorkeur naar de openbare omroep uitgaat, blijken sneller geneigd zijn burens te verwelkomen, bloed te geven aan het Rode Kruis, vrijwilligers werk te doen, en dergelijke meer.

We kunnen dus besluiten dat de link tussen mediagebruik en kleine vrede, hier voorgesteld aan de hand van inter-persoonlijk vertrouwen en sociaal kapitaal, niet meteen uit de analyses naar voren komt. De nieuwsmediavariabelen correleerden significant maar zwak met vertrouwen en sociaal kapitaal, in een lineaire regressie hadden ze weinig verklarende waarde.

3.4.2.2 Grote vrede

Naast de impact van mediavariabelen op de zogenaamde ‘kleine’ vrede, kunnen we ook kijken naar de impact op de percepties van grote vrede. We kijken daarbij naar mediagebruik en de houding van de respondenten ten opzichte van militair ingrijpen. Uit de inhoudsanalyse van zes jaar televisienieuws bleek dat oorlog een belangrijk thema is in de algemene nieuwsverslaggeving, en hét thema is dat in berichtgeving over het buitenland aan bod komt (zie 2.5.2). In Tabel 3.10 kijken we naar de antwoorden van respondenten op verschillende vragen die handelen over situaties waarin zij militair ingrijpen gerechtvaardigd vinden. We kijken daarbij eerst naar wat alle respondenten denken, en maken vervolgens een onderscheid tussen mensen die stellen minder geïnteresseerd te zijn in buitenlands nieuws, en mensen die stellen meer of evenveel aandacht aan het buitenland te schenken. Aan de hand van de *independent samples t-test*⁶² kunnen we dan uitmaken of deze twee groepen significant van elkaar verschillen.

Tabel 3.10: Percentage akkoord met reden voor militair ingrijpen voor alle respondenten (algemeen) en voor respondenten die meer dan wel minder aandacht hebben voor buitenlands nieuws, schaal: gemiddelde tussen 0 en 6 (N = 1030)

	Militair ingrijpen is gerechtvaardigd	Algemeen	Minder buitenland	Meer buitenland	Sig. t-test
1.	om mogelijke terroristische aanslagen te vermijden	58	63	54	0,004
2.	als in een land grove schendingen van de mensenrechten plaatsvinden	52	53	51	0,553
3.	Als een land een ander land binnenvalt of bezet	45	44	46	0,399

62 Een *independent samples t-test* is een statistische toets waarmee kan worden nagegaan of er een significant verschil bestaat tussen de gemiddelden van twee groepen.

	Militair ingrijpen is gerechtvaardigd	Algemeen	Minder buitenland	Meer buitenland	Sig. t-test
4.	als een land ervan verdacht wordt massavernietigingswapens te fabriceren	41	46	37	0,003
5.	als het ons eigen land ten goede komt	31	35	28	0,020
6.	uit angst voor toekomstige oorlogsdaden van een ander land	30	37	25	0,000
7.	nooit	10	8	11	0,048
	Schaal: Militair ingrijpen gerechtvaardigd?	2,57	2,78	2,41	0,002

Noot: Sig. = 0,05

Allereerst blijkt algemeen dat 10 percent van de Vlamingen militair ingrijpen nooit gerechtvaardigd vindt. Een kleine meerderheid van de Vlamingen ondersteunt het vermijden van terroristische aanslagen en grove schendingen van de mensenrechten als gerechtvaardigde redenen om militair in te grijpen. Zeventig percent van de Vlamingen vindt dat mogelijk toekomstige oorlogsdaden van een land militair ingrijpen nog altijd niet zomaar rechtvaardigt. Interessant is nu om te kijken naar eventuele verschillen tussen respondenten die stellen meer dan wel minder aandacht aan buitenlands nieuws te besteden. Daaruit blijkt dat mensen die meer aandacht besteden aan buitenlands nieuws, militair ingrijpen tout court minder snel gerechtvaardigd vinden. Kijken we specifiek naar de gevallen waar deze twee groepen militair ingrijpen gerechtvaardigd vinden, zien we dat beide groepen niet significant van elkaar verschillen wat het militair ingrijpen bij grove schendingen van mensenrechten betreft, of indien een land zich verdedigt omdat het door een ander land binnengevallen wordt. Wat alle andere redenen betreft, vinden we wel significante verschillen tussen beide groepen. Mensen met meer aandacht voor buitenlands nieuws vinden dat militair ingrijpen minder snel gerechtvaardigd is wanneer een land er louter van verdacht wordt massavernietigingswapens te produceren, of wanneer er een mogelijke terroristische aanslag vermeden dient te worden.

Een volgende stap is of we, aan de hand van informatie over andere variabelen, de houding van onze respondenten ten aanzien van militair ingrijpen kunnen voorspellen. Onderstaande regressie doet net dat, en neemt wederom enkele socio-demografische, één politieke, en een hele batterij mediavariabelen in de analyse op.

Tabel 3.11: Lineaire regressie op houding ten aanzien van militair ingrijpen (N = 1030)

	Houding tav militair ingrijpen
Geslacht (vrouw)	,023
Leeftijd	,043
Diploma	-,076
Interesse Politiek	-,033
Frequentie nieuws en duiding	,035
Frequentie krant	,028
Aandacht Buitenland	-,010
Voorkeur Publieke Omroep	-,162***
Voorkeur Kwaliteitskrant	-,030
Kennis	-,106**
R ²	7,4%

Noot: de coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde bèta's en hun significantie in een lineaire regressie methouding tav militair ingrijpen als afhankelijke. Sig. ***=0,001 **=0,01 *= 0,05

Al bij al valt de verklaarde variantie erg mager uit ($R^2 = 0,074$). Uit de analyse blijkt dat mannen niet sneller of minder snel geneigd zijn om militair ingrijpen te rechtvaardigen, en dat ook opleiding of interesse in politiek in deze niet van tel zijn: geslacht, een hogere opleiding genoten hebben en interesse in politiek dragen niet bij tot het voorspellen van de houding van de respondenten ten aanzien van militair ingrijpen. Meer naar nieuws en duiding kijken, frequenter de krant lezen en een voorkeur voor kwaliteitskranten spelen ook geen rol. Kennis over internationale politiek speelt wel een significante rol. Mensen die hoger scoorden op de schaal van geïnformeerdheid over het reilen en zeilen binnen de internationale samenleving, blijken militair ingrijpen minder vaak gerechtvaardigd te vinden. We kunnen dus stellen dat des te beter personen geïnformeerd zijn, des te minder snel ze militair ingrijpen ook effectief gerechtvaardigd vinden.

Ook een voorkeur voor de publieke omroep speelt een rol: mensen wiens voorkeur uitgaat naar de publieke omroep vinden militair ingrijpen tevens minder vaak gerechtvaardigd. Hoewel aandacht voor het buitenland in tabel 4.9 wel degelijk een verschil opleverde wat het rechtvaardigen van militair ingrijpen betreft, komt dit verband uit deze regressie niet naar voren. Grootste verschil is natuurlijk dat in deze regressie de impact van andere variabelen gecontroleerd wordt: in die zin kunnen we stellen dat kennis over internationale politiek de verklaringskracht van aandacht voor buitenlands nieuws opslokt.

Naast het rechtvaardigen van militair ingrijpen, kunnen we de samenhang van media-variabelen ook nagaan voor wat opinies over oorlog, vrede en geweld betreft. Het principe dat we daarbij hanteren is min of meer hetzelfde. De respondenten kregen in de survey een tiental vragen voorgelegd die peilden naar hun gedachtegang over geweld, oorlog en

vrede. Eerst kijken we naar de mate waarin alle respondenten het eens of oneens zijn met deze stellingen. Daarna gaan we na of er significante verschillen gevonden worden inzake de opinies over deze stellingen tussen mensen die meer of minder geïnteresseerd zijn in buitenlands nieuws. Ten slotte voegen we de scores op al deze stellingen samen in een schaal – die dan een uitdrukking van vredelievendheid is – en kijken we of de verschillende mediavariabelen in staat zijn om de antwoorden van de respondenten op deze lijst stellingen te voorspellen. Tabel 3.12 geeft alvast de verdeling van de respondenten over de verschillende antwoorden weer.

Tabel 3.12: *Mate waarin respondenten akkoord zijn met stellingen over oorlog, vrede en geweld & gemiddelde op een schaal van 1 tot 5 (N = 1030)*

		Oneens %	Neutraal %	eens %	Minder buiten- land	Meer buiten- land	Sig. t-test
1.	De overheid moet ervoor zorgen dat huidige en toekomstige generaties geïnformeerd blijven over de waanzin en horror van oorlog	6,2	9,0	84,2	4,24	4,40	0,009
2.	Zolang er mensen zijn, zal er oorlog bestaan	9,1	7,3	83,3	4,20	4,23	0,672
3.	Fysiek geweld kan nooit de oplossing voor problemen zijn	15,8	6,9	76,9	4,06	4,12	0,422
4.	Geweld is altijd een teken van onmacht en frustratie	15,2	11,6	72,5	3,91	3,96	0,556
5.	Met geweld kan nooit vrede worden afgedwongen	19,2	9,7	70,7	3,93	3,88	0,564
6.	Ik kan zelf bijdragen tot een geweldloze samenleving	23,4	18,8	57,2	3,35	3,66	0,000
7.	Ik kan zelf bijdragen tot een vredevolle wereld	24,5	20,1	54,4	3,36	3,49	0,091
8.	Vrede is een luxethema. Ik ben al lang blij dat ik mijzelf en mijn gezin kan onderhouden	34,9	15,2	48,8	3,57	3,07	0,000
9.	De doodstraf moet terug ingevoerd worden	57,7	9,9	32,0	2,73	2,35	0,000
10.	Oorlog is ver van mijn bed	46,7	22,8	29,5	2,88	2,70	0,018

Noot: Sig. = 0,05

In de eerste plaats valt de grote eensgezindheid onder de respondenten op wat de functie van de overheid inzake oorlog en geweld betreft: maar liefst 85 percent van de responden-

ten vindt dat de overheid moet informeren over de gruwel en waanzin van oorlog. Hoewel geweld en oorlog als iets gezien wordt dat eigen is aan de mens (stelling 2), is een grote meerderheid van de respondenten er ook van overtuigd dat geweld contraproductief is (stelling 3-4-5). Wat de eigen bijdrage tot een vreedevolle wereld en een geweldloze samenleving betreft, ziet net iets meer dan de helft van de respondenten zich in staat om een persoonlijke bijdrage te leveren. Tegelijkertijd is voor ongeveer de helft van de Vlamingen vrede een luxethema.

Wat deze specifieke stellingen over oorlog en geweld betreft zien we significante verschillen tussen respondenten met meer en respondenten met minder aandacht voor het buitenland in het nieuws. In de eerste plaats vinden respondenten die meer aandacht aan buitenlands nieuws besteden vrede in veel mindere mate een luxethema, laat staan een ver van hun bed show. Bovendien zijn ze er sterker van overtuigd dat ze zelf een bijdrage kunnen leveren tot een geweldloze samenleving. Niet onbelangrijk is dat individuen die meer naar buitenlands nieuws kijken, er ook sterker van overtuigd zijn dat er een belangrijke taak voor de overheid is weggelegd om te informeren over de waanzin en de gruwel van oorlog. Beide groepen verschillen dan weer niet significant wat het geloven in geweld om vrede af te dwingen betreft, wat het aanzien van geweld als een teken van onmacht en frustratie betreft, en wat het oplossen van problemen met fysiek geweld betreft.

Tot slot kunnen we nog een lineaire regressie schatten. De tien stellingen werden waar nodig omgekeerd – zodat een hoge score op de vraag gepaard ging met een positieve vredesattitude – en in een schaal samengevoegd. Onderstaande lineaire regressie leert ons dat vrouwen vredelievender scoren op deze schaal, en dat ook aandacht voor buitenlands nieuws en een voorkeur voor het lezen van kwaliteitskranten gepaard gaan met meer vredelievende attituden.

Tabel 3.13: Lineaire regressie op visies op oorlog en geweld (N = 1030)

	Visies op oorlog en geweld
Geslacht (vrouw)	,156***
Leeftijd	,067
Diploma	,060
Interesse Politiek	,037
Frequentie nieuws en duiding	-,030
Frequentie krant	-,054
Aandacht Buitenland	,082*
Voorkeur Publieke Omroep	-,016
Voorkeur Kwaliteitskrant	,129***
Kennis	-,041
R ²	5,4%

Noot: de coëfficiënten staan voor gestandaardiseerde bèta's en hun significantie in een lineaire regressie met een schaal van vredelievendheid als afhankelijke. Sig. ***=0,001 **=0,01 *= 0,05

3.5 Besluit

In het derde hoofdstuk van dit rapport plaatsten we de impact van de buitenlandberichterijking centraal.

Wat het brede debat over media en maatschappelijk engagement betreft, lieten we beurtelings de voornaamste stemmen uit het *mobilisatie vs malaise*-debat aan het woord. Waar de ene groep de media verantwoordelijk stelt voor het dalende sociaal kapitaal en de zin voor ‘goed burgerschap’ in de samenleving, wijst de andere op de positieve effecten van media op kennis en participatie. De mediamalaise-bijdragen verdienen enige nuance: televisie blijkt niet de monolithische boosdoener te zijn die Putnam ervan maakt. Een meer genuanceerde benadering dringt zich op. Effecten zouden niet in een enkele richting van medium naar consument lopen, maar eerder het gevolg zijn van tweerichtingsverkeer, waarbij zowel de inhoud en de context van het medium, als de ingesteldheid van de kijker of lezer ertoe doet. Opvallend is evenwel dat uit verschillende bijdragen blijkt dat de impact van nieuws sterker lijkt door te slaan in de richting van mobilisatie en vertrouwen, dan demobilisatie en wantrouwen. Burgers die het sterkst de nieuwsmedia volgen beschikken over de meeste politieke kennis, zijn politiek het actiefst en meest vertrouwensvol, en daardoor ook sneller geneigd om zich in te zetten voor collectieve doelen. Hoewel het *malaise-mobilisatie* debat nog lang niet beslecht is, lijkt het debat steeds minder en minder in termen van of- of gevoerd te worden, en is men vooral op zoek naar de omstandigheden die maken of de spreekwoordelijke cirkel ‘virtuous’ dan wel ‘vicious’ is. Zowel de vraag naar nieuws – en dus de ingesteldheid van de ‘consument’, diens motivatie en mogelijkheden – als het aanbod van de mediamarkt worden daarbij als cruciaal naar voren geschoven.

Daarna keken we meer specifiek naar de impact van buitenlands nieuws. Zowel individuele vraagfactoren als de zich meer op het omgevingsniveau situerende aanbodfactoren, kwamen daarbij aan bod. In de eerste plaats kwam de impact van nieuws op internationale kennis aan bod.

Het leeuwendeel van de wetenschappelijke literatuur kijkt daarbij naar individuele factoren die de mate van internationale kennis zouden voorspellen. Het betreft hier de zogenaamde ‘ability’ en ‘motivatie’ factoren. Geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, aandacht voor nieuws en inter-persoonlijke discussie blijken allen van invloed op internationale kennis. De impact van kranten blijkt daarbij groter dan de impact van televisienieuws, dat maar zelden significante resultaten oplevert. Andere studies leggen eerder de nadruk op omgevingsfactoren, zoals het mediasysteem. Ook dit blijkt een rol te spelen: nieuwsconsumenten in sterk gecommercialiseerde mediasystemen maken minder kans om op internationaal nieuws te stuiten. Hierdoor zou de kenniskloof in dergelijke mediasystemen tussen gemotiveerde en niet-gemotiveerde individuen veel groter zijn dan dat in publieke systemen het geval is. Daar zou de informatieomgeving aan hard en buitenlands nieuws rijker zijn, en nieuws een breder publiek weten te bereiken.

We bekeken ook de impact van buitenlands nieuws op attitudes. Internationaal nieuws blijkt sterk de publieke agenda van wat als de belangrijkste (internationale) problemen beschouwd worden, te bepalen. Ook de houding ten opzichte van landen wordt door internationaal nieuws beïnvloed. Verschillende studies wijzen daarbij op het mediërende effect van kennis. Mediaconsumptie zou via toegenomen kennis leiden tot minder etnocentrisme, en een gevoel van verbondenheid met het wereldgebeuren. Ook in traditioneel participatieonderzoek staat kennis als belangrijke intermediërende variabele voor maatschappelijk engagement geboekstaafd, al ligt de focus daarbij niet meteen op buitenlands nieuws en internationale kennis.

In de vierde sectie van dit hoofdstuk maakten we gebruik van data die verzameld werden voor het rapport 'Vrede in Vlaanderen' (Verhulst *et al* 2007). We keken daarbij in de eerste plaats naar de verhouding tussen mediaconsumptie en internationale kennis. Uit het rapport Vrede in Vlaanderen bleek kennis over het reilen en zeilen binnen de internationale samenleving immers een belangrijke voorspeller van effectief vredesengagement te zijn. Ook in de theoretische studie die aan dit meer empirische luik voorafging werd de impact van nieuws op kennis benadrukt. Tot slot kwam ook uit gesprekken met journalisten naar voren dat zij het als hun voornaamste taak zien om te informeren.

Uit de analyse blijken zowel opleiding, geslacht, leeftijd en interesse in politiek als traditionele voorspellers bij te dragen tot meer kennis over internationale politiek. Voegden we een reeks mediavariabelen aan het model toe, verbeterde het model significant. Onder controle van opleiding en interesse in politiek, blijken zowel aandacht hebben voor buitenlands nieuws, frequent de krant lezen, en een voorkeur voor kwaliteitskranten en de openbare omroep, significant bij te dragen tot een meer positieve score wat internationale kennis betreft.

Naast de impact van mediaconsumptie op kennis, onderzochten we ook de impact op vredesattitudes. Meer bepaald keken we daarbij naar de impact op 'kleine' (het goede samenleven) en 'grote' (het vermijden van oorlog) vrede. Wat de 'kleine vrede' betreft blijken de verschillende mediavariabelen significant en positief te correleren met interpersoonlijk vertrouwen en sociaal kapitaal. De samenhang is echter bescheiden, en valt na een diepgaande analyse sterk terug. Meer concrete resultaten werden bereikt wanneer we mediaconsumptie in verband brachten met de zogenaamde 'grote' vrede. Eerst gingen we na of mensen die meer aandacht aan het buitenland in het nieuws besteden, militair ingrijpen minder snel gerechtvaardigd vinden. Deze stelling bleek bevestigd te worden: door de band genomen vinden mensen die meer aandacht besteden aan buitenlands nieuws, militair ingrijpen minder snel gerechtvaardigd. Controlerend voor de impact van andere variabelen blijken zowel kennis over de internationale samenleving als een voorkeur voor de openbare omroep een negatieve impact te hebben op militair ingrijpen.

Naast de houding ten opzichte van militair ingrijpen, keken we ook naar het verband tussen mediaconsumptie en enkele visies op oorlog en geweld. Mensen die meer aandacht besteden aan buitenlands nieuws blijken daarbij soms meer positieve vredesattitudes

aan te hangen: zij vinden oorlog minder een ver van hun bed show, vrede minder een luxethema, en geloven sterker in het feit dat ze zelf een bijdrage kunnen leveren tot een meer vredevolle wereld. Ook geslacht (vrouw) en een voorkeur voor kwaliteitskranten spelen een significante rol.

4

*Buitenlandberichtgeving
onder druk: is er actie-
ruimte?*

Buitenlands nieuws kwam uit de literatuurstudie waar dit rapport mee aanving (hoofdstuk 1) als een bedreigde diersoort uit de bus. Buitenlands nieuws bleek vaak moeilijk nieuws te zijn, nieuws waar het publiek weinig achtergrondkennis over bezit. Onbekend bleek in die zin ook onbemand: buitenlands nieuws weet slechts in beperkte mate de interesse van het publiek weg te dragen. Zeker in meer commerciële mediasystemen ligt buitenlands nieuws dan ook onder vuur. Ook uit de inhoudsanalyse van zes jaar nieuws op VRT en VTM (hoofdstuk 2) bleek het aandeel buitenland er de laatste jaren op achteruitgegaan te zijn. Al dient hierbij wel gezegd dat de Vlaamse zenders samen internationaal niet onaardig scoren, en dat het begin van onze analyse met de oorlog in Irak een uitzonderlijke situatie betreft.

Dit neemt echter niet weg dat buitenlands nieuws in de regel erg negatief en dramatisch nieuws pleegt te zijn, met veel aandacht voor oorlog, rampen en criminaliteit. Buitenlands nieuws is ook minder divers dan binnenlands nieuws: slechts een beperkt aantal thema's trekken het leeuwendeel van de aandacht naar zich toe. Buitenlands nieuws bleek bovendien voornamelijk nieuws over onze buurlanden en over politieke, militaire en economische grootmachten te zijn. Rond Azië, Afrika en Latijns-Amerika is het opvallend stil. Met deze resultaten worden eerdere bevindingen van Biltereyst en Joye (2005, 2007) bevestigd en bestendigd. We kunnen dus besluiten dat de bezorgdheid omtrent de wereld in het nieuws die we in het begin van dit onderzoek aan de dag legden gerechtvaardigd is.

Ook binnen de perssector zelf is de problematiek van de buitenlandberichtgeving een heet hangijzer. Op de recente Staten Generaal van de media⁶³, georganiseerd naar aanleiding van recente evoluties in de mediasector, kwam buitenlandberichtgeving als 'knelpunt-berichtgeving' naar voren. Zowel Marc Van de Looverbosch (voorzitter VVJ) als Filip Voets (secretaris generaal en ombudsman van de Raad voor Journalistiek) hamerden daar op een herwaardering van buitenlandse en EU-verslaggeving. Ook in de verschillende sessies tijdens de Staten Generaal werd bezorgdheid om de relatie tussen commerciële druk, concurrentiestrijd, krimpende redacties en het in gedrang brengen van berichtgeving over cultuur, buitenland en kritische kwaliteitsjournalistiek, geuit. De vraag is echter hoe een antwoord kan geformuleerd worden op deze bezorgdheid, hoe er naar een zo kwaliteitsvol mogelijke buitenlandberichtgeving gestreefd kan worden, en welke rol er voor de overheid in deze weggelegd is.⁶⁴

In de eerste plaats is de pers natuurlijk vrij. Voor een overheid in een democratisch systeem ligt het als vanzelfsprekend moeilijk om in te grijpen in de inhoud van de pers. De redactionele onafhankelijkheid, de vrijheid van de keuzes die daar gemaakt worden, dienen alleszins gevrijwaard te worden. Dat is ook de eerste reactie van de geïnterviewde hoofdredacteurs, Stef Wauters (VTM) en Wim Willems (VRT). Beiden reageren formeel en principieel: *'Als ik één beleidsaanbeveling zou moeten doen, dan zou ik zeggen: laat de*

63 Staten-Generaal van de Media - Actuele en toekomstige uitdagingen voor de Vlaamse mediasector, georganiseerd in het kader van VIA (Vlaanderen in Actie), donderdag 19 maart 2009, Antwerpen

64 'Uitgebreid verslag van de staten generaal van de media' onder redactie van Michael van den Nest, Caroline de Pauw en Koen Desmaretz. Terug te vinden op <http://www.cjism.vlaanderen.be/evenementen/statengeneraalmedia/>

*nieuwsagenda aan de redacties. Wij zijn daar best voor gekwalificeerd. Dat is onze job.*⁶⁵

Willems stelt dan weer: *‘Wij worden hier betaald om te informeren, en de keuze over hoe we dat doen, en waarover we informeren, die ligt hier en nergens anders.’*⁶⁶

Traditioneel heeft de overheid inderdaad een onthoudingsplicht ten aanzien van de media. Voor een goede werking van de democratie is het vooral van belang dat redacties vrijuit werk kunnen leveren. Dit betekent echter niet dat de overheid niet over hefboomen zou beschikken, met de mediadecreten gericht aan de massamedia in het algemeen, en met de beheersovereenkomst ten opzichte van de VRT in het bijzonder. Bij de VRT ligt de sturingscapaciteit als vanzelfsprekend hoger dan bij de private persbedrijven. Maar ook deze hefboomen zijn erg beperkt, stelt Dany Van Denbossche, voorzitter van de Commissie Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement in de legislatuur 2004-2009: *‘Er zijn hefboomen, maar dat moet ik meteen weer relativeren. De VRT is vandaag een naamloze vennootschap van publiek recht, en in het mini- en maxi-decreet, en nu het nieuwe mediadecreet, hebben we eigenlijk de afspraak gemaakt om zo min mogelijk te interveniëren in de programmatie van de VRT. Wij leveren wel de centen, en stellen breed binnen welke lijnen er gekleurd mag worden, maar voor de rest is de VRT volledig onafhankelijk. Wordt er buiten de lijnen gekleurd, ontstaat er een probleem, en pas dan zullen we ingrijpen’*⁶⁷

De recente ontwikkelingen in de mediasector maken echter dat er aan de net omschreven onthoudingsplicht van de overheid gesleuteld kan, en mag worden. Dat vindt alleszins de Vlaamse Vereniging van Beroepsjournalisten (VVJ), die samen met de vakbonden in de aanloop naar de Staten Generaal van de media een platformtekst schreef onder de titel ‘Voor het Behoud van het pluralisme en de kwaliteit van het nieuws’⁶⁸. Daarin staat dat *‘de huidige mediacrisis de beperkingen van het moderne mediabestel’* aantoont, en dat *‘in het licht van de galopperende commercialisering van de nieuwsmedia’* het tijd wordt *‘dat de overheid haar onthoudingsplicht omzet in een zorgplicht’*. Niet rechtsreeks inhoudelijk, want dat zou een stap te ver zijn, maar wel inzake de randvoorwaarden die kwaliteitsvolle journalistiek toelaten en mogelijk maken, kan de overheid haar steentje bijdragen.

In de komende paragrafen leggen we puntsgewijs enkele mogelijke aandachtspunten bloot waarmee deze mogelijke zorgplicht van de overheid voor kwaliteitsvolle buitenlandjournalistiek gestalte kan worden gegeven. We steunen daarbij op gesprekken met de hoofdredacteurs van *Het Nieuws* (VTM) en *Het Journaal* (VRT), en de voorzitter van de commissie Jeugd, Cultuur, Sport en Media van het Vlaams Parlement in de legislatuur 2004-2009. Ook een recente platformtekst van de Vlaamse Vereniging voor Beroepsjournalisten en voorstellen tot resoluties in het Vlaamse Parlement worden aangeboord.

65 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009

66 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

67 Persoonlijk interview met Danny Vandenbossche (sp.a), voorzitter van de parlementscommissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media, 16 juni 2009

68 Mediaplatform (VVJ, ACV, ABVV, ACLVB) ‘Voor het behoud van het pluralisme en de kwaliteit van het nieuws. Een zwart-, wit-, en draaiboek voor de mediacrisis en haar uitwegen in 2009-2010’. Opgesteld voor de Vlaamse Staten Generaal van de Media, 19 maart 2009.

Aangezien één van de mogelijk krachtigste hefboomen de beheersovereenkomst tussen de Vlaamse overheid en de VRT vormt, steken we met dat document van wal.

Beheersovereenkomst

De beheersovereenkomst legt de afspraken tussen de openbare omroep en de Vlaamse overheid vast, alsook de financiële middelen die de VRT ter beschikking krijgt om zijn openbare omroepopdracht te vervullen. De huidige beheersovereenkomst is reeds de derde in zijn soort en loopt van 2007 tot 2011.

In eerste instantie is het belangrijk om dergelijke beheersovereenkomsten historisch te kaderen. Met de bereikscrisis van de VRT midden jaren negentig werd de openbare omroep hervormd van een Vlaamse openbare instelling naar een naamloze vennootschap van publiek recht (maxidecreet). Deze verandering diende de autonomie en de slagvaardigheid van de openbare omroep ten goede te komen. Het maxidecreet voorzag in die zin ook in beheersovereenkomsten, die de rechten en plichten van de Vlaamse overheid en de openbare omroep voor vijf jaar ten opzichte van elkaar vastlegden, met een jaarlijkse controle door de Vlaamse Regulator voor de Media.

Wat de opdracht van de openbare omroep betreft, deze staat uiteengezet in het decreet betreffende de radio-omroep en de televisie van 27 maart 2009. Dat vormt de verderzetting van het mini- en maxidecreet. Artikel 7 stelt in dat licht dat ‘de VRT autonoom zijn programma-aanbod en uitzendschema’ vaststelt. De concrete invulling van dat programma-aanbod en de opdracht van de openbare omroep staan in artikel zes. Artikel 6 van het huidige decreet stelt dat ‘de VRT een kwalitatief hoogstaand aanbod in de sectoren informatie, cultuur, educatie en ontspanning’ dient te verzorgen, en dat daarbij ‘prioritair op de kijker en luisteraar gerichte informatie- en cultuurprogramma’s’ gebracht dienen te worden.⁶⁹ Belangrijk is tevens dat de VRT de opdracht heeft ‘een zo groot mogelijk aantal mediagebruikers te bereiken met een diversiteit aan hoogkwalitatieve programma’s die de belangstelling van de mediagebruikers wekken en eraan voldoen.’ De programmatie van de VRT dient ook betrokkenheid vanwege de Vlaming te creëren. Daarom dient een voldoende aantal programma’s erop gericht te zijn een breed en algemeen publiek te boeien. Naast deze algemene programma’s komen andere programma’s aan specifieke belangstellingssferen tegemoet. Deze doelgroepen zijn evenwel voldoende ruim en dienen ook effectief bereikt te worden. Uit deze opdracht blijkt dus het belang dat aan de informatietaak van de VRT gehecht wordt, en aan de kwalitatief hoogstaande invulling ervan. Ook het bereik van de zender wordt sterk benadrukt.

De beheersovereenkomsten pikken verder op deze opdrachtverklaring van de openbare omroep in. Telkens weerkerend thema in de discussies over de beheersovereenkomst is de manier waarop de performantie van de VRT gemeten wordt. Centrale stelling daarbij is dat vooral de bereikzijde van de openbare omroepopdracht overbelicht wordt, en de

69 Decreet betreffende radio-omroep en televisie, Vlaams Parlement, Stuk 2014 (2008-2009) – Nr. 13, 27 maart 2009

kwaliteitsvereisten in de schaduw blijven staan. Hoewel er verschillende kwaliteitsconcepten uitgewerkt worden in de beheersovereenkomsten (publieke, functionele, ethische en operationele) zijn zij inderdaad erg vaag. De performantiemaatstaven die het bereik en het waarderingscijfer van diverse programma's uitdrukken zijn daarentegen erg concreet. Zo geldt voor het bereik van nieuws en informatieprogramma's dat de VRT op zijn televisiekanalen gemiddeld per dag 60% van de VRT-televisiekijkers moet bereiken.

Dergelijke bereikcriteria sluiten echter eerder bij commerciële stations aan, de VRT is wat dat betreft een buitenbeentje tussen de andere Europese openbare omroepen. Om het gevaar van loutere publieksmaximalisatie als doel op zich te vermijden, zou kunnen gedacht worden aan het definiëren en uitrollen van duidelijkere criteria inzake kwaliteit en diversiteit, ook wat buitenlandberichtgeving betreft. *'Het opstellen van een beheersovereenkomst is hoedanook een moeilijke evenwichtsoefening'*, stelt Dany Vandenbossche, *'waarbij omzichtig tussen obstakels binnen het spanningsveld van een zwaar gesubsidieerde, maar toch volledig autonome, openbare omroep gelaveerd dient te worden. Om de kwaliteit van de openbare omroep te bewaken zijn we in een soort van telling terecht gekomen, met een omgekeerd effect. Het kijkcijfersyndroom noem ik dat.'*⁷⁰

Hoewel de VRT in de eerste plaats volledig autonoom is wat de samenstelling van de programmatie betreft, worden in de beheersovereenkomst toch ook meer specifieke aandachtspunten aangestipt die betrekking hebben op inhoud (bijvoorbeeld m.b.t. sport of cultuur). Al dient daarbij wel gezegd te worden dat deze inhoudelijke bepalingen erg vaag en breed omschreven blijven, om, zeker in het geval van de informatie-opdracht van de VRT, het principe van redactionele onafhankelijkheid niet voor de borst te stoten.

Protocol 2008

Sinds 1998 sluit de Vlaamse overheid protocols af met de schrijvende pers om de steun aan die mediasector te regelen. In het meest recente protocol, 'Protocol 2008 tussen de Vlaamse Regering en de Vlaamse geschrevenperssector betreffende de vrijwaring van een pluriforme, onafhankelijke en performante Vlaamse opiniepers' (Protocol 2008) erkent de Vlaamse Regering de maatschappelijke meerwaarde van kwaliteitsvolle journalistiek. Die wordt gezien als waarborg voor de democratie, en wordt beklemtoond dat omwille van de maatschappelijke rol die de media vervult in het publieke debat, de samenleving terecht kwaliteitsgaranties eist. Omwille van deze redenen onderschrijven beide partijen, zijnde de Vlaamse Regering en de geschrevenperssector, in het protocol een intentie tot samenwerking, om op die manier de bestaande redactionele competenties en de opbouw van noodzakelijke nieuwe competenties (die van een redactie de ruggengraat van kwaliteitsvolle journalistiek maken), te vrijwaren. Opleidingsprojecten staan dan ook centraal in dit protocol. Hoewel in artikel 2 punt 1 staat dat alle thema's in de berichtgeving bij deze opleidingen aan bod kunnen komen, stelt artikel 2 punt 2 kwaliteitsvolle buitenlandberichtgeving centraal, waarbij het belang van de pers als venster op de wereld letterlijk

⁷⁰ Persoonlijk interview met Danny Vandenbossche (sp.a), voorzitter van de commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media van het Vlaams Parlement, 16 juni 2009

wordt onderstreept. Concreet stelt de Vlaamse regering voor deze opleidingsprojecten jaarlijks 1 miljoen euro ter beschikking, die onder de verschillende koepelverenigingen van de geschrevenperssector volgens een verdeelsleutel verdeeld worden.

Met het Protocol 2008 breekt de Vlaamse Regering dus een lans voor meer kwaliteitsvolle buitenlandjournalistiek door te investeren in opleidingen op de redactievloer. Volgens het Mediaplatform van de Vlaamse Vereniging van Beroepsjournalisten (VVJ) en vakbonden mist deze steun echter grotendeels zijn doel. Hoewel het protocol in de regel wel naar bepaalde doelstellingen wordt georiënteerd, ontbreken substantiële voorwaarden voor de toekenning ervan. In het protocol van 2008 wordt de steun rechtstreeks uitgekeerd aan de vier koepelverenigingen van de printuitgevers (artikel 2, punt 3), wat evaluatie en controle van de budgetverdeling bemoeilijkt. Hoewel een jaarlijkse rapportage wordt bepaald (artikel 3, punt 2) meent het Mediaplatform dat het steunbeleid van de Vlaamse overheid te weinig concrete resultaatsverbintenissen vooropstelt. De redacties stellen nauwelijks of geen baat te ondervinden van deze substantiële steun van de overheid aan de perssector. Het Mediaplatform stelt dan ook meer precieze toekenningsvoorwaarden voor, en dit op het niveau van media, bestemming, differentiatie van de steun, en beheer en controle van de steun.⁷¹

Voorstellen van Resoluties in Vlaams Parlement

Ook in het Vlaams parlement werden de afgelopen jaren verschillende initiatieven ondernomen om de staat van het buitenlands nieuws op de beleidsagenda te plaatsen. In de commissie Buitenlands Beleid, Europese aangelegenheden, Internationale samenwerking en Toerisme lag in 2005 het voorstel van resolutie betreffende het opstellen van een Vlaams mediaplan voor het Zuiden voor.⁷² Het voorstel pleitte in de richting van meer evenwichtige aandacht voor het buitenland, en meer bepaald het Zuiden. Onder de noemer van een Vlaams mediaplan voor het Zuiden legden de indieners een reeks maatregelen voor om meer aandacht aan de globale wereldverhoudingen in de Vlaamse massamedia te stimuleren. Daarbij werd onder andere gewezen op; (1) een meer structurele steun aan Vlaamse onafhankelijke nieuwsagentschappen met een specifiek informatieaanbod uit het Zuiden, opdat zij een professioneel aanbod kunnen doen aan de Vlaamse media-actoren; (2) Noord-Zuid journalistiek stimuleren via het Fonds Pascal Decroos dat onderzoeksjournalistiek rond globale thema's kan stimuleren, bijvoorbeeld door een specifieke Noord-Zuid werkbeurs; (3) het oprichten van een Wereldprijs voor journalisten, als stimulans voor journalisten die systematisch en op een originele manier aandacht hebben voor globale wereldproblemen; (4) wereldvorming voor journalisten stimuleren zodat ervaring van journalisten verzilverd wordt, alsook netwerking stimuleren tussen journalisten, vormingsinstellingen, ngo's, bedrijven en internationale instellingen; (5) in de komende

71 Mediaplatform (VVJ, ACV, ABVV, ACLVB) 'Voor het behoud van het pluralisme en de kwaliteit van het nieuws. Een zwart-, wit-, en draaiboek voor de mediacrisis en haar uitwegen in 2009-2010'. Opgesteld voor de Vlaamse Staten Generaal van de Media, 19 maart 2009. http://www.agjpb.be/vvj/pdf/staten_generaal_nota_vvj.pdf

72 Voorstel van resolutie van de dames Sabine Poleyn en Miet Smet en de heren Jan Loones, Bart Caron en Dany Vandenbossche betreffende het opstellen van een Vlaams mediaplan voor het Zuiden, Vlaams Parlement, Stuk 397 (2004-2005) - Nr 1.

onderhandelingen over de volgende beheersovereenkomst met de VRT evenwichtige aandacht voor het buitenland in nieuws- en andere programma's nastreven; (6) de bundeling van wetenschappelijk onderzoek rond het Vlaams niet-westerse media-aanbod verder stimuleren, 'want ook hier is meten weten'.

Een maand na de reeds eerder vermeldde Staten-Generaal van de media (19 maart 2009) werd een voorstel van resolutie ingediend betreffende de Vlaamse Kwaliteitsjournalistiek in de commissie Cultuur, Jeugd Sport en Media.⁷³ Het voorstel werd ingediend met hoogdringendheid, aldus Bart Caron: *'We staan aan de vooravond van nieuwe verkiezingen en een nieuw regeerakkoord. Het zou goed zijn dat het parlement ook de intenties van de media zelf onderschrijft, intenties die trouwens door de Vlaamse Regering, bij monde van de minister-president, tijdens de staten-generaal werden geuit.'*⁷⁴ De intenties geschreven in het voorstel tot resolutie (dat niet meer behandeld werd) omvatten onder andere (1) financiële steun te koppelen aan specifieke kwaliteitsbevorderende maatregelen op de redacties, (2) te investeren in vergelijkend wetenschappelijk onderzoek over de kwaliteit van de nieuwsvoorziening en het journalistieke proces, (3) voor de Vlaamse cultuurpers een actieplan uit te werken, (4) de financiële middelen van het Fonds Pascal Decroos te verhogen, en zo extra investeren in maatregelen die kwaliteitsjournalistiek mee mogelijk maken, (5) te onderzoeken op welke wijze een ombudsdienst voor de media kan worden opgericht, (6) de aandacht voor berichtgeving over het buitenland in het algemeen en over het Europese niveau en de problemen in het Zuiden in het bijzonder, te stimuleren. We kunnen dus besluiten dat ook in het Vlaams Parlement, in de vorm van resoluties, aandacht besteed wordt aan mogelijkheden om tot een meer kwalitatieve buitenlandberichtgeving te komen.

Uit de resoluties springen de veelvuldige verwijzingen naar het Fonds Pascal Decroos (FPD) in het oog. Interessant in die zin is dan ook de recente evaluatie⁷⁵ van het Fonds in opdracht van voormalig Minister van Media Geert Bourgeois. In deze evaluatie werden ook verschillende verwijzingen en aanbevelingen opgenomen in verband met de rol die het Fonds te spelen heeft – of spelen kan – met betrekking tot buitenlandberichtgeving. De meningen blijken hierover echter verdeeld te zijn. Zo hekelt Dirk Voorhoof, Hoogleraar aan de Universiteit Gent, de veelvuldige projectaanvragen die volgens hem aansturen op een soort van opportunistische 'reisjesjournalistiek': *'Het is aandoenlijk om vast te stellen hoeveel aanvragen tot het Fonds werden gericht door journalisten die per se aan het andere eind van de wereld, en dus vooral niet in Vlaanderen (of Europa), aan onderzoeksjournalistiek willen gaan doen, diep in het oerwoud, in de woestijn, tot in Australië, ergens op een archipel, in Kalmukkië, tussen de moerasarabieren, tot het uiterste puntje van Patagonië of de streek van de Grote Meren.'*⁷⁶ Daartegenover staat Catherine Vuylsteke, (buitenland)redactrice van De Morgen, die stelt dat gesubsidieerde onderzoeksjournalistiek niet per definitie

73 Voorstel van resolutie van de heren Bart Caron, Piet De Bruyn, Eloi Glorieux en Dirk De Cock betreffende de Vlaamse kwaliteitsjournalistiek, Vlaams Parlement, Stuk 2227 (2008-2009) - Nr 1

74 Handelingen van de plenaire vergadering van het Vlaams Parlement nr 45, zitting 2008-2009, 30 april 2009.

75 'Evalueringsrapport over het Fonds Pascal Decroos voor Bijzondere Journalistiek', door Bert Boonen onder begeleiding van Leen d'Haenens en Michaël Opgenhaffen, oktober 2008.

76 'Evalueringsrapport over het Fonds Pascal Decroos voor Bijzondere Journalistiek', door Bert Boonen onder begeleiding van Leen d'Haenens en Michaël Opgenhaffen, oktober 2008.

over en in Vlaanderen moet gebeuren. Zij heeft dan ook moeite met het 'relevant voor Vlaanderen'-criterium dat op het huidige aanvraagformulier dient ingevuld te worden: *'Ik vind het alleszins nonsens, het moet maar eens uit zijn met dat voortdurende navelstaren.'* stelt zij. *'Terwijl we in alle mogelijke domeinen steeds internationaler gaan denken, volgen onze media meer dan ooit een regionalistische koers.'* Vuylsteke ziet het dan ook als de taak van het Fonds om net deze regionalistische tendens in de huidige mediaverslaggeving te counteren.⁷⁷

De veelvuldige aanvragen die het Fonds krijgt met betrekking tot het buitenland worden in Vuylstekes optiek dan ook niet meteen beschouwd als uitingen van 'opportunistische reisjesjournalistiek', maar vormen eerder een teken aan de wand dat het Fonds een uiterst welgekomen en -bevonden initiatief is voor de in het nauw gedreven buitenlandjournalistiek. Eén van de aanbevelingen die uit de evaluatie van het Fonds voortvloeit, betreft dan ook het plaatsen van een tegenzet tegen de stiefmoederlijke behandeling van Europese thema's, die volgens de rapporteurs onderbelicht worden in de Vlaamse massamedia en zo een democratisch deficit creëren. Dezelfde redenering kan opgemaakt worden voor buitenlands nieuws in het algemeen. Wel wordt gesteld dat het Fonds in deze richting al goed werk levert, onder andere door het op poten zetten van een internationaal journalisten-netwerk, maar wordt daar meteen bij verteld dat karige budgetten verdere initiatieven belemmeren.

De Vlaamse steun aan het Fonds Pascal Decroos bedraagt sinds 2006 250.000 euro (daarvoor 186.000 euro), maar op de Staten-Generaal voor de media werd door de Vlaamse minister-president aangekondigd dat deze financiële ondersteuning in 2009 zou worden opgetrokken tot 500.000 euro. Dit vloeiende onder meer voort uit het evaluatie-rapport van het Fonds, waaruit bleek dat de voornaamste output van door het Fonds gesubsidieerde projecten keer op keer geschreven media bleken te zijn: het beperkte budget voor werkbeurzen bleek ontoereikend om iets te realiseren in het Vlaamse audiovisuele landschap.

Journalisten aan het woord

Zoals eerder gesteld onderschrijven zowel Wim Willems als Stef Wauters, respectievelijk hoofdredacteurs van Het Journaal en Het Nieuws, het belang van redactionele onafhankelijkheid. Werken met quota's vinden ze pervers, en is bovendien een straatje zonder einde.⁷⁸ Dat vindt ook Dany Vandenbossche: *'hoe meer quota's, hoe moeilijker het wordt. Kijk naar de Vlaamse muziek. Als je zegt, zoveel percent Vlaamse muziek, dan begint de discussie over de jazz en de wereldmuziek.'*⁷⁹

77 'Evaluatierapport over het Fonds Pascal Decroos voor Bijzondere Journalistiek', door Bert Boonen onder begeleiding van Leen d'Haenens en Michaël Opgenhaffen, oktober 2008.

78 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van *Het Nieuws* op VTM, 15 juni 2009; Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

79 Persoonlijk interview met Danny Vandenbossche (sp.a), voorzitter van de parlementscommissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media, 16 juni 2009

De verantwoordelijkheid voor de nieuwsagenda hoort bij de redactie te liggen en nergens anders, anders is de stap naar ‘staatsomroepen’ en ‘Oost-Europese toestanden’ – dixit Willems – klein. Wel vindt hij dat er gespeeld kan worden op het kader waarin journalisten werken. Hoe beter gestoffeerd dat kader is, hoe kwaliteitsvoller de nieuwsvoorziening.

In diezelfde zin stelt het VVJ samen met de vakbonden dat journalistenwerk, mensenwerk is. Mediacontent produceren is erg arbeidsintensief, investeren in het kader waar de redactie in tewerkgesteld wordt, is investeren in de kwaliteit. Op dat vlak ziet Willems tal van mogelijkheden: *‘Het kan gaan over opleidingen, over het stimuleren of het financieren van training voor oorlogreporters, het ter beschikking stellen van technologieën, van fondsen voor het uitwerken van langere reportages in het buitenland. Er is een waaier van mogelijkheden, maar het gaat telkens over het verbeteren van het kader waarin redacties werken. Als je een andere piste zou kiezen, een soort quota-systeem, dan gaat men vroeg of laat in conflict komen met zichzelf, en dan gaat men constateren dat men na verloop van tijd al zoveel quota’s heeft ingevoerd dat ze onmogelijk allemaal te halen zijn.’*⁸⁰ Quota’s zijn uit den boze, maar ook het oprichten van fondsen ligt moeilijk, zegt Danny Vandenbossche. Want dan begint de discussie inzake het gelijk speelveld: mag de VRT hier dan ook gebruik van maken?⁸¹

Peter Verlinden⁸² (VRT) gooit het in een hoorzitting in het Vlaams parlement over een iets andere boeg, en stelt dat overheid of ngo’s ook door eigen daden nieuwswaarde kunnen creëren. Verlinden geeft het voorbeeld aan van Buitenlands minister Derycke. Toen die destijds niet naar Congo, Rwanda of Burundi wilde gaan, werd er volgens Verlinden meteen veel minder aandacht geschonken aan die landen. Als een minister journalisten niet uitnodigt, moeten redacties veel meer geld zelf uitgeven. Net het feit dat ministers het de moeite waard vinden om naar een bepaald gebied te gaan, is op zich nieuws. Daarmee creëert het beleid volgens Verlinden mee de factoren waarbinnen een journalist in eer en geweten kan beslissen waaraan hij aandacht moet besteden.

Nieuwswaarde wordt dus voor een groot stuk gecreëerd door het Vlaamse beleid: als de Vlaamse Regering allerlei acties voert, kan een journalist daar niet om heen. Wat niet betekent dat dit gelijk staat aan het ondergaan van politieke druk. Boudewijn Van Spilbeeck (VTM) benadrukt dat meereizen in het zog van ministers niet een vaststaand gegeven is. Het is niet omdat het voorstel gedaan wordt, dat er in elk geval op ingegaan wordt. Het moet inhoudelijk interessant genoeg zijn, de journalisten moeten geen druk voelen om voortdurend de minister in beeld te brengen.

80 Persoonlijk interview met Wim Willems, hoofdredacteur nieuwsuitzendingen VRT, 2 juni 2009

81 Persoonlijk interview met Danny Vandenbossche (sp.a), voorzitter van de parlementscommissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media, 16 juni 2009

82 Vlaams Parlement, Stuk 751 Nr1, Hoorzitting over de ervaringen van diverse actoren met de Vlaamse aanpak van noodhulp situaties naar aanleiding van de acties Tsunami 12 12 en HOOP.

Bovendien is meereizen in het zog van de elite, hoewel het vliegtuigticket vergoed wordt, nog altijd een dure operatie.⁸³

Dezelfde redenering gaat op voor acties van ngo's, die toch heel wat volk op straat weten te brengen en te mobiliseren. Ook zij nodigen journalisten uit. Zo vertelt Stef Wauters dat VTM al eens is mee geweest met de Damiaanactie, of dat er met UNICEF naar Pakistan getrokken wordt. Dergelijke initiatieven vindt Wauters belangrijk, omdat het voor hem duidelijk is dat zonder deze duw in de rug zulke items maar weinig kans maken. Maar al te vaak meegaan, is volgens Wauters niet kies. 'Wij zijn er natuurlijk niet om de fundraising van de ngo's te stimuleren. Wij willen vooral onze eigen nieuwsagenda bepalen en volgen.'⁸⁴

Conclusies

Uit wat voorafgaat, kunnen we wat het afbakenen van een actieruimte betreft, volgende algemene conclusie trekken. De pers is vrij, en de redactionele onafhankelijkheid dient gevrijwaard te worden. Zowel overheid als journalisten verdedigen daar het belang van, journalisten bij monde, de overheid middels een traditionele onthoudingsplicht. Het belang van dergelijke redactionele onafhankelijkheid ligt in de lijn van een 'ongebonden' pers en diens rol in de democratische samenleving. De recente evoluties in de media, en de reacties die daarbij gesprokkeld werden op de Staten Generaal georganiseerd door de Vlaamse minister-president Kris Peeters, maken echter duidelijk dat wat deze traditionele onthoudingsplicht van de overheid betreft, er stappen in de richting van een zogenaamde zorgplicht mogelijk gemaakt kunnen worden. Rechtstreekse inhoudelijke inmenging op redactievloeren is daarbij als vanzelfsprekend uit den boze, creatie van afdoende randvoorwaarden voor een kwaliteitsvolle pers kunnen dan weer wel. Dat dit een moeilijke evenwichtsoefening is, hoeft geen betoog.

83 Persoonlijk interview met Boudewijn Van Spilbeeck, rubriekhoofd buitenland VTM, 15 juni 2009

84 Persoonlijk interview met Stef Wauters, hoofdredacteur van Het Nieuws op VTM, 15 juni 2009

5

Algemeen Besluit

De aanleiding voor het uitvoeren van voorliggend onderzoek was tweevoudig. Ten eerste bleek uit het rapport 'Vrede in Vlaanderen' (Verhulst *et al* 2007) dat mensen die meer nieuws en duiding consumeren en beter geïnformeerd zijn over de internationale samenleving meer positieve vredesattituden hebben. Bovendien bleken zij zich ook meer actief in te zetten voor vrede, en dit los van socio-demografische factoren. Ten tweede werd reeds in zeer veel fora een bezorgdheid geuit omtrent de berichtgeving over de internationale samenleving in de Vlaamse media.

Deze twee krijtlijnen vormden het uitgangspunt voor dit onderzoek. Drie vragen werden daarbij voorop gesteld. In de eerste plaats betrof het de feiten, met name: hoe staat het met de kwantiteit en de kwaliteit van de buitenlandberichtgeving in Vlaanderen. Ten tweede werd de impact van buitenlandberichtgeving op kennis en vredesattituden van mediaconsumenten onder de loep genomen. Ten derde diende er een verkennende analyse opgemaakt te worden van de mogelijke beleidsruimte waarover de Vlaamse overheid beschikt om buitenlandberichtgeving in de Vlaamse media te stimuleren.

In het eerste hoofdstuk van voorliggend rapport werd de wetenschappelijke literatuur over buitenlands nieuws onder de loep genomen, zowel wel wat kwantiteit, kwaliteit als mogelijke verklaringen voor evoluties betreft. Uit deze studies bleek een grote bezorgdheid betreffende de voorstelling van de wereld in het nieuws. In de eerste plaats bleek bezorgdheid over de *kwantiteit*: het aandeel buitenland in kranten en journaals bleek uit verschillende studies gedurende de jaren negentig in vrije val te zijn. Terwijl het samenleven vandaag gekenmerkt wordt door een toenemende globale interdependentie, verdwijnt de wereld uit het nieuws. Daarnaast stemt ook de *kwaliteit* tot nadenken. Die bezorgdheid gaat terug tot de NWICO-debatten uit de jaren '70: buitenlands nieuws zou sterk gedefinieerd worden in termen van Westerse waarden, en de informatiestromen over de wereld zouden erg ongelijk verdeeld zijn. Buitenlands nieuws blijkt dan ook nieuws met een beperkte geografische en thematische diversiteit te zijn, over een korte aandachtsspanne te beschikken, en sterk afhankelijk te zijn van het materiaal dat enkele grote nieuws- en beeldagentschappen verzamelden.

Als voornaamste reden voor de dalende kwaliteit en kwantiteit van de buitenlandberichtgeving wordt de commercialisering van de mediamarkt naar voor geschoven. Buitenlands nieuws zou in de eerste plaats duur nieuws zijn: eigen nieuwsgaring in het buitenland kost handenvol geld. Bovendien zou het merendeel van het publiek niet geïnteresseerd zijn in ontwikkelingen die zich buiten de eigen landsgrenzen afspelen. Buitenlands nieuws zou ook complex nieuws zijn. Kijkers, lezers of luisteraars zouden de nodige achtergrondkennis ontberen om het verre buitenland een plaats te geven. Al deze factoren maken dat de kostenbatenanalyse voor buitenlands nieuws in sterk gecommercialiseerde systemen negatief uitvalt. Het is in die zin dat mediacritici buitenlands nieuws als een algemene kwaliteitsindicator zien: wanneer er aan de randvoorwaarden voor kwaliteitsvolle journalistiek geraakt wordt, slinkt het aandeel buitenland.

In het tweede hoofdstuk van dit rapport analyseerden we deze bezorgdheid over de staat van het buitenlands nieuws voor *Het Journaal* op VRT en *Het Nieuws* op VTM aan de hand van een uitgebreide dataset die alle 19u-nieuwsuitzendingen van 2003 tot 2008 omsluit. Wat de kwantiteit betreft, bleek de openbare omroep met een meer internationale bril naar de actualiteit te kijken. Over de gehele onderzoeksperiode (2003-2008) wijdt de openbare omroep net geen derde van het totale journaal aan puur buitenlandse items (30,3%). VTM heeft een meer lokale focus; slechts één item op vijf belicht het buitenland (22,5%). Opvallend is tevens dat het aandeel buitenlands nieuws voor beide zenders de laatste drie jaren een terugval kent. Deze daling is voor VTM met ongeveer 10 percent dubbel zo sterk als deze bij VRT. Het aandeel buitenlands nieuws op het commerciële station gaat sinds 2005 jaar na jaar achteruit, en ligt voor de eerste twee kwartalen van 2008 op slechts 16 percent. Ook bij VRT is er een duidelijke daling waarneembaar. Deze is echter minder uitgesproken. In 2008 klokt VRT af op ongeveer 28 percent buitenlands nieuws. Waar beide zenders in het begin van de onderzoeksperiode een sterk gelijkwaardig verloop kenden, nemen de verschillen betreffende het aandeel buitenland tussen beide sinds 2005 toe. Deze daling verraste de geïnterviewde journalisten allerm minst: het begin van de onderzoeksperiode betreft de nasleep van 9/11 en het uitbreken van de oorlog in Irak. Deze periode staat geboekstaafd als hoogdagen voor het buitenlands nieuws.

Wat de *kwaliteitsindicatoren* voor buitenlands nieuws betreft, werden de vooropgestelde hypothesen grotendeels bevestigd. Buitenlands nieuws blijkt in de eerste plaats nieuws over het nabije buitenland te zijn. Proximiteit in al zijn vormen – geografisch, cultureel, koloniaal – blijkt een erg bepalende nieuwswaarde te zijn. Buitenlands nieuws bleek dan ook voornamelijk nieuws over onze buurlanden, en over militaire, politieke en economische grootmachten. De aandacht voor deze landen is bovendien vrij continue. Rond Azië, Latijns-Amerika en Afrika is het opvallend stil. De berichtgeving over deze continenten is bovendien erg fragmentarisch en discontinue. Buitenlands nieuws bleek ook erg negatief nieuws te zijn: berichtgeving over oorlog, rampen en criminaliteit slokken het leeuwendeel van de buitenlandberichtgeving op. Opvallend is dat VRT meer accenten legt naar het harde, institutionele en internationaal politieke buitenland toe, en VTM meer voor het sensationele buitenland kiest. De conclusie uit de inhoudsanalyse van zes jaar nieuws (2003-2008) is dan ook dat de representatie van de wereld in het nieuws weldegelijk aanleiding kan geven tot bezorgdheid.

In het derde hoofdstuk van dit rapport keken we naar de mogelijke *impact* van buitenlands nieuws. De impact van buitenlands nieuws wordt vaak verondersteld immens te zijn, maar slechts weinige studies hebben zich tot nog toe ook daadwerkelijke over deze impact gebogen. De meeste studies leggen daarbij een link tussen buitenlands nieuws en internationale kennis, en kijken naar individuele kenmerken van respondenten om kennis te voorspellen. Geslacht, leeftijd en opleidingsniveau komen uit deze studies als voornaamste voorspellers van kennis uit de bus, maar ook nieuwsmediavariabelen spelen een rol. De impact van kranten bleek daarbij groter dan de impact van televisienieuws. Andere studies zoomden eerder in op omgevingsfactoren, zoals het mediasysteem. Nieuwsconsumenten in sterk gecommmercialiseerde mediasystemen maken volgens deze studies minder kans

om op internationaal nieuws te stuiten. Hierdoor zou de kenniskloof in dergelijke mediasystemen tussen gemotiveerde en niet-gemotiveerde individuen veel groter zijn dan dat in publieke systemen het geval is.

Zelf hanteerden we in voorliggend rapport de data die verzameld werden in het kader van het onderzoek 'Vrede in Vlaanderen' (Verhulst *et al* 2007). Ook daaruit bleken opleiding (hoog), geslacht (man) en leeftijd (ouder) samen met interesse in politiek als voornaamste voorspellers van internationale kennis uit de bus te komen. Maar ook een hele batterij aan mediavariabelen voegde verklaringskracht aan het model toe. Los van het feit of mensen nu hoog- dan wel laag opgeleid zijn, of veel dan wel weinig interesse in politiek hebben, dragen frequent de krant lezen, aandacht besteden aan buitenlands nieuws, en een voorkeur voor de openbare omroep en kwaliteitskranten bij tot meer kennis over het reilen en zeilen binnen de internationale samenleving.

Naast de impact van buitenlands nieuws op kennis, bestaat er een beperkte hoeveelheid literatuur over de impact van buitenlands nieuws op attituden. Buitenlands nieuws en vredesengagement worden echter zelden tot nooit specifiek gelinkt. Internationaal nieuws blijkt uit deze studies sterk de publieke agenda te bepalen: internationaal nieuws omschrijft wat beschouwd wordt als de belangrijkste (internationale) problemen. Ook de houding ten opzichte van vreemde landen wordt door internationaal nieuws beïnvloedt. Verschillende studies wijzen daarbij op het mediërende effect van kennis. Mediaconsumptie zou via toegenomen kennis leiden tot een gevoel van verbondenheid en betrokkenheid met het wereldgebeuren, en kijkers, lezers of luisteraars op die manier een wereldbeeld bijbrengen waarin vredesparticipatie zinvol en nuttig lijkt. Ook in traditioneel participatieonderzoek staat kennis als belangrijke intermediaërende variabele voor maatschappelijk engagement geboekstaafd, al ligt de focus daarbij niet meteen op buitenlands nieuws en internationale kennis.

Zelf analyseerden we aan de hand van de data die verzameld werden in het kader van het onderzoek 'Vrede in Vlaanderen' (Verhulst *et al* 2007) de impact van verschillende nieuwsmediavariabelen op de houding van respondenten ten aanzien van militair ingrijpen en andere vredesattituden. Respondenten die stelden meer aandacht te besteden aan buitenlands nieuws bleken daarbij militair ingrijpen minder snel gerechtvaardigd te vinden. Controlerend voor de impact van andere variabelen bleken zowel kennis over de internationale samenleving als een voorkeur voor de openbare omroep een negatieve impact te hebben op een voorkeur voor militair ingrijpen. Naast de houding ten opzicht van militair ingrijpen, keken we ook naar de opvattingen die respondenten er op nahielden over oorlog, vrede en geweld in het algemeen. Mensen die meer aandacht besteedden aan buitenlands nieuws bleken daarbij meer positieve vredesattituden aan te hangen: zij vonden oorlog minder een ver van hun bed show, vrede minder een luxethema, en geloofden sterker in het feit dat ze zelf een bijdrage konden leveren tot een meer vredevolle wereld. Hoewel journalisten het in de eerste plaats als hun taak zien om 'in kennis te stellen', neemt dit dus niet weg dat dit zaaien van kennis de kiem van mogelijke vredesattituden vormt.

Volgens journalisten is het echter wel duidelijk aan anderen om deze kennis van het publiek in engagement om te zetten.

In het vierde hoofdstuk van dit rapport keken we naar de mogelijke *actieruimte*. Uit het hele rapport bleek de bezorgdheid over de wereld in het nieuws gerechtvaardigd. Ook in de perssector zelf is de problematiek van de buitenlandberichtgeving voorwerp van debat. De vraag blijft echter hoe op deze bezorgdheid een antwoord kan worden geformuleerd, hoe er naar een zo kwaliteitsvol mogelijke buitenlandberichtgeving gestreefd kan worden, en welke rol er voor de overheid in deze weggelegd is. In de eerste plaats is de pers – als vierde macht – natuurlijk vrij, en dat is ook wat de verschillende journalisten met klem benadrukken: redacties zijn onafhankelijk, en staan zelf in voor het bepalen van hun nieuwsagenda. De overheid heeft dan ook traditioneel een onthoudingsplicht ten opzicht van de nieuwsmedia. Met de recente evoluties in het medialandschap, en de daaropvolgende Staten Generaal van de media werden er echter mogelijkheden geopend om deze traditionele onthoudingsplicht richting een zogenaamde zorgplicht te laten evolueren. Inhoudelijke ingrepen blijven daarbij uit den boze, wel kan de overheid zich toeleggen op het vrijwaren van de randvoorwaarden die kwaliteitsvolle journalistiek mogelijk maken.

Uit voorliggend rapport kunnen we besluiten dat de bezorgdheid over de wereld in het nieuws gerechtvaardigd is, en zowel aandacht als actiemaatregelen verdient, maar dat met de grootst mogelijke omzichtigheid in het spanningsveld van een vrije en autonome pers enerzijds, en een pluriforme en kwaliteitsvolle pers anderzijds, geopereerd dient te worden. Daarbij dient vooral aandacht besteed te worden aan de omstandigheden en het kader die buitenlandsjournalistiek mogelijk maken. Dialoog tussen overheid, geschreven en beeldende pers is in dat opzicht cruciaal. Dit rapport hoopt deze dialoog inhoudelijk te stofferen.

Bibliografie

- Aarts, Kees & Holli A. Semetko. 2003. 'The Divided Electorate: Media Use and Political Involvement.' *The Journal of Politics*. 65 (3): pp.759-784.
- Ahren, Thomas J. 1984. 'Determinants of Foreign Coverage in U.S. Newspapers' in Robert L. Stevenson & Donald Lewis Shaw (eds.), *Foreign News and the New World Information Order*. Ames: The Iowa State University Press.
- Barnhurst, Kevin G. 2006. 'Where: Places in the News' in Kevin G. Barnhurst (ed.), *The New Long Journalism*.
- Baum, Matthew A. 2002. 'Sex, Lies, and War: How Soft News Brings Foreign Policy to the Inattentive Public.' *The American Political Science Review*. 96 (1): pp.91-109.
- Beaudoin, Christopher E. 2004. 'The Independent and Interactive Antecedents of International Knowledge.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 66 (5): pp.459-473.
- Beaudoin, Christopher E. & Esther Thorson. 2001a. 'LA Times offered as Model for Foreign News Coverage.' *Newspaper Research Journal*. 22 (1): pp.80-93.
- Beaudoin, Christopher E. & Esther Thorson. 2001b. 'Value Representations in Foreign News.' *International Communication Gazette*. 63 (6): pp.481-503.
- Bennett, Stephen Earl, Richard S. Flickinger, John R. Baker, Staci L. Rhine & Linda L. M. Bennett. 1996. 'Citizens' Knowledge of Foreign Affairs.' *The Harvard International Journal of Press/Politics*. 1 (2): pp.10-29.
- Biltereyst, Daniel. 2001. 'Global News Research and Complex Citizenship. Towards an Agenda for Research on Foreign/International News and Audiences.' in S. Hjarvard (ed.), *News in a Globalized World*. Copenhagen: Nordicom.
- Biltereyst, Daniël & Lieve Desmet. Ftc. 'One day of foreign and international news. Reconsidering the paradox of parochialism and the shrinking news agenda.' in J. Gripsrud (ed.), *Changing Media, Changing Europe.*: RHACNA research project.
- Biltereyst, Daniël & Stijn Joye. 2005. 'Voorspelbaar buitenland. Analyse van de buitenland- en de internationale berichtgeving van de VRT- en de VTM-journaals in 2003' in Marc Hooghe, Knut De Swert & Stefaan Walgrave (eds.), *Televisienieuws als venster op de wereld*. LEuven: Acco, pp.157-174.
- Blumler, Jay G. & Michael Gurevitch. 1995. *The Crisis of Public Communication*. London, Routledge.
- Brewer, Paul R., Joseph Graf & Lars Willnat. 2003. 'Priming or Framing: Media Influence on Attitudes Toward Foreign Countries.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 65 (6): pp.493-508.
- Cappella, Joseph N. & Kathleen Hall Jamieson. 1997. *Spiral of Cynicism: The Press and the Public Good*. Oxford University Press.
- Center, PEW Research. 2005. *The State Of The News Media 2005*.
- Chang, Tsan-Kuo & Jae-Won Lee. 1992. 'Factors affecting gatekeepers' selection of foreign news: a national survey of newspaper editors.' *Journalism Quarterly*. 69 (3): pp.554-561.
- Clausen, Lisbeth. 2004. 'Localizing the global: 'domestication' processes in international news production.' *Media, Culture & Society*. 26 (1): pp.25-44.
- Cohen, Akiba. 2001. 'Globalization Ltd.: Domestication at the Boundaries of Foreign Television News' in Joseph M. Chan & Bryce T. McIntyre (eds.), *In Search of Boundaries. Communication, Nation-States, and Cultural Identities*: Greenwood.

- Cohen, Akiba, Mark Levy, Itzhak Roeh & Michael Gurevitch. 1996. *Global Newsroom, Local Audience. A Study of the Eurovision News Exchange*. John Libbey & Company.
- Coppens, Thomas. 2005. *Opdracht Volbracht? Een Studie naar de taken van de VRT*.
- Curran, James, Shanto Iyengar, Anker Lund & Inka Moring. 2007. *Media Systems, Delivery of International News, and Public Awareness of International Affairs*. Paper presented at the Conference on the Changing Media and Political Accountability Woodrow Wilson School of International and Public Affairs, Princeton University.
- Davies, Nick. 2008. *Flat Earth News: An Award-winning Reporter Exposes Falsehood, Distortion and Propaganda in the Global Media*. Chatto & Windus.
- De Bens, Els & Steve Paulussen. 2005. 'Hoe anders is de VRT? De performantie van de Vlaamse publieke omroep.' *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*. 33 (4): pp.365-386.
- De Swert, Knut. 2002. 'De mythe van de tabloidisering van de Vlaamse kwaliteitspers.' *Mediagids – Boek en Pers*. 11: pp.27-41.
- De Swert, Knut. 2005. 'Soft en hard nieuws als kwaliteitskenmerk van het televisienieuws' in Marc Hooghe, Knut De Swert & Stefaan Walgrave (eds.), *De kwaliteit van het nieuws. Kwaliteitsindicatoren voor televisienieuws*. Leuven: Acco.
- De Swert, Knut, Stefaan Walgrave, Marc Hooghe, Volkan Uce & Anne Hardy. 2008. *Het Vlaamse televisienieuws onder de loep*. Rapport van het ENA ten behoeve van de Vlaamse Minister voor Media.
- De Vreese, Claes H. . 2005. 'The Spiral of Cynicism Reconsidered.' *European Journal of Communication*. 20 (3): pp.283-301.
- De Vreese, Claes H. & Hajo Boomgaarden. 2006. 'News, Political Knowledge and Participation: The Differential Effects of News Media Exposure on Political Knowledge and Participation.' *Acta Politica*. 41: pp.317-341.
- Delli Carpini, Michael & Scott Keeter. 1997. *What Americans Know about Politics and Why It Matters*. Yale University Press.
- Desmet, Lieve. 2005. *Dit was het nieuws! Een multimethodisch onderzoek naar de ontwikkeling van het televisiejournaal en de nieuwsproductiepraktijk op de Vlaams openbare omroep (1953-1990) op basis van origineel beeldmateriaal en geschreven bronnen van het VRT-Beeld- en Documentenarchief*. Gent, Vakgroep Communicatiewetenschappen, Universiteit Gent.
- Emery, Michael. 1989. 'An Endangered Species: The International Newshole.' *Gannett Center Journal*. 3 (4): pp.151-164.
- Eveland, William P. & Dietram A. Scheufele. 2000. 'Connecting News Media Use with Gaps in Knowledge and Participation.' *Political Communication*. 17: pp.215-237.
- Galtung, Johan & Mari Holmboe Ruge. 1965. 'The Structure of Foreign News.' *Journal of Peace Research*. 2 (1): pp.64-91.
- Gerbner, George, Larry Gross, Michael Morgan & Nancy Signorielli. 1980. 'The Mainstreaming of America.' *Journal of Communication*. 30 (3): pp.10-29.
- Gerbner, George & George Marvany. 1977. 'The Many Worlds of the World's Press.' *Journal of Communication*. 27 (1): pp.52-66.

- Gonzenbach, William J., David Arant & Robert L. Stevenson. 1992. 'The World of US Network News: Eighteen Years of International and Foreign News Coverage.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 50 (1): pp.53-72.
- Graber, Doris. 2004. 'Mediated Politics and Citizenship in the Twenty-First Century.' *Annu. Rev. Psychol.* 55: pp.545-571.
- Gurevitch, Michael, Mark R. Levi & Itzhak Roeh. 1993. 'The Global Newsroom: convergences and diversities in the globalization of television news' in Peter Dahlgren & Colin Sparks (eds.), *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere*. London: Routledge.
- Hagen, Ingunn. 1997. 'Communicating to an Ideal Audience: News and the Notion of the 'Informed Citizen'.' *Political Communication*. 14: pp.405-419.
- Hess, Stephen. 1996. *International News & Foreign Correspondents*. Washington D.C., Brookings Institution Press.
- Hester, Al. 1978. 'Five Years of Foreign News on U.S. Television Evening Newscasts.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 24: pp.88-95.
- Hoge, James F. 1997. 'Foreign News. Who Gives a Damn?' *Columbia Journalism Review*. 36 (4): pp.48-52.
- Hollander, Barry A. 1997. 'Television News Exposure and Foreign Affairs Knowledge. A Six-Nation Analysis.' *International Communication Gazette*. 59 (2): pp.151-161.
- Holtz-Bacha, Christina & Pippa Norris. 2001. 'To Entertain, Inform, and Educate': Still the Role of Public Television.' *Political Communication*. 18 (123-140).
- Hooghe, Marc. 2002. 'Watching Television and Civic Engagement: Disentangling the Effects of Time, Programs, and Stations.' *The Harvard International Journal of Press/Politics*. 7 (2): pp.84-104.
- Hooghe, Marc. 2007. 'Inleiding: de kwaliteit van het nieuws' in Marc Hooghe, Knut De Swert & Stefaan Walgrave (eds.), *De kwaliteit van het nieuws. Kwaliteitsindicatoren voor de televisieverslaggeving*. Leuven: Acco.
- Iyengar, Shanto, Kyu S. Hahn, Heinz Bonfadelli & Mirko Marr. 2009. 'Dark Areas of Ignorance' Revisited.' *Communication Research*.
- Iyengar, Shanto & Donald Kinder. 1987. *News That Matters: Television and American Opinion*. University of Chicago Press.
- Jerit, Jennifer, Jason Barabas & Toby Bolson. 2006. 'Citizens, Knowledge and the Information Environment.' *American Journal of Political Science*. 50 (2): pp.266-282.
- Joye, Stijn & Daniël Biltreyst. 2007. 'All quiet on the...? Een analyse van het buitenland aanbod van VRT en VTM' in Marc Hooghe, Knut De Swert & Stefaan Walgrave (eds.), *De kwaliteit van het nieuws. Kwaliteitsindicatoren voor de televisieverslaggeving*. Leuven: Acco.
- Kim, Joohan, Robert O. Wyatt & Elihu Katz. 1999. 'News, Talk, Opinion, Participation: The Part Played by Conversation in Deliberative Democracy.' *Political Communication*. 16: pp.361-385.
- Kim, Kyungmo. 2003. 'Organizational Determinants of International News Coverage in Korean Newspapers.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 65 (1): pp.65-85.
- Korzenny, Felipe, Wanda del Toro & James Gaudino. 1987. 'International News Media Exposure, Knowledge and Attitudes.' *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. 31 (1): pp.73-87.
- Kwak, Nojin, Nathaniel Poor & Marko M. Skoric. 2006. 'Honey, I Shrunk the World! The Relation Between Internet Use and International Engagement.' *Mass Communication and Society*. 9 (2): pp.189-213.

- Larson, James F. 1982. 'International Affairs Coverage on US Evening Network News, 1972-1979' in William C. Adams (ed.), *Television Coverage of International Affairs*. Norwood: Ablex Pub, pp.253.
- Larson, James F. & Andy Hardy. 1977. 'International Affairs Coverage on Network Television News: A Study of News Flow.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 23: pp.241-256.
- Lent, John A. 1977. 'Foreign News in American Media.' *Journal of Communication*. 27 (1): pp.46-51.
- Lippmann, Walter. 1922. *Public opinion*. New York Macmillan.
- Livingston, Steven & Lance W. Bennett. 2003. 'Gatekeeping, Indexing, and Live-Event News: Is Technology Altering the Construction of News?' *Political Communication*. 20: pp.363-380.
- Livingstone, Sonia & Tim Markham. 2008. 'The contribution of media consumption to civic participation.' *The British Journal of Sociology*. 59 (2): pp.351-371.
- Luskin, Robert C. 1990. 'Explaining Political Sophistication.' *Political Behavior*. 12 (4): pp.331-361.
- McNelly, John T. & Fausto Izcaray. 1986. 'International News Exposure And Images of Nations.' *Journalism Quarterly*. 63 (3): pp.546-553.
- Meijer, Irene Costera. 2003. 'What Is Quality Television News? A plea for extending the professional repertoire of newsmakers.' *Journalism Studies*. 4 (1): pp.15-29.
- Moisy, Claude. 1997. 'Myths of the Global Information Village.' *Foreign Affairs* (Summer 1997): pp.78-87.
- Mowlana, Hamid. 1993. 'Towards a NWICO for the Twenty-First Century?' *Journal of International Affairs*. 47 (1): pp.59-72.
- Newton, Kenneth. 1999. 'Mass Media Effects: Mobilization or Media Malaise?' *British Journal of Political Science*. 29 (4): pp.577-599.
- Norris, Pippa. 1995. 'The Restless Searchlight: Network News Framing of The Post Cold War World.' *Political Communication*. 12 (4): pp.357-370.
- Norris, Pippa. 2000. *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Oosterbaan, Warna & Hans Wansink. 2008. *De krant moet kiezen. De toekomst van de kwaliteitsjournalistiek*. Amsterdam, Prometheus.
- Patterson, Thomas E. 2003. 'The Search for a Standard: Market and Media.' *Political Communication*. 20 (2): pp.139-144.
- Peeren, Yen. 2003. 'Televisienieuws: een venster op de wereld? Een onderzoek naar buitenlands nieuws in Europese televisiejournals' in Daniel Biltereyst & Yen Peeren (eds.), *Nieuws, Democratie & Burgerschap. Onderzoek over hedendaagse nieuwsmedia*. Gent: Academia Press.
- Perry, David K. 1990. 'News Reading, Knowledge about, and Attitudes toward Foreign Countries.' *Journalism Quarterly*, v67 n2 p353-58 Sum 1990. 67 (2): pp.353-358.
- Philo, Greg. 2004. 'The Mass Production of Ignorance: News Content and Audience Understanding' in Annabelle Sreberny Chris Paterson (ed.), *International News in the 21st Century*: University Of Luton Press.
- Plasser, Fritz. 2005. 'From Hard to Soft News Standards?: How Political Journalists in Different Media Systems Evaluate the Shifting Quality of News.' *The Harvard International Journal of Press/Politics*. 10 (2): pp.47-68.
- Prior, Markus. 2005. 'News vs. Entertainment: How increasing media choice widens gaps in political knowledge and turnout.' *American Journal of Political Science*. 49 (3): pp.577-592.

- Putnam, Robert D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. 1995. 'Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America.' *PS: Political Science & Politics*. 28 (4): pp.664-683.
- Riffe, Daniel, Charles F. Aust, Ted C. Jones, Barbara Shoemake & Shyam Sundar. 1994. 'The shrinking foreign newshole of the New York Times.' *Newspaper Research Journal*. 15 (3): pp.74-88.
- Rosenstone, Steven J. & John Mark Hansen. 1993. *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York, Macmillan Publishing Company.
- Salwen, Michael B. & Frances R. Matera. 1992. 'Public Salience of Foreign Nations.' *Journalism Quarterly*. 69 (3): pp.623-632.
- Scheufele, Dietram A. 2002. 'Examining Differential Gains From Mass Media and Their Implications for Participatory Behavior.' *Communication Research*. 29 (1): pp.46-65.
- Semetko, Holli A., Joanne Bay Brzinski, David Weaver & Lars Willnat. 1992. 'TV News and US Public Opinion about Foreign Countries: The Impact of Exposure and Attention.' *International Journal of Public Opinion Research*. 4 (18-36).
- Servaes, Jan & Clement Tonnaer. 1992. *De Nieuwsmarkt. Vorm en Inhoud van de Internationale berichtgeving*. Noordhoff Uitgevers.
- Shah, Dhavan V. 1998. 'Civic Engagement, Interpersonal Trust, and Television Use: An Individual-Level Assessment of Social Capital.' *Political Psychology*. 19 (3): pp.469-496.
- Shanor, Donald R. 2003. *News From Abroad*. Columbia University Press.
- Shoemaker, Pamela J. 1991. *Gatekeeping*. Sage Publications.
- Sinardet, Dave, Knut De Swert & Régis Dandoy. 2004. 'Franstalig, Vlaams, commercieel, openbaar: zoek de verschillen. Een longitudinale vergelijking van de thema's in de Belgische televisie-journaals.' *PSW Paper*. 1 (1): pp.1-35.
- Snyder, Leslie B. 1993. 'Attitudes towards the Gulf War and News Criticalness' in B. S. Greenberg and W. Gantz (ed.), *Desert Storm and the mass media*. New York: Hampton Press.
- Soroka, Stuart N. 2003. 'Media, Public Opinion, and Foreign Policy.' *The Harvard International Journal of Press/Politics*. 8 (1): pp.27-48.
- Sreberny, Annabelle & Chris Paterson. 2004. 'Introduction. Shouting from the Rooftops: Reflections on International News in the 21st Century' in Annabelle Sreberny & Chris Paterson (eds.), *International News in the 21st Century*: University Of Luton Press.
- Stacks, John F. 2004. 'Hard Time for Hard News. A Clinical Look at U.S. Foreign Coverage.' *World Policy Journal*. 4 (winter/fall): pp.12-21.
- Stevenson, Robert L. & Richard R. Cole. 1984a. 'Issues in Foreign News' in Robert L. Stevenson & Donald Lewis Shaw (eds.), *Foreign News and the New World Information Order*. Ames: The Iowa State University Press.
- Stevenson, Robert L. & Richard R. Cole. 1984b. 'Patterns of Foreign News' in Robert L. Stevenson & Donald Lewis Shaw (eds.), *Foreign News and the New World Information Order*. Ames: The Iowa State University Press.
- Tai, Zixue & Tsan-Kuo Chang. 2002. 'The Global News and the Pictures in their Heads: A Comparative Analysis of Audience Interest, Editor Perceptions and Newspaper Coverage.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 46 (3): pp.251-265.
- Taylor, Dorcas. 2005. 'Networks by the Numbers.' *American Journalism Review*. 27 (April/May): pp.14-15.

- Tester, Keith. 2004. 'September 11, 2001: Sociological Reflections' in Annabelle Sreberny Chris Paterson (ed.), *International News in the 21st Century* University Of Luton Press, Bedfordshire
- Uslaner, Eric M. 1998. 'Social Capital, Television, and the 'Mean World': Trust, Optimism, and Civic Participation.' *Political Psychology*. 19 (3): pp.441-467.
- Utley, Garrick. 1997. 'The Shrinking of Foreign News: From Broadcast to Narrowcast.' *Foreign Affairs*. 76 (2): pp.2-10.
- Valentino, Beckman & Buhr. 2001. 'A spiral of cynicism for some: the contingent effects of campaign news frames on participation and confidence in government.' *Political Communication*. 18: pp.93-112.
- Van Ginniken, Jaap. 1998. *Understanding Global News: A Critical Introduction*. London, Sage Publications.
- Verhulst, Joris, Jeroen Van Laer, Peter Van Aelst & Stefaan Walgrave. 2007. *Vrede in Vlaanderen. Opinions en engagementen van Vlamingen inzake vrede en geweld*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- Votquene, Deborah & Peter Van Aelst. 2003. 'Het Buitenlands Nieuws: een steeds kleiner venster op de wereld?' *Internationale Spectator*. 57 (1): pp.31-34.
- Walgrave, Stefaan & Knut De Swert. 2007. 'TV-nieuws als Rollercoaster. Over thematische diversiteit, mediahypes en weggedrukte nieuwsthema's' in Marc Hooghe, Knut De Swert & Stefaan Walgrave (eds.), *De kwaliteit van het nieuws. Kwaliteitsindicatoren voor de televisieverslaggeving*. Leuven: Acco.
- Walgrave, Stefaan, Knut De Swert & Volkan Uce. 2007. 'Betekent kwaliteit van het TV-nieuws ook veel kijkers? Of is het omgekeerd?' in Marc Hooghe, Knut De Swert & Stefaan Walgrave (eds.), *De kwaliteit van het nieuws. Kwaliteitsindicatoren voor de televisieverslaggeving*. Leuven: Acco.
- Walgrave, Stefaan, Lieven De Winter & Michiel Nuytemans. 2005. *Politieke-agendasetting in België (1991-2000). De moeilijke dialoog tussen publieke opinie, media en het politieke systeem*. Gent, Academia Press.
- Wanta, Wayne, Guy Golan & Cheolhan Lee. 2004. 'Agenda Setting and International News: Media Influence on Public Perceptions of Foreign Nations.' *Journalism and Mass Communication Quarterly*. 81 (2): pp.364-377.
- Wanta, Wayne & Yu-Wei Hu. 1993. 'The Agenda-Setting Effects of International News Coverage.' *International Journal of Public Opinion Research*. 5 (3): pp.250-264.
- Weaver, James B., Christopher J. Porter & Margaret E. Evans. 1984. 'Patterns in Foreign News Coverage On U.S. Network TV: A 10-Year Analysis.' *Journalism Quarterly*. 61 (2): pp.356-363.
- Westerstahl, Jörgen & Folke Johansson. 1994. 'Foreign News: News Values and Ideologies.' *European Journal of Communication*. 9 (1): pp.71-89.
- Wilhoit, G. Cleveland & David Weaver. 1983. 'Foreign News Coverage in Two U.S. Wire Services: An Update.' *Journal of Communication*. 33 (2): pp.132-148.
- Wu, H. Denis. 1998. 'Investigating the Determinants of International News Flow. A Meta-Analysis.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 60 (6): pp.493-512.
- Wu, H. Denis. 2000. 'Systemic Determinants of International News Coverage: A Comparison of 38 Countries.' *Journal of Communication*. 50 (2): pp.110-130.
- Wu, H. Denis. 2003. 'Homogeneity Around the World? Comparing the Systemic Determinants of International News Flow between Developed and Developing Countries.' *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 65 (1): pp.9-24.

Colofon

Auteurs:

Ruud Wouters

Knut De Swert

Stefaan Walgrave

Peer review

Daniël Biltereyst

Eindredactie:

Tomas Baum

Nils Duquet

Wies De Graeve

Lay-out:

Wendy Guns, Gramma nv

Drukwerk:

Drukkerij Sleurs

Brussel, 27 oktober 2009

ISBN 9789078864240

Het Vlaams Vredesinstituut werd bij decreet opgericht door het Vlaams Parlement als onafhankelijk instituut voor vredesonderzoek. Het Vredesinstituut voert wetenschappelijk onderzoek uit, documenteert relevante informatiebronnen, en informeert en adviseert het Vlaams Parlement en het brede publiek inzake vredesvraagstukken.

Vlaams Vredesinstituut
Leuvenseweg 86
1000 Brussel
tel. +32 2 552 45 91

vredesinstituut@vlaamsparlement.be
www.vlaamsvredesinstituut.eu